

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ВОЗНЮК АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ
ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ**

Монографія

КИЇВ-2015

УДК 343.237 : 343.974
ББК X 628.1
В 645

*Рекомендовано до друку вченою радою Національної академії
внутрішніх справ 23 грудня 2014 р. (протокол № 23)*

Рецензенти:

Берзін Павло Сергійович – доктор юридичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри кримінального права та кримінології;

Дудоров Олександр Олексійович – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Запорізький національний університет, професор кафедри кримінального права та правосуддя;

Савченко Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, Національна академія внутрішніх справ, начальник кафедри кримінального права

Вознюк Андрій Андрійович

В 645 Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій : монографія / А. А. Вознюк. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – 192 с.

ISBN 978-966-2609-93-6

У монографії зроблено спробу розроблення нових концептуальних підходів до характеристики кримінально-правових ознак організованої групи та злочинної організації. Робота є початковим етапом теоретичного дослідження особливостей кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в організованих формах співучасті. У книзі сформульовані пропозиції щодо удосконалення системи кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань.

Монографія може бути корисною для науковців і студентів, суддів, працівників правоохоронних органів, юристів-практиків.

УДК 343.237 : 343.974
ББК X 628.1

ISBN 978-966-2609-93-6

© А. А. Вознюк, 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ	8
1.1. Загальні положення про співучасть у злочині.....	8
1.2. Організовані злочинні об'єднання як форми співучасті: концептуальні проблеми кримінально-правового регулювання.....	28
1.3. Ознаки організованих злочинних об'єднань: поняття, класифікація та місце у системі кримінально-правової характеристики.....	42
1.4. Трансформація співучасті та її вплив на кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань.....	47
1.5. Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань у кримінальному законодавстві зарубіжних держав.....	54
Розділ 2 ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ 65	
2.1. Кількісно-якісний склад організованих злочинних об'єднань.....	65
2.2. Попередня зорганізованість організованої групи та зорганізованість за попередньою змовою злочинної організації.....	73
2.3. Стійкість організованих злочинних об'єднань.....	80
2.4. Розподіл функцій та ролей учасників організованої групи та злочинної організації.....	89
2.5. Мета створення і діяльності організованої групи та злочинної організації.....	107
2.6. Об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам організованої групи.....	121
ВИСНОВКИ	131
ДОДАТКИ	143
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172

ВСТУП

Організовані групи та злочинні організації, як найбільш небезпечні форми співучасті, загрожують важливим суспільним відносинам, поставленим під кримінально-правову охорону, зокрема життю, здоров'ю, волі, честі, гідності, громадській безпеці, громадському порядку, а останнім часом і національній безпеці держави. Злочини, вчинені у складі організованих злочинних об'єднань характеризуються високим ступенем кримінальної активності, професіоналізму та ефективності. При цьому учасники організованих груп і злочинних організацій розраховують на підтримку один одного та об'єднання в цілому, яка здебільшого полягає у незаконному впливі на потерпілих та свідків, а також використанні корумпованих зв'язків в органах державної влади для уникнення кримінальної відповідальності.

Згідно з даними МВС та Генеральної прокуратури України протягом 2004–2013 рр. виявлено 4548 організованих груп та злочинних організацій, учасниками яких були 18249 осіб. Спостерігалася тенденція до зменшення кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій на 78,5 % (з 721 – у 2004 р. до 155 – у 2014 р.), яка свідчила не лише про зменшення кількості таких об'єднань, а й про труднощі виявлення, документування та припинення протиправної діяльності їх учасників. Серед виявлених у 2013 р. організованих груп і злочинних організацій 17,8 % мали корумповані, а 8,6 % – міжнародні (транснаціональні) зв'язки. 6,5 % організованих злочинних об'єднань сформовано на етнічній основі. У структурі кримінальних правопорушень, вчинених учасниками цих об'єднань, 34,3 % складала злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); 20,2 % – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів; 10,1 % – злочини у сфері господарської діяльності (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), шахрайство з фінансовими ресурсами, контрабанда, фіктивне підприємництво, виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акцизного збору чи голографічних захисних елементів); 6,8 % – злочини проти громадської безпеки (створення злочинної організації, бандитизм, незаконний обіг зброї); 6 % – злочини проти життя та здоров'я особи; 4 % – злочини у сфері службової діяльності; 3,4 % – злочини проти волі, честі та гідності особи (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, захоплення заручників).

Однак у 2014 р. ситуація кардинально змінилася. Протягом цього року було обліковано 478 злочинів, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 258–3 КК України (Створення терористичної групи чи терористичної організації) (у 2013 р. був лише один злочин) та 457 злочинів,

кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 260 КК України (Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) (у 2013 р. не було зареєстровано жодного такого злочину).

Шкода, завдана організованими злочинними об'єднаннями, здебільшого має великий та особливо великий розмір (протягом 2004–2013 рр. обсяг матеріальних збитків склав близько 5,5 млрд грн) (Додаток А).

Недооцінювати загрозу від злочинів, учинених організованими злочинними об'єднаннями, не слід, зважаючи на високий ступінь суспільної небезпеки вчинених ними протиправних діянь, з одного боку, та високий рівень їх латентності – з другого. Саме тому питання протидії організованим групам і злочинним організаціям є одним з найбільш актуальних для безпеки України.

З метою забезпечення ефективної протидії організованим злочинним об'єднанням у КК України сформовано низку статей, що визначають основні положення кваліфікації злочинів, учинених у співучасті. Однак, вивчення наукової літератури та проведення соціологічних досліджень свідчить про недостатню якість і ефективність кримінально-правових положень, що регламентують особливості кримінальної відповідальності учасників організованих злочинних об'єднань.

Для забезпечення однакового і правильного застосування судами законодавства при розгляді кримінальних проваджень про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями, прийнято Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13¹, у якій розтлумачено базові положення кваліфікації такого роду протиправних діянь.

Незважаючи на це, удосконалення кримінально-правових норм, що стосуються протидії організованим злочинним об'єднанням, залишається пріоритетним напрямом наукових досліджень у галузі кримінального права.

Продовжує тривати наукова дискусія стосовно визначення ознак організованої групи та злочинної організації, оскільки, здебільшого вони не мають єдиного законодавчого закріплення й розкриваються за допомогою оціночних понять. Водночас у теорії кримінального права ці ознаки тлумачать по-різному, а їх визначення, наведене у постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13, є недосконалим, тому що не надає можливості відмежувати організовану групу від злочинної організації, а також організовані злочинні об'єднання від неорганізованих. Крім того, ці кримінально-правові положення, незважаючи на рекомендаційний характер, подекуди навіть суперечать закону про кримінальну відповідальність.

¹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

Вагомим внеском у розроблення проблематики кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань є дослідження Ю. В. Абакумової, Д. П. Альошина, М. І. Бажанова, В. В. Бедриківського, Ф. Г. Бурчака, В. В. Василевича, В. А. Владімірова, Р. Р. Галіакбарова, Л. Д. Гаухмана, О. В. Головкіна, П. І. Гришасєва, Н. О. Гуторової, Л. М. Демидової, М. Д. Дурманова, С. В. Дьомєнка, В. П. Ємельянова, С. О. Єфремова, Г. П. Жаровської, І. В. Іванєнка, М. Г. Іванова, О. О. Кваші, Г. А. Кригєра, М. І. Ковальова, О. Ф. Ковітіді, М. Й. Коржанського, М. В. Корнієнка, Б. В. Лизогуба, Є. К. Марчука, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, А. М. Мельникова, В. О. Навроцького, Б. С. Никифорова, Г. В. Новицького, М. І. Панова, А. О. Пинаєва, О. О. Піонтковського, В. А. Робака, А. В. Савченка, П. Ф. Тельнова, В. В. Ткаченко, О. М. Траїніна, З. А. Тростюк, І. К. Туркевич, В. І. Тютюгіна, В. В. Українця, Б. С. Утевського, Є. В. Фєсенка, І. Я. Фойницького, М. І. Хавронюка, І. Х. Хакімова, Р. Л. Чорного, С. Д. Шапченка, М. Д. Шаргородського, А. В. Шєслєра, М. А. Шнейдера, Р. М. Яновича, Н. М. Ярмиш та ін.

Серед сучасних українських досліджень проблем співучасті та організованих її форм слід відмітити роботи Н. О. Гуторової «Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект)» (1996 р.), Є. К. Марчука «Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій» (1998 р.), В. В. Василевича «Боротьба з організованими формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування» (1998 р.), О. Ф. Ковітіді «Інститут співучасті у кримінальному праві України» (1999 р.), Д. П. Альошина «Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті» (2003 р.), Л. М. Демидової «Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації» (2003 р.), Г. П. Жаровської «Співучасть у злочині за кримінальним правом України» (2004 р.), А. М. Мельникова «Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб» (2004 р.), М. В. Семикіна «Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації» (2004 р.), Р. Л. Чорного «Бандитизм за кримінальним правом України» (2005 р.), В. А. Робака «Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» (2008 р.), В. В. Українця «Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації» (2009 р.), А. О. Драгонєнко «Співучасть у вчиненні вбивства» (2011 р.), В. В. Ткаченко «Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за Кримінальним кодексом України» (2013 р.).

На рівні дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, вирішенню цих проблем присвячено роботи Ю. В. Абакумової «Теорія співучасті в кримінальному праві України» (2013 р.) та О. О. Кваші «Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність» (2013 р.).

Проте, комплексне вирішення проблем організованих форм співучасті залишилось поза межами ґрунтовних досліджень. У правозастосовній

діяльності зустрічається низка проблем, у першу чергу, пов'язаних з кримінально-правовими ознаками організованої групи та злочинної організації. Це, зокрема, неоднозначне тлумачення їх у правозастосовній діяльності, відсутність єдиного законодавчого закріплення, наявність колізій, часткова невідповідність потребам практики протидії організованим злочинності і, як наслідок, – помилки у кваліфікації злочинів та не притягнення винних до кримінальної відповідальності.

Вирішенню цих проблем присвячено комплексне наукове дослідження кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань, у якому на підставі загальних положень про співучасть у злочині з урахуванням концептуальних проблем організованих її форм розроблено поняття кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань, їх класифікацію, розкрито зміст, зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання, місце у системі кримінально-правової характеристики організованих груп і злочинних організацій та особливості врахування під час трансформації співучасті.

Висновки та пропозиції монографії ґрунтуються на українському та зарубіжному кримінальному законодавстві, кримінально-правовій доктрині, судовій практиці і можуть використовуватися не лише для удосконалення кримінального законодавства у теорії кримінального права, але й у інших науках, залучених у протидії злочинності, зокрема у криминології, кримінальному процесі, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності.

Щиру вдячність висловлюємо рецензентам монографії – Берзіну Павлу Сергійовичу, Дудорову Олександрю Олексійовичу, Савченку Андрію Володимировичу та своїм колегам за їх слушні поради, зауваження та рекомендації у підготовці цієї праці.

Розділ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ ОБ'ЄДНАНЬ

1.1. Загальні положення про співучасть у злочині

Співучасть у вчиненні злочину – це форма спільної злочинної діяльності, яка здебільшого має вищий ступінь суспільної небезпеки порівняно з учиненням аналогічного злочину одноособово.

Суспільна небезпека умисних спільних дій кількох суб'єктів злочину зумовлена такими чинниками: об'єднанням індивідуальних знань, умінь, навичок співучасників; полегшенням готування до злочину, безпосереднього його вчинення та приховування; здатністю реалізувати мету, яку неспроможна досягти одна особа; ускладненням виявлення, запобігання, розкриття та розслідування злочинів, учинених у співучасті та ін.

У теорії кримінального права *поняття співучасті* визначають по-різному: як спільну участь двох і більше осіб у вчиненні одного й того ж умисного злочину (Ф. Г. Бурчак, І. Хакімов)²; як спільну участь двох або більше осіб у вчиненні умисного злочину (Н. О. Гуторова)³; як умисну спільну участь двох чи більше осіб у вчиненні умисного злочину (А. Ф. Зелінський)⁴; як вчинення умисного злочину свідомими спільними об'єднаними діями двох або більше осіб (П. Ф. Тельнов,

² Бурчак Ф. Г. Соучастие в преступлении (социальные, криминологические и правовые проблемы) : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / Ф. Г. Бурчак. – М., 1986. – С. 21; Хакимов Игамберды. Правовые вопросы соучастия в хищении социалистического имущества : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и процесс; исправительно-трудовое право» / Игамберды Хакимов. – Свердловск, 1975. – С. 7.

³ Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – С. 21.

⁴ Зелінський А. Ф. Соучастие в преступлении : лекция / А. Ф. Зелінський. – Высш. след. школа МВД СССР. – Волгоград, 1971. – С. 14.

О. Ф. Ковітіді)⁵; як об'єднання, у якому кілька осіб, які є суб'єктами злочину, вчиняють злочин спільно і умисно (М. І. Бажанов)⁶; як умисне спільне вчинення злочину декількома суб'єктами (Г. П. Жаровська)⁷.

Аналіз зазначених визначень дає підстави стверджувати, що у визначенні співучасті виокремлюють кількісний та якісний склад учасників, характер участі, а також форму вини у вчиненому злочині.

Стосовно кількісного складу співучасників вчені одностайні – це дві і більше особи. Водночас, характеризуючи якісний склад, одні дослідники вважають, що це особи, а другі – суб'єкти злочину.

Характер участі визначають як спільну участь, умисну спільну участь та свідомі спільні об'єднані діяння.

Співучасть можлива лише за умисної вини у формі прямого та непрямого умислу.

Загалом ці ознаки покладено в основу сучасного визначення *співучасті*, під якою розуміють умисну спільну участь декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину (ст. 26 КК України).

Співучасть характеризується: 1) умисною участю у вчиненні умисного злочину; 2) спільною участю; 3) наявністю кількох суб'єктів злочину.

Умисна участь у вчиненні умисного злочину передбачає, що кожен співучасник усвідомлює суспільно небезпечний характер діяння (дії або бездіяльності), що вчиняє разом з іншими співучасниками, передбачає його суспільно небезпечні наслідки й бажає їх настання. Мотиви діяльності цього суб'єкта можуть бути різними. Співучасники діють здебільшого з прямим умислом і лише в окремих випадках виконавець (співвиконавець) або пособник мають непрямий умисел.

Спільна участь означає, що злочин учиняється спільними зусиллями кількох осіб; злочин єдиний для усіх; зусилля співучасників спрямовано на досягнення загального результату; між діяннями співучасників і загальним злочинним наслідком наявний причинний зв'язок.

Для співучасті необхідна наявність *кількох суб'єктів злочину* – двох і більше фізичних осудних осіб, які досягли віку кримінальної відповідальності. Немає співучасті в умисній спільній діяльності суб'єкта злочину та особи, яка не може бути суб'єктом злочину (є неосудною або не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність). У цьому разі

⁵ Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и процесс» / П. Ф. Тельнов. – Х., 1973. – С. 29; Ковітіді О. Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.

⁶ Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / [М. І. Бажанов], Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. [М. І. Бажанова], В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 219.

⁷ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 8.

винна особа діє як посередній виконавець, а залучення до вчинення злочину неповнолітнього тягне додаткову відповідальність (ст. 304 КК України).

Зміст співучасті у злочині розкривають її форми, а також види співучасників.

У теорії українського кримінального права поки що не сформовано усталеної позиції з низки серйозних питань, які стосуються інституту співучасті у злочині, зокрема її форм чи видів, що має важливе значення для правильного розуміння умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину та з'ясування умов і меж кримінальної відповідальності співучасників.

У ст. 28 КК України закріплені положення про вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією. Для позначення цих об'єднань (вчинених ними злочинів), а також інших схожих проявів співучасті використовують терміни «форма» та «вид» співучасті, які не мають легального закріплення у кримінальному законодавстві. Це породжує наукову дискусію та свідчить про незавершеність формування концепції «форма (вид) співучасті» у злочині в теорії українського кримінального права.

Досліджувані кримінально-правові категорії складаються з термінів «співучасть», «форма» та «вид». Якщо перший, як було зазначено, має легальне визначення у законі про кримінальну відповідальність, то інші слід розкрити шляхом семантичного аналізу.

Термін «форма» у тлумачному словнику визначають по-різному: обриси, контури, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд; пристрій, шаблон, за допомогою якого чому-небудь надають певних обрисів, якогось вигляду; поверхня з рельєфним зображенням для друкування; друкарський набір, уміщений в раму; тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; видимість, зовнішній бік чого-небудь, що не відображає суті справи; певна система художніх засобів як спосіб вираження змісту творів літератури й мистецтва; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії; суворо встановлений порядок у будь-якій справі; спеціальний однаковий за кольором, кроєм та іншими ознаками одяг для осіб певної категорії (військових, учнів, спортсменів та ін.); назва різновиду рослинного чи тваринного організму, зокрема одиниць, менших від роду, за невиразного систематичного їх положення, а також умовна назва видів і підвидів при їх вивченні та порівнянні; видозміна того самого слова, яка надає йому додаткового відтінку значення або виражає відношення даного предмета думки до інших предметів думки того самого речення; стан людини, який дозволяє повністю виявити її сили, уміння, здібності⁸. На підставі аналізу термінів «співучасть» та «форма» можна зробити висновок, що формою

⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1543–1544.

співучасті може бути зовнішній або внутрішній її вияв, тип, будова, спосіб організації, спосіб здійснення чи виявлення. Очевидно, що термін «форма» цілком підходить для характеристики умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину, оскільки окремі його значення в загальних рисах охоплюють ознаки характерні для сучасних форм співучасті.

Термін «вид» також має різні значення: те саме, що обличчя; частина місцевості, яку видно; красвид; окрема галузь роботи, заняття, різновид у ряді предметів, явищ і т. ін.; тип; підрозділ, що об'єднує ряд предметів, явищ за спільними ознаками і входить до складу загальнішого вищого розділу – роду; нижча одиниця в системі класифікації тваринного та рослинного світу, що об'єднує тварин або рослини, які мають однакові ознаки, і входить до складу вищої одиниці – роду; граматична категорія в слов'янських і деяких інших мовах, що характеризує дію і стан з погляду їх тривання⁹. Екстраполюючи визначення цього терміна на співучасть, можна стверджувати, що жодне із його значень в повному обсязі не підходить для характеристики злочинів, учинених групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією. Натомість, термін «вид» можна застосовувати для позначення злочинних об'єднань.

Відтак, термін «форма», який найбільш ґрунтовно характеризує різні прояви умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину, знайшов підтримку серед сучасних дослідників у галузі українського кримінального права¹⁰. Тому він може бути застосований для позначення злочинів, учинених у складі злочинних об'єднань. Саме ж злочинне об'єднання слід позначити терміном «вид». Приміром, організована група – це вид злочинного об'єднання, а злочин, учинений її учасниками – форма співучасті.

У теорії кримінального права існує декілька концепцій визначення поняття «форма співучасті», серед яких:

1. Форма співучасті як зовнішня її сторона.

На думку П. Ф. Тельнова, форма співучасті – це її зовнішня сторона, що розкриває спосіб взаємодії винних, показує, яким чином умисні дії двох

⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 132.

¹⁰ Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.; Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К.: Атіка, 2009. – 408 с.; Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.; Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність: дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – 467 с.

чи більше осіб зливаються в єдиний злочин¹¹. Г. П. Жаровська в одному випадку трактує форму співучасті як зовнішній бік вчинення злочину, який відображає ступінь узгодженості й організованості дій співучасників¹², а в другому – як зовнішнє вираження спільних зусиль декількох осіб у досягненні злочинної мети¹³.

Однак, співучасть має не лише зовнішню, але й внутрішню сторону, яку розкривають суб'єктивні її ознаки. Вчинення злочинів у складі різних злочинних об'єднань характеризується суб'єктивними моментами, зокрема злочинною метою, умисною діяльністю співучасників тощо. Отже, ця концепція недостатньо розкриває поняття «форма співучасті».

2. Форма співучасті як тип організації внутрішньої структури спільної злочинної діяльності.

На думку О. О. Кваша, форма співучасті – це тип організації внутрішньої структури спільної злочинної діяльності¹⁴. Ця концепція, на відміну від попередньої, розкриває другий бік співучасті – внутрішній (суб'єктивний) і залишає поза увагою зовнішню структуру спільних діянь співучасників. Тому, вона не дає повне уявлення про форму співучасті. Крім того, недоречною є підміна співучасті спільною злочинною діяльністю. Адже це різні за змістом кримінально-правові категорії, що мають лише окремі схожі ознаки. Співучасть можлива і в одному злочині, а спільна злочинна діяльність – лише в декількох.

3. Форма співучасті як структура зв'язку між співучасниками.

Прихильники цієї концепції визначають форму співучасті як структуру зв'язку між окремими співучасниками, вирішальна роль кожного з яких полягає у спільному вчиненні злочину (А. П. Брагин)¹⁵, структуру зв'язку між особами, що спільно вчиняють злочин, спосіб їх взаємовідносин (О. Ф. Ковітиді)¹⁶, структуру зв'язку двох або більше осіб, які спільно вчиняють умисний злочин (М. А. Шнейдер)¹⁷, найтипівіші, тобто подібні за

¹¹ Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 107; Тельнов П. Ф. Кто отвечает за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 57.

¹² Жаровська Г. П. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблеми диференціації / Г. П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького нац. університету ім. Ю. Федьковича : Зб. наук. праць. – Вип. 125 Правознавство. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 96–101.

¹³ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 54.

¹⁴ Кваша О. О. Сутність, структура та відповідальність : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – С. 316.

¹⁵ Брагин А. П. Российское уголовное право: Учебное пособие / А. П. Брагин. – М. : ООО «Маркет ДС Корпорейшен», 2004. – С. 149.

¹⁶ Ковитиди О. Ф. Институт соучастия в уголовном праве Украины : дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ковитиди Ольга Федоровна. – Х., 1999. – 159 с.

¹⁷ Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву / М. А. Шнейдер. – М. : ВЮЗИ, 1958. – С. 33.

суттєвими ознаками варіанти зв'язку між особами, котрі спільно вчиняють злочин, які зумовлюються характером злочинного об'єднання, способом взаємодії між співучасниками, ступенем їх організованості та виконуваними ролями (Л. Д. Гаухман)¹⁸.

Безумовно, структура зв'язку займає важливе місце у характеристиці форм співучасті, однак не охоплює усі її прояви. Структуру зв'язку у більшій мірі характеризують розподіл функцій, ролей та ієрархічність. Крім того, відповідно до цієї концепції неможливо відмежувати одну форму співучасті від другої, оскільки, приміром, структура зв'язку в групі осіб за попередньою змовою може бути подібною до структури зв'язку в організованій групі.

4. Форма співучасті як спосіб вчинення злочину співучасниками.

С. Балеєв пропонує формою співучасті вважати спосіб вчинення злочину, який визначається характером спільності й суб'єктивного зв'язку між співучасниками¹⁹. На думку Р. Орловського, форма співучасті – це спосіб вчинення злочину декількома суб'єктами, що визначається характером вчинених ними дій, характером внутрішніх зв'язків, об'єднаних інтелектуальним і вольовим змістом їх умислу, а також ступенем рольової участі співучасників злочину в його вчиненні²⁰.

Вказана концепція найбільше підходить для простої та складної форм співучасті, де співучасники діють як співвиконавці або з розподілом ролей. Однак, її не можна застосувати до форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України, які ризнують не лише способом вчинення злочину, але й іншими ознаками.

Спосіб вчинення злочину – це факультативна ознака об'єктивної сторони складу злочину. Відтак, поза увагою залишаються ознаки інших елементів складу злочину. Крім того, є різні критерії класифікації способів вчинення злочину, лише частина з яких характеризує форми співучасті. Водночас, злочини, вчинені в різних формах співучасті можуть мати один і той самий спосіб. Тому визначення форми співучасті як способу вчинення злочину співучасниками не лише не розкриває змісту цієї кримінально-правової категорії, але й у деяких випадках не дає можливість розмежувати різні форми співучасті.

5. Форма співучасті як спосіб взаємодії суб'єктів злочину.

Заслуговує на увагу позиція В. В. Ткаченко, на думку якої форма співучасті – це певний спосіб взаємодії декількох суб'єктів злочину при спільному вчиненні умисного злочину, що визначається характером вчинюваних дій, характером суб'єктивних зв'язків між співучасниками та

¹⁸ Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – С. 199.

¹⁹ Балеєв С. Соучастие в преступлении: формы и классификации / С. Балеєв // Уголовное право. – 2006. – № 5. – С. 10.

²⁰ Орловский Р. Формы соучастия в уголовном праве / Р. Орловский // *Legea și viața*. – 2014. – martie. – С. 175–179.

спільністю їх злочинних намірів²¹. Взаємодія декількох суб'єктів означає погоджену дію між співучасниками під час вчинення злочину. Тому це визначення акцентує увагу лише на проявах співучасті під час вчинення суспільно небезпечних дій. Відтак, поза його змістом залишається попередня змова та організованість, які відбуваються до початку вчинення злочину.

Незважаючи на це, запропонована концепція, у порівнянні з попередніми, більш повно та об'єктивно розкриває досліджувану кримінально-правову категорію.

6. Форма співучасті як спосіб закріплення її змісту.

На думку Ю. В. Абакумової, форма співучасті в злочині є способом закріплення її змісту, що відображає не тільки характер зовнішньої взаємодії співучасників, а й міру їх суб'єктивної пов'язаності²². У межах цього визначення поєднані елементи попередніх концепцій, зокрема зовнішньої та внутрішньої сторони співучасті, а також взаємодії співучасників. Однак, зміст співучасті розкривають не лише її форми, але й види співучасників. Отже, запропонована дефініція занадто розширено характеризує досліджувану категорію.

7. Форма співучасті як об'єднання співучасників.

Український правознавець М. І. Бажанов під формами співучасті розуміє об'єднання співучасників, що відрізняються між собою за характером ролей, які виконують співучасники, і за стійкістю суб'єктивних зв'язків між ними²³. Подібними у трактуванні цієї кримінально-правової категорії є визначення М. І. Панова²⁴ та П. Л. Фріса²⁵.

Схоже, але дещо розширене розуміння форм співучасті представив О. П. Дячкін. На його думку, це форма об'єднання співучасників злочину(ів), яка характеризує виконувани ними ролі, організаційну структуру і ступінь стійкості злочинних зв'язків членів об'єднання, а також їх спільну злочинну мету²⁶. Прихильники цієї концепції взяли за основу сукупність кримінально-

²¹ Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ткаченко Валентина Василівна. – К., 2013. – 234 с.

²² Абакумова Ю. В. Теорія співучасті в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Ю. В. Абакумова. – Запоріжжя, 2013. – С. 28–29.

²³ Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть / Бажанов М. И. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – С. 84.

²⁴ Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 221.

²⁵ Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. 2-ге вид., доп. і перероб. / П. Л. Фріс. – К. : Атіка, 2009. – 512 с.

²⁶ Дячкін О. П. Форми співучасті та їх значення для визначення суспільної небезпечності і кваліфікації злочинів / О. П. Дячкін // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 208.

правових ознак злочинних об'єднань. Водночас, різниця між формами співучасті полягає не лише у характері виконуваних ролей, стійкості суб'єктивних зв'язків, але й в інших рисах, зокрема кількісному складі об'єднань.

Більш узагальнений та модифікований варіант цієї концепції пропонують М. І. Мельник та А. В. Савченко, зазначаючи, що форма співучасті передбачає специфіку об'єднання співучасників, яка обумовлюється змістом об'єктивних і суб'єктивних ознак спільної участі кількох суб'єктів у вчиненні злочину²⁷.

Концепція «форма співучасті як об'єднання співучасників» порівняно з іншими визначеннями цієї кримінально-правової категорії більш повно та об'єктивно характеризує співучасть.

Проте, найбільш оптимальним терміном для позначення умисної спільної діяльності декількох суб'єктів в умисному злочині, на наш погляд, є «спосіб організації».

Спосіб організації, на відміну від способу взаємодії, зв'язку, об'єднання чи способу вчинення злочину, найповніше відображає усі кримінально-правові ознаки сучасних форм співучасті, які виділяють в теорії українського кримінального права. Спосіб організації у широкому значенні охоплює спосіб вчинення злочину, суб'єктивні та об'єктивні ознаки співучасті, спосіб об'єднання співучасників тощо.

Отже, *формою співучасті пропонуємо вважати спосіб організації умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Її визначають характерні для злочинного об'єднання кримінально-правові ознаки.*

У теорії кримінального права виокремлюють різні критерії класифікації форм співучасті у злочині, зокрема ступінь згуртованості співучасників, форму визначення у КК²⁸, об'єктивні ознаки співучасті, суб'єктивні ознаки співучасті²⁹, ступінь узгодженості дій співучасників, спосіб взаємодії співучасників, характер участі окремих співучасників³⁰, характер

²⁷ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 192; Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – 616 с.

²⁸ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 399.

²⁹ Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 232.

³⁰ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 191–193.

об'єктивного зв'язку між співучасниками³¹, час спільної діяльності, характер змови, ступінь необхідності співучасті, форму участі в злочині, характер участі в злочині³², характер поведінки співучасників³³, характер зв'язку між співучасниками³⁴ тощо.

На підставі цих критеріїв виділяють різні види форм співучасті у злочині, найбільш відомими серед яких є проста та складна. При цьому вчені дискутують з приводу критеріїв їх виокремлення. На думку М. І. Бажанова, це об'єктивні ознаки співучасті, а саме та роль, що виконують співучасники у злочині³⁵, М. І. Мельника – характер участі окремих співучасників у вчиненні злочину³⁶, П. І. Гришаєва, Г. А. Крігера – характер поведінки співучасників³⁷, В. А. Владімірова – зв'язок співучасників, а також роль, що виконує кожен із співучасників у вчиненні умисного злочину³⁸.

Незважаючи на те, що критерії сформульовано по-різному, зміст їх подібний, тому що стосується характеру поведінки співучасників.

Проста форма співучасті (співвиконавство, співвинність) має місце в тих випадках, коли співучасники діють як виконавці (співвиконавці). При цьому, кожен співучасник може повністю вчиняти діяння, що утворює об'єктивну сторону складу злочину або ж лише його частину, тобто діяти з розподілом функцій між іншими виконавцями. До простої форми співучасті належить група осіб без попередньої змови.

Складна форма співучасті характеризується розподілом ролей між співучасниками (співучасть з розподілом ролей). Для цієї форми співучасті необхідна наявність хоча б двох співучасників: виконавця і будь-якого іншого співучасника (організатора, підбурювача чи пособника). До складної форми співучасті належать організована група та злочинна організація.

Водночас, група осіб за попередньою змовою може бути віднесена як до простої, так і до складної форм співучасті, залежно від того чи існує у ній розподіл ролей під час вчинення злочину. У зв'язку з цим не можна

³¹ Гаухман Л. Д. Соучастие в преступлении по советскому законодательству (опыт сравнительного правоведения) : лекция / Л. Д. Гаухман. – М. : Академия МВД СССР, 1990. – С. 16–17.

³² Герцензон А. А. Уголовное право. Часть Общая : учебное пособие для слушателей ВЮА / А. А. Герцензон. – М. : издание РИО ВЮА, 1948. – С. 363.

³³ Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М. : Госюриздат, 1959. – С. 53–54.

³⁴ Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении : лекция / Зелинский А. Ф. – Волгоград : Выш. следств. шк. МВД СССР, 1971. – С. 24.

³⁵ Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 232.

³⁶ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 192–193.

³⁷ Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – М. : Госюриздат, 1959. – С. 53–54.

³⁸ Владимиров В. А. Преступление совершено соучастниками / В. А. Владимиров. – Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – С. 26.

погодитись з твердженням тих вчених, які це злочинне об'єднання відносять лише до простої форми співучасті³⁹. По-перше, це не узгоджується з позицією законодавця, який виключно у визначенні злочину, вчиненого групою осіб, зазначає про виконавців, а розкриваючи інші форми співучасті, вказує на «осіб», які можуть бути організаторами, підбурювачами та пособниками. По-друге, організована група, для якої характерний розподіл ролей, досить часто утворюється у результаті трансформації групи осіб за попередньою змовою. Сама ж трансформація полягає в тому, що група осіб набуває рис організованої групи, у тому числі у ній виокремлюється організатор, тобто відбувається розподіл ролей. Тому, у групі осіб за попередньою змовою може бути наявний або відсутній розподіл ролей.

Поряд з простою та складною формами співучасті окремі науковці виокремлюють третій різновид – злочинне співтовариство (Л. Д. Гаухман)⁴⁰, злочинну організацію (В. А. Владіміров)⁴¹, співучасть особливого роду, яка передбачена у статтях Особливої частини КК (злочинне співтовариство) (А. Ф. Зелінський)⁴². На наш погляд, ці форми співучасті не можна вважати логічним продовженням зазначеної класифікації, бо вони мають інші критерії. Крім того, злочини, учинені злочинною організацією (злочинним співтовариством), охоплюються складною формою співучасті.

Не втратили актуальності для сучасного кримінального права й інші критерії класифікації форм співучасті, що мають значення для кваліфікації дій співучасників.

В. О. Навроцький за *формою вираження у КК* виділяє співучасть, яка регламентована Загальною частиною («співучасть у власному розумінні слова») та співучасть, передбачену статтями Особливої частини КК («співучасть особливого роду»).

Співучасть як інститут Загальної частини КК має місце тоді, коли закон передбачає встановлення ролі кожного співучасника у вчиненні злочину і відображення цього при кваліфікації. Кваліфікуючи таку співучасть, слід посилалися на відповідні частини ст. 27 КК України, що передбачають окремі види співучасників. Вона включає в себе те, що називають простою чи елементарною співучастю та співучасть у вузькому розумінні слова.

Вчений вважає, що *співучасть особливого роду* має місце за умови, коли вчинення злочину спільними погодженими діями декількох осіб

³⁹ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 192–193.

⁴⁰ Гаухман Л. Д. Соучастие в преступлении по советскому законодательству (опыт сравнительного правоведения) : лекція / Л. Д. Гаухман. – М. : Академия МВД СССР, 1990. – С. 16–17.

⁴¹ Владимиров В. А. Преступление совершено соучастниками / В. А. Владимиров. – Москва : Гос. изд-во юрид. лит., 1961. – С. 26.

⁴² Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении : лекція / Зелинский А. Ф. – Волгоград : Высш. следств. шк. МВД СССР, 1971. – С. 24.

передбачено статтею Особливої частини КК. При кваліфікації такої співучасті немає потреби посилатися на статті Загальної частини КК, оскільки діяльність співучасників повністю охоплюється статтею Особливої частини і роль кожного учасника злочину «применшується» фактом спільності вчинення посягання. При кваліфікації співучасті особливою роду вид співучасника не визначається в тих випадках, коли злочин вчиняється учасником відповідної групи. Сама вказівка в статті Особливої частини на вчинення злочину декількома особами означає, що вони прирівнюються до виконавців злочину, незалежно від характеру виконуваних ролей⁴³. На думку Ф. Г. Бурчака, до співучасті особливою роду відносяться випадки організаторської, підбурювальної і пособницької діяльності, відповідальність за яку прямо як за самостійний злочин, передбачена статтями Особливої частини КК⁴⁴. Хибною вважаємо позицію О. Ф. Ковітіді, яка крім вищезазначених дій до співучасті особливою роду відносить різні види причетності до групових, тобто вчинених у співучасті злочинів⁴⁵, оскільки причетність до злочину не є співучастю у злочині, а отже, не може бути її окремою її формою.

Незважаючи на вагоме значення цієї класифікації виникають сумніви у логічності її побудови, адже в обох випадках (у співучасті передбаченій Загальною і Особливою частиною КК України) співучасть як кримінально-каране діяння передбачена в статтях Особливої частини КК України, проте головні положення співучасті викладені в Загальній частині цього закону. Відтак, немає форм співучасті передбачених виключно Загальною чи Особливою частинами КК України.

За *ступенем згуртованості співучасників* виокремлюють неорганізовану (групу осіб; групу осіб, яка діє за попередньою змовою) і організовану співучасть (організовану групу, злочинну організацію)⁴⁶. Ця класифікація має вагоме значення для виокремлення організованої злочинності з групової.

Залежно від *ступеня узгодженості дій співучасників* (М. І. Мельник), *характеру змови* (А. А. Герцензон) виділяють такі форми співучасті: 1) співучасть без попередньої змови; 2) співучасть за попередньою змовою⁴⁷.

⁴³ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – 2-ге. Вид. – К. : Юрінком Інтер, 2009. – С. 180; Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 399.

⁴⁴ Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф. Г. Бурчак. – К. : «Вища школа», 1986. – С. 126.

⁴⁵ Ковітіді О. Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.

⁴⁶ Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – С. 399.

⁴⁷ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 191; Герцензон А. А. Уголовное право. Часть Общая : учебное пособие для слушателей ВЮА / А. А. Герцензон. – М. : издание РИО ВЮА, 1948. – С. 363.

До співучасті без попередньої змови відноситься лише група осіб, а до співучасті за попередньою змовою – інші форми співучасті, передбачені ч. 2, 3, 4 ст. 28 КК України.

У теорії кримінального права пропонують й інші класифікації форм співучасті у злочині, що мають значення для кваліфікації злочинів, зокрема за *часом спільної діяльності*: співучасть, що передує злочину; співучасть під час вчинення злочину; за *ступенем необхідності співучасті*: співучасть необхідна і співучасть факультативна; за *формою участі в злочині*: співвинність, співучасть у вузькому розумінні, злочинне співтовариство; за *характером участі в злочині*: підбурювання, виконання, пособництво⁴⁸.

У сучасному українському кримінальному законодавстві форми співучасті визначені насамперед у ст. 28 КК України у вигляді злочину, вчиненого групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією. Тому, необхідно з'ясувати критерії їх виокремлення, зміст та місце серед інших видів форм співучасті у злочині.

М. І. Бажанов таким критерієм називає суб'єктивні ознаки, тобто ступінь стійкості суб'єктивних зв'язків, стійкість умислу⁴⁹, М. І. Мельник – наявність і зміст попередньої змови, кількість учасників та ступінь їх зорганізованості⁵⁰, О. О. Кваша – характер і стійкість суб'єктивного зв'язку між співучасниками⁵¹. Запропоновані критерії класифікації зазначених форм співучасті є обмеженими. Адже особливістю сучасних форм співучасті, відображених у ст. 28 КК України, є те, що вони охоплюють широкую палітру критеріїв класифікації: характер зв'язку між співучасниками, характер участі окремих співучасників, характер змови, ступінь згуртованості співучасників. Серед цих форм співучасті є ті, що характеризуються попередньою змовою, й такі, що не мають попередньої змови, а також співучасть у формі співвиконання та розподілу ролей.

Про ступінь згуртованості співучасників свідчить стійкість та мета злочинної діяльності об'єднання. Характер зв'язку між співучасниками може проявлятися як у спільних діях виконавців, так і у діяннях різних видів співучасників. У злочинній організації характер зв'язку має свої особливості, обумовлені наявністю декількох організаторів, що знаходяться на різних рівнях ієрархії цього об'єднання.

Найбільш вдалим, на наш погляд, виглядає такий критерій класифікації сучасних форм співучасті, як спосіб організації дій співучасників, який

⁴⁸ Герцензон А. А. Уголовное право. Часть Общая : учебное пособие для слушателей ВЮА / А. А. Герцензон. – М. : издание РИО ВЮА, 1948. – С. 363.

⁴⁹ Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 232.

⁵⁰ Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 193.

⁵¹ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – С. 314.

охоплює попередні критерії та відповідає запропонованому нами визначенню форми співучасті у злочині.

Форми співучасті у КК України визначені через злочин, учинений певним об'єднанням.

Злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою (ч. 1 ст. 28).

Злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення (ч. 2 ст. 28).

Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи (ч. 3 ст. 28).

Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп (ч. 4 ст. 28).

У зв'язку з тим, що у ст. 28 КК України закріплено форми співучасті, слід підтримати пропозиції щодо зміни її назви з «Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією» на «Форми співучасті у злочині»⁵².

Кількісно-якісний склад кожної форми співучасті визначається різновидом співучасників. *Співучасники* – це суб'єкти злочину, які беруть участь в умисному спільному вчиненні злочину.

Співучасниками злочину відповідно до ст. 27 КК України є виконавець, організатор, підбурювач та пособник.

Виконавець (співвиконавець) – особа, яка у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, які відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, учинила злочин, передбачений КК України. *Співвиконавець* – це особа, яка бере участь у спільному вчиненні злочину, виконуючи при цьому повністю діяння, що утворює об'єктивну сторону злочину, або лише його частину.

⁵² Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – С. 314; Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ткаченко Валентина Василівна. – К., 2013. – 234 с.

Виконавцем визнають три категорії суб'єктів: 1) особу, яка безпосередньо вчинила злочин (самостійно скоює діяння, що утворює об'єктивну сторону злочину); 2) особу, яка спільно з іншими безпосередньо бере участь у вчиненні злочину (діє з розподілом ролей або ж як співвиконавець); 3) особу, яка залучає для вчинення злочину інших осіб, які згідно із законом не підлягають кримінальній відповідальності (посереднє виконавство або посереднє вчинення злочину).

Організатор – це особа, яка виконує такі функції: 1) організовує вчинення злочину (злочинів); 2) керує його (їх) підготовкою чи вчиненням; 3) утворює організовану групу чи злочинну організацію; 4) керує нею; 5) забезпечує фінансування чи організовує приховування злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації. Функції організатора детально розкрито у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13⁵³.

Підбурювач – це особа, яка схилила іншого співучасника до вчинення злочину, тобто викликала в нього бажання або примусила до вчинення злочину. Підбурюванням визнають схилення конкретної особи (осіб) до вчинення конкретного злочину (злочинів). Способами схилення є умовляння, підкуп, погроза, примус, вимога, доручення, переконання, прохання та ін.

Особа, яку схилили вчинити злочин шляхом примусу, у деяких випадках може діяти невинно (за наявності наказу, обов'язкового до виконання, якщо він не має явно злочинного характеру; при діях підбурюваного у стані крайньої необхідності). У таких випадках підбурювач перетворюється на виконавця, який використав іншу особу як знаряддя вчинення злочину.

Пособник – це особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь або усуненням перешкод сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти приховуванню злочину.

Поряд з цим, в теорії кримінального права виділяють інших співучасників, зокрема керівника, ініціатора, лідера, замовника, посередника, функціонера, а також активних учасників, другорядних учасників та співучасників злочинної організації⁵⁴, особливості кримінальної

⁵³ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁵⁴ Савченко Д. О. Основи правових норм, що регулюють відповідальність за співучасть у скоєнні злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; виправно-трудове право» / Д. О. Савченко. – К., 1994. – С. 8; Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів : навч. посібник / П. К. Кривошеїн, В. М. Слесаренко МВС України. УАВС. – К., 1993. – С. 78; Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України /

відповідальності яких не мають належного наукового обґрунтування, оскільки відсутній єдиний підхід до визначення функцій цих осіб, їх кримінально-правового значення у кваліфікації злочину та призначенні покарання.

1. Керівник. Про керівника злочинного об'єднання йдеться у ч. 2 ст. 255 (про керівника злочинної організації), ч. 2 ст. 258–3, ч. 4 ст. 258–5 КК України (про керівника терористичної групи чи терористичної організації). Однак, закон про кримінальну відповідальність не визначає цього співучасника.

У тлумачному словнику керівник – це той, хто керує ким-, чим-небудь, очолює когось, щось⁵⁵. Екстраполюючи значення цього терміна у кримінально-правову сферу, можна висловити припущення, що це особа, яка очолює злочинне об'єднання, керує ним чи злочинами його учасників. У теорії кримінального права пропонують різні шляхи вирішення проблеми виокремлення цього співучасника.

Перший, який обґрунтовує О. О. Кваша, полягає в тому, що законодавче визначення поняття керівника злочину повинно відбуватися не шляхом виділення нового виду співучасника, а шляхом уточнення (розширення) поняття організатора в ч. 3 ст. 27 КК України: «Організатором або керівником злочину визнається особа...»⁵⁶.

Запропонований В. П. Столбовим та С. А. Капітанчуком другий шлях передбачає доповнення ст. 27 КК України (після визначення організатора злочинних угруповань) поняттям «керівник», викладеного таким чином: «керівник організованого злочинного угруповання – це особа, яка за відсутності організатора або за його вказівкою виконує керівництво організованим злочинним угрупованням, або його окремою ланкою, керує підготовкою або вчиненням злочину (підбір виконавців, вивчення об'єктів, планування, розподіл ролей, приховування слідів злочину)»⁵⁷. Інше

О. Коташевський // Право України. – 2002. – № 11. – С. 99; Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 228; Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 132–133; Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Короленко Микола Павлович. – К., 2002. – С. 187; Вознюк А. А. Додаткові види співучасників у теорії українського кримінального права / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2 (33). – С. 78–81.

⁵⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 535.

⁵⁶ Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження : [монографія] / О. О. Кваша. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – С. 200–201.

⁵⁷ Столбовий В. П. Правова характеристика організатора, керівника, лідера організованих злочинних угруповань / В. П. Столбовий, С. А. Капітанчук // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – № 2 (2). – Додаток 2. Проблеми коментування Кримінального закону. Матеріали міжнародної наукової конференції 2–3 квітня 2004 р. – Львів: Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 145.

визначення керівника сформулювали П. К. Кривошеїн і В. М. Слесаренко. На думку вчених, керівник – це особа, яка усвідомлює свою належність до злочинної групи і підготувала вчинення злочину або створила умови для його безпосереднього скоєння виконавцем або спільно з виконавцем та іншими особами⁵⁸.

Проблему можна вирішити й у іншим способом, виділивши з ролі організатора функції керівника, або виключивши з КК України усі згадки про керівника. Аналіз ч. 3 ст. 27 КК України дає підстави стверджувати, що керівником може бути особа, яка керувала організованою групою чи злочинною організацією або ж підготовкою чи вчиненням злочину (злочинів).

Пропозицію виключити з тексту частини 2 статті 258–3 КК України слова «і керівника» підтримує А. О. Данилевський, який доходить висновку, що формулюючи ознаки організатора, законодавець включає до їх числа також дії з керівництва злочинним угрупованням, тому виділяти окремо фігуру керівника терористичної групи чи терористичної організації немає потреби, оскільки така особа все одно буде визнаватись організатором⁵⁹. Крім того, на думку Л. С. Анохіної, аналіз ч. 3 ст. 27 КК України дозволяє зробити висновок, що під організатором злочинної організації варто розуміти особу, яка створила таку організацію, і це поняття включає й поняття керівника такої організації⁶⁰.

Таким чином, прогалину стосовно керівника як окремого виду співучасника може бути вирішено шляхом: 1) визначення організатора і керівника як одного співучасника; 2) виокремлення з ролі організатора функцій керівника та доповнення КК відповідним положенням; 3) виключення з КК України поняття «керівник».

Найбільш оптимальним виглядає останній варіант вирішення проблеми. Адже функції організатора і керівника здебільшого виконує одна особа, а це штучно створює конкуренцію при виборі статті (її частини), за якою необхідно кваліфікувати дії таких осіб.

2. *Ініціатор*. У тлумачному словнику ініціатором названо особу, групу осіб чи організацію, яким належить почин у якій-небудь справі; зачинатель, починатель⁶¹. Відтак, у злочині – це особа, яка перша виступає з ініціативою його вчинення.

⁵⁸ Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів : навч. посібник / П. К. Кривошеїн, В. М. Слесаренко МВС України. УАВС. – К., 1993. – С. 79.

⁵⁹ Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Данилевський Андрій Олександрович. – К., 2009. – 200 с.

⁶⁰ Анохіна Л. С. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 255 КК України «створення злочинної організації». Проблеми визначення співучасників / Л. С. Анохіна // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 22–25. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-3.htm>.

⁶¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 497.

Ініціатором злочину М. І. Бажанов вважає підбурювача або організатора⁶². Водночас О. О. Кваша стверджує, що це не окремий вид співучасника, а додаткова характеристика виконавця, підбурювача чи організатора, яка свідчить про підвищену суспільну небезпечність особи⁶³. Очевидно, що така позиція вчених відповідає положенням кримінального законодавства, яке не передбачає такого співучасника як ініціатор та може бути врахована в судовій практиці під час призначення покарання у характеристиці особи, яка вчинила злочин.

3. *Лідер*. У тлумачному словнику лідера визначають по-різному: той, хто стоїть на чолі політичної партії або іншої певної суспільно-політичної організації; вождь, керівник; хто посідає провідне місце серед інших, подібних; особа чи група осіб, що йде першою в якому-небудь змаганні; ескадрений міноносець особливо великих розмірів, який у загоні суден виконує роль ведучого⁶⁴.

В іншому випадку лідер (від англ. leader – той, хто веде, перший, що йде попереду) – той, хто веде. Член групи, всі учасники якої визнають його керівництво, покладаються на нього у прийнятті серйозних рішень і вирішенні важливих проблем⁶⁵.

Екстраполюючи значення цього терміна на лідера злочинного об'єднання, можна стверджувати, що це особа, яка очолює це об'єднання, або ж посідає провідне місце серед інших його учасників. Отже, діяльність лідера пов'язана з фігурою організатора або найбільш авторитетного виконавця чи підбурювача.

Розрізняють формальне і неформальне лідерство. Формальне лідерство – це процес впливу на людей з позиції займаючої посади. Неформальне лідерство – процес впливу на людей за допомогою своїх здібностей, вмінь чи інших ресурсів⁶⁶.

В організованому злочинному об'єднанні лідер здебільшого реальний. Причому судовій практиці відомі випадки, коли лідером є не лише організатор, але й виконавець. У такому разі з часом реальний лідер з простого виконавця трансформується в організатора. Отож, виділяти лідера як окремого співучасника немає потреби, оскільки його дії охоплюються функціями інших співучасників – організатора чи виконавця.

⁶² Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник [М. І. Бажанов], Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. проф. [М. І. Бажанов], В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 225.

⁶³ Кваша О. Об'єктивні ознаки організатора злочину / О. Кваша // Право України. – 1999. – № 1. – С. 107.

⁶⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 617.

⁶⁵ Лідер. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

⁶⁶ Неформальне лідерство. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D0%B4%D0%B5%D1%80>.

4. *Замовник*. У тлумачному словнику *замовник* – це те саме, що *замовець*. Водночас *замовець* – той, хто замовляє що-небудь⁶⁷. У контексті співучасті у злочині *замовник* – це особа, яка замовляє вчинення злочину.

Я. І. Соловій стверджує, що поза сферою нормативного визначення залишилась поведінка *замовника* злочину і тому пропонує її визначити як діяльність особливого виду співучасті⁶⁸. М. П. Короленко вважає за доцільне доповнити ст. 27 КК України іншими видами співучасників, зокрема *замовником*, якого визначає як особу, яка замовила вбивство іншої особи і зробила для цього все, що від неї залежало, щоб замовлення, яке виходило від неї, було виконано»⁶⁹. При цьому автор обмежено характеризує цього співучасника, оскільки замовляють не лише умисні вбивства, але й інші злочини – проти здоров'я, власності, громадської безпеки тощо.

Дії *замовника*, залежно від обставин кримінального провадження, можна кваліфікувати як функції організатора, підбурювача чи співвиконавця, а відтак, виділяти роль цього співучасника у КК України недоцільно.

5. *Посередник*. Термін «*посередник*» має такі значення: особа чи установа, організація і т. ін., що сприяє встановленню та здійсненню ділових контактів, торговельних або дипломатичних зносин між ким-, чим-небудь; той, хто умовляє когось помиритися⁷⁰. У злочинній діяльності *посередник* – це особа, яка є проміжною ланкою у двох випадках: між особами, що вчиняють злочин або ж особою, яка вчиняє злочин, і потерпілим (псевдопотерпілим).

Для першого випадку характерний такий приклад: особа, у пошуках вогнепальної зброї, домовляється з *посередником* про те, що останній допоможе її знайти. Водночас особа, яка незаконно володіє такою зброєю, надає її покупцеві через *посередника*. В іншому прикладі *посередником* у торгівлі людьми може бути особа, яка передає людину від продавця до покупця.

Для другого випадку характерне сутенерство, адже сутенер є *посередником* між особами, які надають сексуальні послуги та особами, які їх одержують. При цьому особи, які надають сексуальні послуги, є псевдопотерпілими. *Посередництво* між потерпілим і особою, яка вчинила злочин, може бути й у разі передання неправомірної вигоди через *посередника* від особи, у якої її вимагали, для особи, яка її вимагала.

⁶⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 406.

⁶⁸ Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності : монографія / Соловій Я. І. – Івано-Франківськ : ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – С. 276; Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Я. І. Соловій. – К., 2004. – С. 12.

⁶⁹ Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Короленко Микола Павлович. – К., 2002. – С. 187.

⁷⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1076.

У зв'язку з цим, не можна погодитись з позицією М. П. Короленка, який посередником визнає лише особу, яка сприяла замовнику або іншій особі знайти виконавця злочину і не приймала більше ніякої участі у вчиненні будь-якого злочину⁷¹.

Більш ґрунтовною видається думка В. Клименка, який зазначає, що у загальних рисах посередництво у вчиненні злочину – це добровільні дії особи, яка може бути визнана суб'єктом злочину, вчинені за ініціативою кого-небудь із виконавців, пособників, організаторів чи підбурювачів, спрямовані на передачу предмета злочину, знарядь та засобів вчинення злочину, певної інформації (погрози, вимоги, повідомлення тощо) іншому злочинцеві або потерпілому від злочину⁷². Вчений пропонує декілька варіантів вирішення проблеми криміналізації посередництва в учиненні злочину. По-перше, визнати посередництво сприянням вчиненню злочину шляхом усунення перешкод, розкривши його зміст у постанові Пленуму Верховного Суду України або давши легальне його тлумачення, у примітці до ст. 27 КК України. По-друге, доповнити поняття пособництва (ч. 5 ст. 27 КК України) після слів «усуненням перешкод» словами «або іншим чином», виклавши цю фразу у такій редакції: «Пособником є особа, яка порадами, вказівками, наданням засобів чи знарядь, усуненням перешкод або іншим чином сприяла вчиненню злочину іншими співучасниками...». По-третє, доповнити наведений у ст. 27 КК України перелік співучасників поняттям посередника. При цьому найбільш прийнятним вчений вважає другий варіант, оскільки він дасть можливість криміналізувати й інші види пособництва у злочині, не охоплені чинним законодавством⁷³.

Функції посередника, залежно від обставин кримінального провадження, можна кваліфікувати як дії пособника чи виконавця (співвиконавця). Доповнювати перелік співучасників цим суб'єктом також немає потреби, адже можна обмежитись внесенням змін до кримінально-правових положень, що визначають юридичні підстави кримінальної відповідальності співучасників та причетних до злочину осіб.

6. *Функціонер*. М. П. Короленко вважає за доцільне визначити у КК України нового співучасника – функціонера, яким визнається особа, яка використовує свої службові повноваження керівництва або нагляду, і схилила до вчинення злочину осіб, що від неї залежали⁷⁴. Виокремлення

⁷¹ Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Короленко Микола Павлович. – К., 2002. – С. 187.

⁷² Клименко В. Посередництво як форма співучасті у вчиненні злочину (питання криміналізації) / В. Клименко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 130.

⁷³ Клименко В. Посередництво як форма співучасті у вчиненні злочину (питання криміналізації) / В. Клименко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 131.

⁷⁴ Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Короленко Микола Павлович. – К., 2002. – С. 187.

такого співучасника також необґрунтоване, оскільки його протиправні дії можна кваліфікувати як злочин у сфері службової діяльності або підбурювання до злочину, учинене службовою особою.

Таким чином, доповнення КК України положеннями відносно керівника, ініціатора, лідера, замовника, посередника та функціонера є необґрунтованим та недоцільним, оскільки дії таких співучасників охоплюються функціями загально визначених співучасників – організатора, виконавця, підбурювача та пособника. Крім того, додаткове введення інших ролей обумовлює переобтяження КК України зайвими положеннями та породжує конкуренцію й інші проблемні питання у кваліфікації злочинів, учинених у співучасті.

Особливості такої категорії співучасників як учасники злочинної організації будуть розглядатися у підрозділі 2.1.

Співучасть у злочині можна розглядати в таких аспектах: 1) як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину; 2) як кваліфікуючу чи особливо кваліфікуючу ознаку злочину; 3) як обставину, що обтяжує покарання.

Співучасть як обов'язкова ознака об'єктивної сторони складу злочину здебільшого виражається у створенні злочинних об'єднань, керівництві ними, участі в них чи у вчинених ними злочинах. Цей прояв співучасті у теорії кримінального права відносять до співучасті особливого роду.

Співучасть як кваліфікуюча чи особливо кваліфікуюча ознака злочину представлена в низці статей Особливої частини КК України, в диспозиціях яких передбачено вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою.

Водночас, найбільш небезпечне організоване злочинне об'єднання – злочинна організація – здебільшого не входить до складу цих ознак, оскільки створення та участь в ній визнаються самостійним складом злочину. При цьому окремі діяння за таких обставин кваліфікуються за сукупністю злочинів, передбачених ст. 255, 257, 258–3 КК України та відповідною статтею Особливої частини цього кодексу, що встановлює кримінальну відповідальність за протиправне діяння, учинене учасниками злочинної організації. Відтак, неможливо вчинення злочину учасниками злочинної організації визнавати одночасно самостійним складом злочину і кваліфікуючою чи особливо кваліфікуючою ознакою вчинення певного злочину. Однак, у ч. 5 ст. 143 КК України це правило не дотримано, оскільки встановлено кримінальну відповідальність за участь у транснаціональних організаціях, що займаються порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини.

Діяння, учинене учасниками злочинної організації зазвичай кваліфікують за частиною статті Особливої частини КК України, що передбачає іншу кваліфікуючу ознаку – вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та організованою групою.

Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28 КК України) характеризує співучасть як *обставину, що обтяжує покарання*, передбачену п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України.

З одного боку, ця обставина передбачає вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, а з другого, – вказівка на ч. 2 та 3 ст. 28 КК України означає, що до неї відноситься організована група, і, навпаки, не входить група осіб.

Незважаючи на те, що у ст. 28 КК України виділено чотири форми співучасті (група осіб, група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинна організація), які розташовані за ступенем суспільної небезпеки від найменш до найбільш небезпечної, незрозумілим залишається те, що законодавець серед обставин, які обтяжують покарання, передбачив лише дві з них.

Очевидним є те, що злочинна організація як особлива форма співучасті, не може бути обставиною, що обтяжує покарання, оскільки створення та участь у ній визнаються окремими злочинами, тому суд не може ще раз врахувати її при призначенні покарання. Адже відповідно до ч. 4 ст. 67 КК України якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує. Тим більше, що це не просто ознака, а окремий склад злочину.

Однак, недостатньо аргументованою виглядає позиція законодавця з приводу невіднесення групи осіб до обставин, що обтяжують покарання, оскільки, по-перше, це одна з форм співучасті у злочині, яка характеризує підвищений ступінь суспільної небезпеки злочину порівняно з аналогічним діянням, вчиненим одноособово, по-друге, вона вважається кваліфікуючою ознакою низки злочинів, зокрема передбачених ст. 121, 126, 152, 153, 296, 316, 317, 402, 404, 405, 406 КК України.

З урахуванням вищевикладеного пропонуємо п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України викласти як «вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою».

1.2. Організовані злочинні об'єднання як форми співучасті: концептуальні проблеми кримінально-правового регулювання

У теорії кримінального права для позначення організованих груп і злочинних організацій використовуються різні терміни: «організовані злочинні об'єднання», «організовані злочинні формування», «організовані злочинні спільноти», «організовані злочинні угруповання», «стійкі злочинні об'єднання». Тому необхідно визначити той, який найбільше підходить для позначення вказаних проявів співучасті.

У глумачному словнику термін «об'єднання» має декілька значень: ціле, що склалося на основі з'єднання, поєднання чого-небудь; організація

людей на основі спільності мети, завдань; спілка; назва підприємства, що включає декілька підприємств, організацій, установ; одна з форм організації управління виробництвом; дія за значенням об'єднати і об'єднатися⁷⁵. Екстраполоючи значення цього терміна на форми співучасті, можна стверджувати, що злочинне об'єднання – це організація осіб на основі спільної мети вчинення злочинів.

Термін «*формування*» означає дію за значенням формувати і формуватися; спеціальне виготовлення чого-небудь за допомогою відливання виробів у формах; сформовану військову частину⁷⁶. З урахуванням семантичного значення цього терміна організоване злочинне формування можна визначити як сформовану організовану групу або злочинну організацію.

Спільнота – це те саме, що спільність. Що стосується спільності, то її тлумачать як однаковість для всіх; те загальне, що притаманне кожному з порівнюваних явищ; нерозривний зв'язок, єдність; об'єднання людей, згуртованих спільними умовами життя, метою, інтересами⁷⁷. З огляду на вищезазначене, організована злочинна спільнота – це організоване об'єднання людей, згуртованих спільною метою вчинення злочину.

У тлумачному словнику «*угруповання*» визначено як групу осіб, об'єднаних на основі спільності поглядів, діяльності, творчих інтересів тощо; сукупність предметів, речовин, явищ і т. ін., подібних своїми властивостями, ознаками тощо; у біології – група рослинних або тваринних організмів, що постійно чи тимчасово співіснують де-небудь⁷⁸. Між тим, організоване злочинне угруповання – це група осіб, об'єднаних на основі спільної злочинної діяльності.

Постановою Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»⁷⁹ було введено термін «*стійкі злочинні об'єднання*», однак не розкрито його змісту. На підставі буквального тлумачення цього терміна можна зробити висновок, що це об'єднання, які характеризуються стійкістю. Водночас, стійкими можуть бути усі форми співучасті, передбачені ст. 28 КК України, за винятком групи осіб. Незважаючи на це, у Постанові Пленуму Верховного Суду України розкрито базові положення кваліфікації виключно організованих злочинних об'єднань.

⁷⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 802.

⁷⁶ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1544.

⁷⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1368.

⁷⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1496.

⁷⁹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

Доцільно не погодитись з такою позицією суб'єкта тлумачення норм кримінального права, адже стійкими злочинними об'єднаннями є організовані групи, злочинні організації та в певних випадках – групи осіб за попередньою змовою, а організованими визнають лише організовані групи та злочинні організації. Тому, для позначення організованих форм співучасті більш обґрунтованим є використання поняття «організоване злочинне об'єднання», а не стійке.

На основі семантичного аналізу термінів «організовані злочинні об'єднання», «організовані злочинні формування», «організовані злочинні спільноти», «організовані злочинні угруповання» слід зробити висновок про те, що їх можна використовувати як синоніми. Проте, законодавча техніка вимагає застосовувати уніфіковані підходи до термінології в нормативно-правових актах.

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що найбільш оптимальним терміном для позначення організованих груп і злочинних організацій є «організоване злочинне об'єднання».

У ч. 3 та 4 ст. 28 КК України йдеться про два організовані злочинні об'єднання – організовану групу та злочинну організацію, які визначені через злочини, учинені їх учасниками.

Аналіз положень КК України та Постанови Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями»⁸⁰ дає підстави стверджувати, що організовані злочинні об'єднання поділяються на загальні та спеціальні. До загальних доцільно віднести організовану групу та злочинну організацію, визначені ст. 28 та 255 КК України. Організовані групи та злочинні організації, передбачені ст. 143, 181, 257, 258–3, 260 та 392 КК України, є спеціальними, оскільки вони, крім загальних ознак організованих груп і злочинних організацій, передбачених ст. 28 та 255 КК України, характеризуються спеціальними ознаками, передбаченими диспозиціями ст. 143, 181, 257, 258–3, 260 та 392 КК України.

Відтак, у низці статей КК України встановлено кримінальну відповідальність за створення спеціальних видів злочинних об'єднань та участь в них. Так, у ст. 143 КК України передбачено відповідальність за участь у *транснаціональних організаціях*, які займаються порушенням встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини; у ст. 181 КК України – за організацію або керівництво *групою*, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою; у ст. 257 КК України – за організацію *озброєної банди* з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб, а також участь у такій банді або у вчинюваному нею нападі; у

⁸⁰ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2.

ст. 258–3 КК України – за створення *терористичної групи чи терористичної організації*, керівництво такою групою чи організацією або участь у ній, а також організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації; у ст. 260 КК України – за створення *не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань*, участь у їх діяльності, керівництво зазначеними формуваннями, їх фінансування, постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки, участь у складі цих формувань у нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян; у ст. 392 КК України – за організацію з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених, напад на адміністрацію *організованої групи*, активну участь у такій групі.

Юридична природа окремих із цих формувань є дискусійною, оскільки законодавець чітко не встановив до якої форми співучасті, передбаченої ст. 28 КК України, слід віднести те чи інше злочинне об'єднання.

Пленум Верховного Суду України дотримується позиції, відповідно до якої банди, терористичні групи, терористичні організації та не передбачені законом воєнізовані або збройні формування є спеціальними видами організованих груп і злочинних організацій⁸¹.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» **бандою** рекомендовано визнавати озброєну організовану групу або злочинну організацію, яка попередньо створена з метою вчинення кількох нападів на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб або одного такого нападу, який потребує ретельної довготривалої підготовки⁸². Втім, вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що в інших державах бандою визнають і групу осіб за попередньою змовою⁸³. Це суттєво підвищує ефективність кримінально-правової охорони суспільних відносин, оскільки дозволяє кваліфікувати створення групи осіб за попередньою змовою з метою нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб не як готування до певного злочину (розбою, вбивства, тяжких тілесних ушкоджень тощо), а як закінчений злочин, передбачений ст. 257 КК України – «Бандитизм». З огляду на це, пропонуємо бандою вважати не лише організовані злочинні об'єднання, але й групу осіб за попередньою змовою.

Не виникає сумнівів щодо природи *терористичної організації*, адже вона обумовлена ознаками злочинної організації. Слід лише зазначити, що

⁸¹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁸² Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁸³ Вознюк А. А. Відповідальність за бандитизм за кримінальним законодавством України та інших держав / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 3 (31). – С. 171–178.

спеціальні ознаки цього об'єднання представлені в Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р., у якому терористична організація визначається як стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке створене з метою здійснення терористичної діяльності, у межах якого здійснено розподіл функцій, встановлено певні правила поведінки, обов'язкові для цих осіб під час підготовки і вчинення терористичних актів. Організація визнається терористичною, якщо хоч один з її структурних підрозділів здійснює терористичну діяльність з відома хоча б одного з керівників (керівних органів) усєї організації⁸⁴. У зв'язку з внесенням змін до ч. 4 ст. 28 КК України⁸⁵ стосовно збільшення мінімального кількісного складу злочинної організації з трьох до п'яти необхідно внести відповідні зміни й у визначення терористичної організації, яке закріплене у Законі України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р.

Щодо *терористичної групи*, то тут ситуація дещо складніша. Буквальне тлумачення цього терміна дозволяє віднести її до групи осіб, що передбачена ч. 1 ст. 28 КК України. Пленум Верховного Суду України чітко не визначає до якої форми співучасті належить терористична група⁸⁶. У свою чергу у ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. терористична група визначається як група з двох і більше осіб, які об'єдналися з метою здійснення терористичних актів⁸⁷. В. П. Смельянов, В. С. Зеленецький та М. В. Семикін доводять доцільність криміналізації у ст. 258–3 КК України саме організованої терористичної діяльності⁸⁸.

Системний аналіз вищезазначених положень дозволяє висловити гіпотези про те, що терористична група може бути: 1) групою осіб; 2) групою осіб за попередньою змовою; 3) організованою групою; 4) групою осіб, групою осіб за попередньою змовою та організованою групою.

⁸⁴ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

⁸⁵ Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – С. 236.

⁸⁶ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁸⁷ Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

⁸⁸ Смельянов В. П. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму згідно з Кримінальним кодексом України / В. П. Смельянов // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наук. праць. – Х., 2006. – Вип. 12. – С. 94–95; Зеленецький В. С. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом : науково-практичний посібник / В. С. Зеленецький, В. П. Смельянов. – Харків : вид-во «Кроссруд», 2006. – С. 34–35; Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М. В. Семикін. – Х., 2004. – С. 4; Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : [монографія] / М. В. Семикін ; за заг. ред. В. П. Смельянова. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – С. 136.

У разі визнання терористичної групи групою осіб чи групою осіб за попередньою змовою виникає логічне питання: чому в КК України не криміналізовано створення та участь в організованій терористичній групі? Невже терористичні злочини вчиняють лише група осіб, група осіб за попередньою змовою та злочинна організація? Очевидно, що така редакція статті є нелогічною. Якщо встановлено кримінальну відповідальність за створення та участь в терористичній організації та терористичній групі, то доцільно було б передбачити відповідальність за аналогічні дії, вчинені організованою терористичною групою. До моменту таких змін терористичну групу не можна визнати організованою, оскільки у ст. 258–3 КК України вжито термін «терористична група», а не «організована терористична група».

Буквальне ж тлумачення ст. 258–3 КК України, як ми зазначали, дає підстави стверджувати про те, що терористична група – це група осіб, тобто форма співучасті передбачена ч. 1 ст. 28 КК України, відповідно до якої злочин визнається таким, що вчинений групою осіб, якщо у ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови між собою. Однак, юридична природа терористичного акту та інших терористичних злочинів, на наш погляд, виключає можливість їх скоєння у цій формі співучасті, оскільки група осіб (ч. 1 ст. 28 КК України) не передбачає попередньої змови між виконавцями. А терористичні злочини не можливо вчинити без заздалегідь досягнутої домовленості між співучасниками та усвідомлення мети злочинної діяльності – порушення громадської безпеки, залякування населення, провокація воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, вплив на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста). Мета злочину у цьому випадку є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину.

Неаргументовано видається й гіпотеза, відповідно до якої під терористичною групою розуміють групу осіб, групу осіб за попередньою змовою та організовану групу, оскільки один термін не може позначати три різні за змістом форми співучасті. Крім того, у цьому разі відсутня логічна диференціація кримінальної відповідальності за вчинення злочину у різних формах співучасті.

Якщо законодавець мав намір максимально криміналізувати будь-які суспільно небезпечні діяння, пов'язані з тероризмом, то у цьому випадку доцільно використати конструкцію ч. 1 ст. 109 КК України, де встановлено відповідальність за змову про вчинення протиправних дій.

На підставі вищевикладеного, на наш погляд, у КК України повинні бути криміналізовані такі форми злочинних діянь, спрямованих на створення терористичних об'єднань та участь у них, як змова на вчинення терористичного акту (чи іншого терористичного злочину), а також

створення терористичної групи за попередньою змовою, організованої терористичної групи і терористичній організації та участь у них.

Найбільш дискусійною залишається природа **не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань**. Позиція Пленуму Верховного Суду України відносно не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування є також не зовсім зрозумілою. Хоча він і відносить їх до спеціальних видів організованих груп і злочинних організацій⁸⁹, але не визначає, чи зазначені об'єднання є організованими групами і злочинними організаціями, чи вони можуть бути лише організованими групами або ж лише злочинними організаціями. У науковій літературі з цього приводу також немає однозначної позиції. Ю. В. Баулін такими формуваннями називає групи з двох чи більше осіб⁹⁰, а В. О. Навроцький і В. П. Тихий відносять їх до спеціальних видів злочинних організацій⁹¹. У свою чергу В. А. Робак говорить про те, що вказані формування є не різновидами злочинних організацій, а стійкими злочинними об'єднаннями⁹².

Для визначення кримінально-правової природи не передбачених законом воєнізованого або збройного формування можна висунути гіпотези про те, що вони є: 1) групами осіб за попередньою змовою; 2) організованими групами; 3) злочинними організаціями; 4) групами осіб за попередньою змовою, організованими групами та злочинними організаціями.

У примітці до ст. 260 КК України воєнізованими вважають формування, які мають організаційну структуру військового типу, а саме: єдиноначальність, підпорядкованість та дисципліну, і в яких проводиться військова або стрійова чи фізична підготовка. Водночас, під збройними формуваннями розуміють воєнізовані групи, які незаконно мають на озброєнні придатну для використання вогнепальну, вибухову чи іншу зброю. Без мети вчинення злочину жодне із зазначених формувань не можна кваліфікувати як певний злочин, учинений у співучасті. Лише збройні формування у процесі створення гіпотетично вчиняють злочини, пов'язані із незаконним здобуттям вогнепальної, вибухової чи іншої зброї.

⁸⁹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁹⁰ Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності: [монографія] / Ю. В. Баулін. – К.: Атіка, 2004. – С. 251.

⁹¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-ге вид., переробл. та доповн.]. – К.: Юридична думка, 2008. – С. 758; Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / [Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 2-ге, переробл. та допов.]. – К.: Атіка, 2008. – С. 362.

⁹² Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. А. Робак. – К., 2008. – С. 5.

Описане у диспозиції ст. 260 КК України створення цих формувань свідчить про попередню змову його учасників. Відтак, аналіз законодавчих положень дає підстави стверджувати, що не передбачені законом воєнізовані або збройні формування відповідають групі осіб за попередньою змовою.

Між тим, єдиний аргумент на користь визнання цих об'єднань організованими наводить С. О. Єфремов. На його думку, можливість розгляду як окремого організованого злочинного угруповання не передбаченого законом збройного формування підтверджується криміналізацією участі у цьому об'єднанні⁹³. З такою позицією доцільно погодитись, адже, оскільки законодавець криміналізував сам факт створення та керівництва таким формуванням, то раціонально говорити про розподіл ролей, який притаманний як організованій групі, так і злочинній організації. Наступним аргументом того, що досліджувані об'єднання можуть бути злочинними організаціями, є той факт, що в ч. 4 ст. 260 КК України описана участь у складі не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування в нападі на підприємства, установи, організації чи на громадян, а такі напади можуть полягати у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинів, які визнаються метою створення злочинної організації і здебільшого є метою створення організованої групи⁹⁴. Але цього недостатньо для того, щоб вважати не передбачені законом воєнізовані або збройні формування організованими злочинними об'єднаннями.

У зв'язку з цим спростовується і четверта гіпотеза, відповідно до якої не передбачені законом воєнізовані або збройні формування можуть бути групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією.

Отже, найбільш аргументованою виглядає позиція, згідно з якою ці формування є групами осіб за попередньою змовою.

У статті 143 КК України згадується про **злочинні об'єднання, що спеціалізуються на порушенні встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини**.

Особливо кваліфікуючими ознаками порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини є вчинення його за попередньою змовою групою осіб та участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю (ч. 5 ст. 143 КК України). Таким чином, законодавець, по суті, урівняв відповідальність за вчинення злочину в різних формах співучасті: за попередньою змовою групою осіб та транснаціональною злочинною організацією. Така конструкція згаданої статті Особливої частини КК України викликає певні критичні зауваження.

⁹³ Єфремов С. О. Різновиди організованих злочинних угруповань за чинним Кримінальним кодексом України / С. О. Єфремов // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 8. – С. 53–58.

⁹⁴ Вознюк А. А. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми юридичної науки (Сьомі осінні юридичні читання): міжнар. наук. конф. 28–29 лист. 2008 р.: збірник тез у 4-х ч. – Ч. 4. – Хмельницький, 2008. – С. 24.

По-перше, виникають закономірні питання: яким чином кваліфікувати порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини організованою групою, чому серед особливо кваліфікуючих ознак такого діяння не згадується ця форма співучасті? Очевидно, що у цьому разі злочин, передбачений ст. 143 КК України, слід кваліфікувати як діяння, вчинене групою осіб за попередньою змовою, оскільки серед його кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак відсутнє «вчинення злочину організованою групою».

Однак, така позиція законодавця вважається не зовсім правильною, оскільки форми співучасті, закріплені у ст. 28 КК України, а також стаття Особливої частини КК України, розміщені за ступенем суспільної небезпеки: від найменш до найбільш небезпечних. Якщо кваліфікуюча ознака певного злочину передбачає одну форму співучасті (наприклад, вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою), то наступна особливо кваліфікуюча ознака повинна передбачати вчинення його у більш небезпечній на один ступінь формі співучасті (тобто організованою групою).

Тому, оскільки ст. 143 КК України передбачає вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією, то доцільно було б закріпити і вчинення його організованою групою.

По-друге, упущенням законодавця, на наш погляд, є розміщення в одній частині статті (ч. 5 ст. 143 КК України) різних за ступенем суспільної небезпеки форм співучасті (групи осіб за попередньою змовою та злочинної організації).

По-третє, незрозуміло, як кваліфікувати вчинення цього злочину злочинною організацією і чи доцільно виокремлювати таку форму співучасті серед особливо кваліфікуючих його ознак? Оскільки ч. 5 ст. 143 КК України передбачає участь лише у транснаціональних організаціях, які займаються злочинною діяльністю, передбаченою ч. 1, 2, 3 чи 4 ст. 143 КК України, то вчинення цього злочину злочинною організацією, що не вважається транснаціональною, не охоплюється цією кваліфікуючою ознакою.

У такому разі можливі два варіанти кваліфікації злочину:

перший – лише за ч. 5 ст. 143 КК України як вчинення його за попередньою змовою групою осіб, але така позиція не зовсім відповідає ступеню суспільної небезпеки вчиненого злочину і нівелює різницю між вчиненням злочину, передбаченого ст. 143, групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією;

другий – за сукупністю злочинів, передбачених ч. 5 ст. 143 КК України (як вчинення його за попередньою змовою групою осіб) та ст. 255 КК України.

На підставі вищевикладеного пропонуємо ч. 5 ст. 143 КК України викласти в такій редакції:

«5. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб».

Крім того, ст. 143 КК України необхідно доповнити ч. 6 такого змісту:

«б. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені організованою групою»⁹⁵.

У ч. 1 ст. 181 КК України встановлено кримінальну відповідальність за організацію або керівництво *групою, діяльність якої здійснюється під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпусною*. Очевидно, що у цьому випадку йдеться про групу осіб за попередньою змовою, оскільки, крім попередньої змови, обумовленої метою цього об'єднання, відсутні безпосередні вказівки на інші форми співучасті. Розподіл ролей, про який йдеться у диспозиції, можливий як у групі осіб за попередньою змовою, так і в організованій групі та злочинній організації. Однак, його замало для того, щоб ідентифікувати це об'єднання виключно як організоване.

Водночас, це не виключає можливість кваліфікації за цією статтею організації або керівництва організованою групою у разі наявності її обов'язкових кримінально-правових ознак, зокрема стійкості, єдиного плану з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

У ст. 392 КК України встановлено кримінальну відповідальність за *організацію з метою тероризування в установах виконання покарань засуджених, напад на адміністрацію організованої групи*, активну участь у такій групі. У цьому випадку законодавець чітко та однозначно ідентифікував це об'єднання як організовану групу.

Досліджуючи організовані злочинні об'єднання не можна оминати той факт, що розслідування злочинів, учинених в цих формах співучасті, ускладнене окремими **проблемними питаннями кримінально-правової кваліфікації**.

1. У КК України не визначено поняття «організована група» та «злочинна організація». У ч. 3, 4 ст. 28 КК України наведено лише визначення злочину, вчиненого організованою групою та злочинною організацією. Однак, поняття організованого злочинного об'єднання та вчиненого його учасниками злочину не слід отожднювати, тому що між ними існують суттєві відмінності.

У КК України поряд з поняттям «злочинна організація» (ч. 3 ст. 27, ст. 30, 43, ч. 1 п. 9 ст. 66, ст. 255, 256 КК України) використовується термін «злочин, учинений злочинною організацією» (ч. 4 ст. 28, ч. 1 ст. 30, ч. 1 ст. 255 КК України). Водночас, поняття «організована група» застосовано лише у ст. 30 та 129 КК України, а поняття «злочин, учинений організованою групою» вжито у низці статей Особливої частини КК України в ролі кваліфікуючої чи особливо кваліфікуючої обставини.

⁹⁵ Вознюк А. А. Проблемні питання кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, учиненого у співучасті / А. А. Вознюк // Правові реформи в Україні [Текст] Ч. 1 : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-теорет. конф., Київ, 16 жовт. 2013 р. – К. : Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – С. 167–168.

Незважаючи на те, що це різні за змістом поняття, на законодавчому рівні визначено лише «злочин, учинений організованою групою» (ч. 3 ст. 28 КК України) та «злочин, учинений злочинною організацією» (ч. 4 ст. 28 КК України).

Між тим, вивчення зарубіжного досвіду дає підстави стверджувати, що в кримінальному законодавстві одних держав (Російської Федерації (РФ), Республік Вірменія та Киргизія) закріплено лише поняття злочинної організації чи злочину, вчиненого злочинною організацією, а в других (Республік Білорусія, Молдова, Азербайджан) – обидва терміни визначаються на рівні закону.

Водночас у ч. 3 та 4 ст. 28 КК України у визначеннях злочинів, учинених організованою групою та злочинною організацією, законодавець помилково об'єднав різні за змістом поняття – організоване злочинне об'єднання та учинений ним злочин.

Визначення злочину, вчиненого злочинною організацією, необхідне для кваліфікації суспільно небезпечного діяння у формі участі у злочинах, учинених злочинною організацією (ч. 1 ст. 255, ст. 30 КК України). Разом з тим, поняття злочинної організації застосовується для розкриття змісту функцій організатора (ч. 3 ст. 27 КК України); визначення умов і меж відповідальності учасників цього об'єднання (ст. 30 КК України); характеристики виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України) чи обставин, які пом'якшують покарання (ч. 1 п. 9 ст. 66 КК України); кваліфікації суспільно небезпечного діяння у формі створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, керівництва такою організацією або участі у ній чи сприяттві зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп для розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (ч. 1 ст. 255 КК України); сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256 КК України), а також встановлення умов спеціального виду звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 255 КК України).

Поняття ж організованої групи застосовується для розкриття змісту функцій організатора (ч. 3 ст. 27 КК України); визначення умов і меж відповідальності учасників цього об'єднання (ст. 30 КК України); характеристики виконання спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 43 КК України) та обставин, які пом'якшують покарання (ч. 1 п. 9 ст. 66 КК України).

Відмінними рисами організованого злочинного об'єднання та вчиненого ним злочину, на наш погляд, є, насамперед, мінімальна кількість учасників. Якщо організована група складається з трьох і більше осіб чи злочинна організація – з п'яти і більше осіб, то у злочині, вчиненому цими об'єднаннями, необов'язково бере участь відповідно три і більше чи п'ять і

більше осіб. Інші учасники, які безпосередньо злочину не вчиняли, повинні знати про цей злочин та брати в ньому участь в ролі організатора, підбурювача чи пособника, але не обов'язково бути виконавцями. Так, наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 30 КК України організатор організованої групи чи злочинної організації підлягає кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені організованою групою чи злочинною організацією, якщо вони охоплювалися його умислом. Крім того, з огляду на те, що відповідно до ч. 5 ст. 29 КК України співучасники не підлягають кримінальній відповідальності за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно не охоплювалося їхнім умислом, вони відповідають за діяння, вчинене виконавцем, якщо воно охоплювалося їхнім умислом.

Тому сумнівним є визначення у ч. 3 ст. 28 КК України злочину, вчиненого організованою групою, як такого, що скоєний стійким об'єднанням трьох і більше осіб, а у ч. 4 ст. 28 КК України злочину, вчиненого злочинною організацією, як такого, що скоєний стійким ієрархічним об'єднанням п'яти і більше осіб.

Різняться досліджувані поняття й метою діяльності. Якщо організована група створюється для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, а злочинна організація – з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп, то злочин, учинений цими об'єднаннями, може мати на меті вчинення, як правило, конкретного злочину.

Крім того, злочинна організація створюється з метою вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, але злочин, учинений злочинною організацією, може бути будь-якого ступеня тяжкості. Так, учинення учасниками злочинної організації злочину невеликої або середньої тяжкості слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 255 як участь у злочинній організації чи у злочинні, учиненому таким об'єднанням.

Підсумовуючи сказане, необхідно наголосити, що між злочином, учиненим організованою групою чи злочинною організацією, і самим об'єднанням існують суттєві відмінності. Тому, з огляду на їх важливість для правозастосовної діяльності у КК України необхідно окремо визначити поняття «організована група», «злочинна організація», «злочин, учинений організованою групою» та «злочин, учинений злочинною організацією».

Злочин, учинений злочинною організацією – це злочин будь-якого ступеня тяжкості, скоєний її учасником (учасниками) за умови, що інші учасники (усі або більшість) усвідомлювали його.

2. Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань у деяких випадках не мають єдиного законодавчого закріплення, а визначені за допомогою оціночних понять. Це стосується, зокрема, стійкості, ієрархічності, попередньої зорганізованості тощо. В теорії кримінального права ці ознаки тлумачать по-різному, що ускладнює їх застосування під час кваліфікації злочинів. Дві ознаки – стійкість та ієрархічність розкрито у

Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13⁹⁶. Однак, ці визначення, на наш погляд, є недосконалими, неконкретизованими, а подекуди й суперечливими кримінальному законодавству, тому що не дають можливості відмежувати організовану групу від злочинної організації. Так, наприклад, стійкість у цій постанові поділяють на внутрішню (характерну для організованої групи) та зовнішню (характерну для злочинної організації), що суперечить положенням ч. 3 та ч. 4 ст. 28 КК України. Між тим, у результаті зведення ієрархічності до елементарного розподілу ролей, що передбачає виокремлення функцій організатора, нівелюється різниця між організованою групою та злочинною організацією.

Будь-які кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань мають відповідати певним критеріям. Вони повинні бути чіткими, однозначними, зрозумілими для правозастосовних органів і не мають суперечити іншим ознакам, підмінювати їх чи конкурувати з ними.

Нині існує потреба у розробленні проекту нового закону «Про боротьбу з організованими злочинними об'єднаннями», в якому слід, насамперед, чітко та детально регламентувати кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань і правила кваліфікації злочинів, учинених їх учасниками⁹⁷. Така потреба обумовлена тим, що КК України не може детально визначати усі ознаки організованих злочинних об'єднань, а їх тлумачення у Постановах Пленуму Верховного Суду має рекомендаційний характер і не має сили закону. Крім того, Закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» та «Про боротьбу з тероризмом» також не містять ґрунтовних положень, які розкривають ознаки того чи іншого організованого злочинного об'єднання.

Таку модель криміналізації злочинної діяльності організованих об'єднань обрано в окремих зарубіжних країнах. Так, наприклад, в Грузії функціонує «Закон Грузії про організовану злочинність і рекет» від 20 грудня 2005 року №2354-РС, який закріплює окремі положення кваліфікації злочинів, учинених в організованих формах співучасті. Мета цього закону полягає в наданні допомоги в запобіганні і боротьбі проти злочинного світу, рекету і організованої злочинності, а також у боротьбі проти членів злочинного світу для захисту приватних, громадських і державних інтересів. Подібний нормативно-правовий акт («Закон про припинення незаконних діянь членів бандитських угруповань») застосовується і в Японії.

⁹⁶ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

⁹⁷ Вознюк А. А. Щодо розроблення сучасної кримінально-правової стратегії протидії організованим злочинним об'єднанням / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 175–177.

3. У теорії кримінального права існує колізія у визначенні мети злочинної організації. Відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України, метою злочину, вчиненого злочинною організацією, є спільна діяльність з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Водночас, згідно ч. 1 ст. 255 КК України, метою створення злочинної організації є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а банди – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян. Таким чином, у Загальній частині КК України мета визначена значно ширше, ніж в Особливій частині. Крім того, неоднозначно у ч. 4 ст. 28 та ч. 1 ст. 255 КК України визначено мінімальну кількість злочинів, для вчинення яких створюється злочинна організація.

4. Відсутні чіткі й однозначні критерії відмежування злочину, вчиненого організованою групою, від злочину, вчиненого злочинною організацією. Злочинна організація відрізняється від організованої групи такими ознаками: 1) мінімальною кількістю учасників (в організованій групі – це три і більше, а у злочинній організації – п'ять і більше осіб); 2) метою діяльності об'єднання (якщо організована група створюється для вчинення як мінімум двох злочинів, то злочинна організація – для безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (тяжкого або особливо тяжкого злочину), або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп); 3) характерною лише для злочинної організації ієрархічністю. Загалом, лише остання ознака дає можливість відмежувати організовану групу від злочинної організації, оскільки мета вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (тяжкого або особливо тяжкого злочину), а також кількісний склад учасників (п'ять і більше) можуть бути характерні й для організованих груп.

5. На законодавчому рівні не закріплено природу низки злочинних об'єднань, зокрема банди (ст. 257 КК України), терористичної групи (ст. 258–3 КК України), не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (ст. 260 КК України) тощо. Тому незрозуміло, до яких форм співучасті, передбачених ст. 28 КК України, слід їх відносити.

6. Невирішеними та дискусійними залишаються й інші питання кваліфікації злочинів, учинених в організованих формах співучасті, зокрема: 1) як кваліфікувати злочин, учинений членом злочинної організації, який не охоплювався умислом інших співучасників; 2) чи охоплюються диспозиціями ст. 255, 257, 258–3, 260 КК України злочини, вчинені у складі цих об'єднань; 3) функціями якого зі співучасників слід вважати дії організатора, пособника чи підбурювача, передбачені статтями Особливої частини КК України; 4) як кваліфікувати дії учасника організованого злочинного об'єднання, який приймав участь у вчиненні злочину, але не вважається членом цього об'єднання; 5) що слід розуміти під озброєністю в

бандитизмі та які види зброї можуть свідчити про наявність цієї ознаки; б) як кваліфікувати злочини, вчинені під час трансформації співучасті тощо⁹⁸.

1.3. Ознаки організованих злочинних об'єднань: поняття, класифікація та місце у системі кримінально-правової характеристики

Застосовувані у КК України визначення організованої групи, злочинної організації та учинених ними злочинів утворюють їх кримінально-правові ознаки.

У тлумачному словнику слово «ознака» визначено як риса, властивість, особливість кого-, чого-небудь; те, що вказує на що-небудь, свідчить про щось; показник, свідчення; предмет, зображення і т. ін., що є знаком, символом, емблемою і т. ін. чого-небудь; за народними повір'ями, уявленнями – прикмета, що знаменує або провіщає що-небудь; рідко – рух (головою, рукою), яким виражається воля, наказ, бажання, попередження кого-небудь про щось і т. ін.; знак⁹⁹.

Екстраполюючи значення цього терміна на організовані групи та злочинні організації, ознаки вказаних об'єднань можна визначити як їхні риси, властивості та особливості.

Оскільки протидія організованим групам і злочинним організаціям відбувається з використання різних галузей знань, то ознаки цих об'єднань за сферою функціонування та застосування можна поділити на: *кримінально-правові, кримінологічні, криміналістичні, оперативно-розшукові, психологічні* тощо. Кожна група цих ознак має власне призначення: кримінально-правові – необхідні для кваліфікації злочинів, учинених організованими злочинними об'єднаннями; кримінологічні – потрібні для розроблення ефективної системи запобігання злочинам, учиненим в організованих формах співучасті; криміналістичні – використовуються під час досудового розслідування злочинів, учинених організованими злочинними об'єднаннями, допомагають з'ясувати обставини, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні; оперативно-розшукові – слугують для пошуку та фіксації фактичних даних про протиправні діяння організованих злочинних об'єднань; психологічні – допомагають встановити та спрогнозувати поведінку учасників організованих груп і злочинних організацій.

Виходячи з цього, **кримінально-правові ознаки** організованих злочинних об'єднань можна визначити як *закріплені в законі про кримінальну*

⁹⁸ Вознюк А. А. Проблеми кваліфікації злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями / А. А. Вознюк // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). – К. : «Хай-Тек Прес, 2013. – С. 42–46.

⁹⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 834.

відповідальність їх риси, властивості та особливості, що використовуються під час кваліфікації злочинів.

Під час кваліфікації злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями застосовують декілька категорій ознак: ознаки злочину, учиненого організованою групою чи злочинною організацією; ознаки складу такого злочину та кримінально-правові ознаки цих об'єднань.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 виокремлюють ознаки злочину, що вказують на його вчинення організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК України) або злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК України)¹⁰⁰.

Загальновідомо, що ознаками злочину є діяння, вчинене суб'єктом злочину, суспільна небезпека та протиправність цього діяння, винність особи, яка його вчинила, а також караність. У зв'язку з цим незрозуміло, до якої ознаки злочину Пленум Верховного Суду відносить усі або окремі ознаки організованого злочинного об'єднання, що відображені у КК України? Відтак, дефініція «кримінально-правові ознаки» більш влучно та повно відображає ознаки організованої групи та злочинної організації, про які зазначено у ч. 3 та 4 ст. 28 КК України.

Кримінально-правові ознаки вказаних форм співучасті закріплені у визначеннях злочину, вчиненого організованою групою та злочинною організацією.

Важливе місце у дослідженні цих ознак належить їх класифікації. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій умовно можна поділити на декілька видів.

1. За ступенем спорідненості:

спільні – загальні, характерні для усіх організованих злочинних об'єднань. Єдиною ознакою цього виду є стійкість;

відмінні – які відрізняють одне організоване злочинне об'єднання від іншого. Це кількісно-якісний склад їх учасників, мета створення та діяльності, ієрархічність тощо) (Додаток Б). Деякі з відмінних ознак мають окремі спільні риси. Приміром, попередня зорганізованість із зорганізованістю за попередньою змовою.

Однак, не кожна відмінна ознака дає можливість відмежувати одне злочинне об'єднання від другого. Наприклад, не можна відокремити організовану групу від злочинної організації лише на підставі кількісного складу учасників злочинного об'єднання, оскільки обидва об'єднання можуть складатися з п'яти осіб.

2. Залежно від ролі в характеристиці об'єднання:

обов'язкові – це ознаки, без яких злочинне об'єднання не можна визнати організованим. Вони характерні для усіх об'єднань певного виду та закріплені в законі про кримінальну відповідальність;

¹⁰⁰ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

факультативні – це необов’язкові ознаки, що характеризують організовані злочинні об’єднання в окремих випадках. Фактично, це кримінологічні ознаки. Ними можуть бути корупційні зв’язки в органах влади, спільні кошти тощо¹⁰¹. Одні й ті ж ознаки можуть бути обов’язковими для одного злочинного об’єднання і факультативними для другого. Наприклад, озброєність – обов’язкова ознака банди і факультативна для інших злочинних об’єднань.

3. За ступенем визначення або способом висвітлення у кримінальному законі:

абсолютно-визначені – точно визначені у законі (наприклад, кількісний склад учасників організованої групи та злочинної організації);

невизначені (оціночні) – мають декілька значень (наприклад, стійкість, ієрархічність);

альтернативні – які містять в своєму складі декілька альтернативних елементів, з яких обов’язковому застосуванню підлягає лише один (наприклад, мета злочинної організації¹⁰²).

4. За рівнем деталізації:

ознаки першого рівня – ті, які безпосередньо характеризують ознаки організованої групи чи злочинної організації (наприклад, стійкість, ієрархічність, об’єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи тощо);

ознаки другого рівня – ті, які розкривають зміст ознак першого рівня (наприклад, стійкість можна розкрити за допомогою інших ознак – кількості вчинених злочинів, відносно постійного складу учасників об’єднання).

5. За юридичною природою:

кількісні – ті, які кількісно характеризують злочинне об’єднання (наприклад, кількісний склад учасників);

якісні – ті, які якісно характеризують об’єднання (наприклад, розподіл функцій учасників організованої групи, попередня зорганізованість);

кількісно-якісні – мета створення злочинної організації (наприклад, мета злочинної організації – безпосереднє вчинення тяжких або особливо

¹⁰¹ Вознюк А. А. Класифікація ознак організованої групи та злочинної організації / А. А. Вознюк // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя 28 грудня 2011 року. – Запоріжжя : у 2-х частинах. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – Ч. 2. – С. 62–63.

¹⁰² Мету злочинної організації слід вважати альтернативною ознакою, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України створення злочинної організації відбувається для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Таким чином, альтернативність цієї ознаки полягає в тому, що метою злочинної організації може бути одне з таких діянь: 1) безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації; 2) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб; 3) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

тяжких злочинів, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп).

6. За місцезнаходженням:

законодавчо визначені – описані в законі про кримінальну відповідальність (наприклад, кількісний склад учасників організованих злочинних об'єднань);

доктринальні – розроблені в теорії кримінального права (наприклад, ієрархічність, стійкість).

7. За видом злочинного об'єднання:

загальні – притаманні усім видам організованих груп і злочинних організацій (закріплені у ч. 3 та 4 ст. 28 КК України);

спеціальні – характерні для спеціальних видів цих об'єднань (наприклад, у банди – це озброєність, мета нападу на підприємства, установи, організації чи на окремих громадян тощо).

Аналіз визначення злочину, вчиненого організованою групою дає підстави виділити такі *загальні обов'язкові кримінально-правові ознаки організованої групи*:

- 1) участь декількох осіб (три і більше);
- 2) попередня зорганізованість;
- 3) стійкість;
- 4) мета вчинення двох і більше злочинів;
- 5) об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи;
- 6) розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення

плану.

Загальними ж обов'язковими кримінально-правовими ознаками злочинної організації є:

- 1) участь декількох осіб (п'ять і більше);
- 2) зорганізованість за попередньою змовою;
- 3) стійкість;
- 4) ієрархічність;

5) мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Для зручності викладу та наглядності згадані ознаки можна проілюструвати у вигляді таблиці:

Кримінально-правові ознаки організованої групи та злочинної організації

Характеризуючі ознаки	Ознаки організованої групи	Ознаки злочинної організації
<i>Кількість осіб</i>	три і більше	п'ять і більше
<i>Зорганізованість</i>	попередня зорганізованість	зорганізованість за попередньою змовою
<i>Стійкість</i>	стійкість	
<i>Мета</i>	вчинення двох і більше злочинів	безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп
<i>Інші ознаки</i>	розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи	ієрархічність

Отож, єдиною спільною кримінально-правовою ознакою цих об'єднань є стійкість. До відмінних ознак належать: кількість учасників, мета об'єднання, розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану, об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи та ієрархічність.

Розроблена класифікація кримінально-правових ознак організованої групи та злочинної організації необхідна для правильної кваліфікації злочинів, учинених в організованих формах співучасті, оцінки якості та ефективності кримінально-правових положень, що застосовуються при цьому та підготовки пропозицій з приводу їх удосконалення.

Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань займають помітне місце у системі кримінально-правової характеристики¹⁰³

¹⁰³ Кримінально-правова характеристика – це система відомостей про злочин та інші категорії, пов'язані з кримінальною відповідальністю за його вчинення, закріплена в КК України; це характеристика певного об'єкта у системі КК України (кримінально-правової науки) або крізь призму його норм та інститутів.

У контексті кримінально-правової характеристики можна розглядати як злочин, так і будь-яку іншу категорію кримінального права. З огляду на це доцільно виділити кримінально-правову характеристику злочину та кримінально-правову характеристику інших об'єктів науки кримінального права.

Кримінально-правова характеристика злочину – це опис, визначення істотних, характерних його особливостей та ознак; система відомостей про істотні, характерні особливості й ознаки злочину. Вона включає елементи, необхідні, насамперед, для правильної кваліфікації злочину, зокрема: 1) склад злочину; 2) кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину; 3) характер (вид та розмір) покарання за злочин; 4) спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності або обставини, що виключають злочинність діяння. У контексті кримінальної відповідальності за злочини,

організованих груп і злочинних організацій, а також учинених ними злочинів. Ці ознаки виступають підґрунтям для побудови кримінально-правової характеристики організованих злочинних об'єднань¹⁰⁴.

Кримінально-правова характеристика організованих груп і злочинних організацій – це система відомостей про ці об'єднання, закріплена в КК України. Серед таких відомостей особливе місце посідають кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій, які мають значення, насамперед, для кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, тому що дозволяють встановити вид злочинного об'єднання та відмежувати одну форму співучасті від іншої. Значення цих ознак не вичерпується сферою кримінального права, бо вони представляють інтерес для кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, оскільки застосовуються під час виявлення, документування, розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, а також запобігання цим протиправним діями.

1.4. Трансформація співучасті та її вплив на кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань

Під час розслідування умисних спільних багатоепізодних діянь, учинених декількома особами, доволі часто виникають проблеми, пов'язані з визначенням ролі співучасника, виду злочинного об'єднання та злочину, вчиненого його учасниками. Найбільш складними є ситуації, коли під час вчинення злочину співучасник, злочинне об'єднання або й сам злочин перетворюється з одного виду в інший.

У КК України відсутні положення, що визначають правила кваліфікації цієї категорії суспільно небезпечних діянь. Окремі ж питання з цього приводу частково висвітлені у Постанові Пленуму Верховного Суду України

учинені у співучасті, важливе значення для характеристики складу злочину має форма співучасті у тих випадках, коли вона безпосередньо не передбачена у диспозиції статті Особливої частини КК України або ж серед кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак злочину. Сюди ж слід віднести і роль співучасника. Відтак, окремим елементом кримінально-правової характеристики злочинів є форма співучасті та роль співучасників.

Водночас набір елементів кримінально-правової характеристики інших кримінально-правових категорій не є усталеним і визначається у кожному конкретному випадку індивідуально з урахування особливостей тієї чи іншої кримінально-правової категорії (Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1 (86). – С. 154–160; Вознюк А. А. Види кримінально-правової характеристики злочину / А. А. Вознюк, О. М. Грудзур // Митна справа. – 2014. – № 1 (91), частина 2. книга 2. – С. 63–67.).

¹⁰⁴ Кримінально-правова характеристика організованих злочинних об'єднань охоплюється більш загальною категорією – кримінально-правовою характеристикою злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, яку утворюють власне характеристика об'єднань та характеристика вчинених ними злочинів.

від 23 грудня 2005 р. № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями». Відповідно до абз. 2 п. 1 згаданої постанови, при розгляді багатоепізодних проваджень судам слід установлювати, на якому етапі злочинної діяльності об'єднання набуло ознак стійкості і до якого саме виду воно належить, маючи на увазі, що нерідко об'єднання зазнає таких змін після вчинення ряду злочинів у простих формах співучасті (групою осіб або групою осіб за попередньою змовою) чи трансформується з одного виду в інший (наприклад, декілька організованих груп об'єднуються в злочинну організацію, організована група озброюється і набуває ознак банди)¹⁰⁵. Проте, із цього положення постанови недостатньо зрозуміло, що таке трансформація співучасті, які її форми (види) та як необхідно кваліфікувати злочини, вчинені у такій ситуації.

У наукових джерелах виокремлюють різні положення щодо трансформаційних процесів у сфері організованої злочинності, зокрема вчені зазначають про трансформацію інституту співучасті¹⁰⁶, злочинної поведінки співучасників¹⁰⁷, терористичної діяльності¹⁰⁸, сучасного тероризму¹⁰⁹, окремих кримінально-правових норм про відповідальність за організовані форми злочинної діяльності¹¹⁰, параметрів злочинності¹¹¹, вітчизняної організованої злочинності¹¹², організованої злочинності в Україні¹¹³.

¹⁰⁵ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

¹⁰⁶ Епифанова Е. В. Становление и развитие института соучастия в преступлении в России: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Епифанова Елена Владимировна. – Краснодар, 2002. – 229 с.; Малахов О. В. Институт соучастия в уголовном праве России 1917-1926 гг.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Малахов Олег Валерьевич. – Йошкар-Ола, 2006. – 194 с.; Кубов Р. Х. Трансформация института соучастия в современном уголовном праве / Р. Х. Кубов // Российский следователь. – 2007. – № 16. – С. 19–22.

¹⁰⁷ Карпенко І. М. Особливості врахування трансформації злочинної поведінки при оцінці дій співучасників злочину / І. М. Карпенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 330–336.

¹⁰⁸ Алехин В. П. Соучастие в террористической деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Алехин Виталий Петрович. – Краснодар, 2008. – 226 с.

¹⁰⁹ Кошевой И. О. Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с содействием террористической деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Кошевой Иван Олегович. – Москва, 2011. – 182 с.

¹¹⁰ Клименко Н. Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Клименко Наталья Юрьевна. – Саратов, 2002. – 196 с.

¹¹¹ Арутюнов А. А. Системный подход к общей теории соучастия в преступлении: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арутюнов Александр Арташевич. – Москва, 2001. – 180 с.

¹¹² Мельничук Т. В. Організовані злочинні угруповання з міжнародними зв'язками в Україні: на шляху до транснаціоналізації / Т. В. Мельничук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 1. – С. 219–222.

¹¹³ Гусева В. П. До питання про трансформацію організованої злочинності в Україні / В. П. Гусева // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25. – С. 66–71; Бусол О. Ю. Детермінація організованої

Отже, трансформацію в контексті організованих форм співучасті можна розглядати в кримінально-правовому, кримінологічному та історичному аспектах.

У тлумачному словнику «трансформація» визначається як зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей і т. ін. чого-небудь. Водночас «трансформувати» означає перетворювати, змінювати вигляд, форму, істотні властивості¹¹⁴. У співучасті трансформуватися може злочинне об'єднання, співучасник, учинений ними злочин.

Екстраполоючи значення терміна «трансформація» на співучасть, **трансформацію співучасті у злочині можна визначити як зміну її істотних ознак та властивостей, унаслідок чого злочинне об'єднання одного виду перетворюється в інший, змінюється роль співучасників чи вид учиненого ними злочину.**

З огляду на це, доцільно виокремити три форми трансформації співучасті у злочині:

- 1) трансформацію форми співучасті (виду злочинного об'єднання);
- 2) трансформацію співучасника (його ролі);
- 3) трансформацію злочину, вчиненого співучасниками (його виду)¹¹⁵.

Трансформацію злочинних об'єднань (форм співучасті) можна визначити як зміну їх істотних властивостей, унаслідок чого злочинне об'єднання перетворюється з одного виду в інший.

У судовій практиці злочини співучасників зазвичай кваліфікують як вчинені у складі злочинних об'єднань, що існували на момент вчинення останнього злочину. Однак, така практика не відповідає принципам кримінально-правової кваліфікації, бо не враховує вчинення злочину в інших формах співучасті, ніж та, яка існувала на момент вчинення останнього злочину.

Визнання злочинного об'єднання групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою чи злочинною організацією залежить від характерних кримінально-правових ознак, якими воно володіє протягом певного проміжку часу (до, під час та після вчинення злочину).

Перетворення злочинного об'єднання одного виду в інший пов'язане, насамперед, з етапами їх становлення та розвитку. Так, наприклад, група осіб у процесі злочинної діяльності здебільшого перетворюється в групу за попередньою змовою, а в подальшому може набути ознак організованої групи чи злочинної організації.

злочинності: кримінологічний аспект / О. Ю. Бусол // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – № 1. – 2012. – С. 125–132.

¹¹⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с. – С. 1469–1470.

¹¹⁵ Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 1 (32). – С. 68–71; Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (91). – С. 51–59.

На підставі вивчення наукової літератури та судової практики слід виокремити такі види трансформації злочинних об'єднань:

1. Трансформація простої форми співучасті у більш складну (наприклад, організованої групи у злочинну організацію) або ж навпаки (наприклад, організованої групи у групу осіб за попередньою змовою).

2. Трансформація в межах загальних і спеціальних видів злочинних об'єднань може мати такі перетворення:

1) злочинного об'єднання загального виду у спеціальний вид (наприклад, організованої групи в банду);

2) злочинного об'єднання спеціального виду у загальний вид (наприклад, банди у злочинну організацію);

3) злочинного об'єднання одного загального виду в другий загальний вид (наприклад, організованої групи у злочинну організацію);

4) злочинного об'єднання одного спеціального виду в другий спеціальний вид (наприклад, банди в терористичну організацію).

3. Зміна форми злочинних об'єднань може відбуватися у переході як до найближчої форми співучасті, так і через одну. Наприклад, декілька злочинів учиняє група осіб за попередньою змовою, а решту – злочинна організація. У цьому випадку об'єднання оминає таку форму співучасті як організована група.

У будь-якому випадку кожен злочин, учинений у співучасті, необхідно визнавати вчиненим у складі того об'єднання, ознаки якого були характерні в момент його вчинення. Необхідно враховувати вид злочинного об'єднання, що існував до і після трансформації. Наприклад, перший злочин може бути кваліфіковано як такий, що учинений групою осіб, а другий – організованою групою.

Причини трансформації пов'язані з набуттям чи втратою об'єднанням тих чи інших кримінально-правових ознак, зокрема залученням до спільної діяльності інших співучасників або їх виходом, набуттям стійкості, ієрархічності, досягненням певної домовленості та ін.

На наш погляд, група осіб перетворюється в групу осіб за попередньою змовою з моменту досягнення змови щодо вчинення нового (другого чи наступного) злочину.

Група ж осіб за попередньою змовою стає організованою групою з досягненням стійкості, відповідного кількісного складу об'єднання та домовленості про вчинення нового злочину.

Водночас організована група набуває ознак злочинної організації з побудовою ієрархічності, появою відповідного кількісного складу та визначенням мети безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (тяжкого або особливо тяжкого злочину) учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

До ознак, що характеризують ступінь суспільної небезпеки злочинної спільноти, з набуттям чи втратою яких об'єднання одного виду перетворюється в другий вид, слід віднести:

- 1) момент досягнення змови про вчинення злочину;
- 2) кількість учасників об'єднання;
- 3) стійкість;
- 4) розподіл функцій і ролей, в тому числі ієрархічність об'єднання;
- 5) мету створення та діяльності злочинного об'єднання;
- 6) озброєність.

У процесі злочинної діяльності організовані групи та злочинні організації можуть вчиняти злочини у різних формах співучасті, видозмінюватись, тому в кожному конкретному випадку кримінального правопорушення слід з'ясувати, якими кримінально-правовими ознаками вони володіють в момент вчинення кожного окремого злочину.

З огляду на зазначене, варто закріпити правило, відповідно до якого дії співучасників під час учинення злочинів у складі різних видів злочинних об'єднань мають кваліфікуватися самостійно в кожному конкретному випадку¹¹⁶.

Досить складним є питання про те, як слід кваліфікувати дії учасників, що приєдналися до існуючого злочинного об'єднання, в результаті чого воно трансформувалося в інший вид. Чи можна, наприклад, дії таких осіб, які вперше брали участь у вчиненні злочину, кваліфікувати як діяння учасників організованого злочинного об'єднання? Очевидно, що можна у тому разі, коли вони усвідомлюють той факт, що є учасниками злочинного об'єднання, яке існувало до їх вступу.

Наступним видом трансформації співучасті є *трансформація співучасників*, що полягає у зміні їх істотних властивостей, унаслідок чого співучасник перетворюється з одного виду в інший. Наприклад, виконавець набув статусу організатора, пособник став виконавцем, організатор – співвиконавцем тощо.

У судовій практиці здебільшого зустрічаються випадки, коли виконавець, підбурювач чи пособник набувають статусу організатора.

У цьому разі під час кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, необхідно брати до уваги ту роль, яку виконував співучасник на момент вчинення кожного злочину у складі об'єднання.

На відміну від попереднього різновиду трансформації, у цьому випадку можливе поєднання в одній особі співучасників різних видів, наприклад,

¹¹⁶ Вознюк А. А. Трансформація злочинних об'єднань та її вплив на кваліфікацію злочинів / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 255–257.

організатора і виконавця. Г. П. Жаровська такий факт називає суміщенням функцій та ролей¹¹⁷.

Трансформацію ролі співучасника слід відмежовувати від суміщення ролей. У результаті трансформації особа виконує іншу роль, ніж ту, яку вона виконувала попередньо. Водночас, у результаті суміщення ролей особа виконує функції двох і більше різних видів співучасників.

Якщо трансформація ролей відбувається під час вчинення одного злочину, то це одночасно вважається і суміщенням ролей в одному злочині.

При цьому можлива паралельна трансформація і суміщення ролей. Так, наприклад, один із виконавців злочину у групі осіб за попередньою змовою набуває рис організатора, однак разом з іншими учасниками продовжує безпосередньо брати участь у діянні, що утворює об'єктивну сторону злочину. Відтак, він трансформується з простого виконавця злочинів у організатора групи, суміщаючи при цьому обидві ролі.

Таким чином, під час вчинення будь-якого злочину у складі злочинного об'єднання слід з'ясовувати роль кожного його учасника. Відтак, дії таких суб'єктів слід кваліфікувати залежно від ролі чи ролей, які виконувала особа на момент вчинення злочину.

Трансформація співучасника можлива не лише в межах декількох, але й одного злочину. Наприклад, особа розпочинала злочин як пособник, а в подальшому брала в ньому участь як співвиконавець. Очевидно, що у цьому разі злочин учинено особою, яка одночасно виконувала функції пособника та виконавця.

З метою забезпечення повноти кваліфікації необхідно враховувати усі ролі співучасника, які він виконував на момент вчинення кожного злочину.

Трансформація ролі одного співучасника не завжди впливає на відповідальність інших співучасників, крім випадків, коли у результаті такої трансформації змінюється форма співучасті.

Трансформація злочину, вчиненого співучасниками – це зміна його істотних властивостей, унаслідок чого злочин, учинений у співучасті, перетворюється з одного виду в інший. Наприклад, члени організованої групи тасмно проникли до сховища з метою викрадення чужого майна, однак були помічені працівниками охорони. У результаті продовження злочинних дій крадіжка трансформувалась в грабіж.

К. П. Задоя стверджує, що трансформація злочинної поведінки є правозастосовною ситуацією, яка полягає в тому, що діяння особи розпочинається як злочин одного виду (різновиду) («первинний»), але згодом продовжується як злочин іншого виду (різновиду) («трансформований»)¹¹⁸.

¹¹⁷ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 9, 186.

¹¹⁸ Задоя К. П. Спеціальні правила кваліфікації трансформації злочинної поведінки / К. П. Задоя // Адвокат. – № 1 (136). – 2012. – С. 42–44; Задоя К. Юридична природа трансформації злочинної поведінки та правила її кваліфікації / К. Задоя // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 109–112.

У цій ситуації можливі два варіанти кваліфікації протиправних діянь: 1) за сукупністю злочинів – як замах на первинний злочин і закінчений трансформований злочин; 2) виключно за статтею, що передбачає трансформований злочин.

У певних випадках окремі форми трансформації співучасті можуть відбуватися паралельно. Наприклад, зі зміною одним із співучасників злочинного об'єднання ролі виконавця на організатора, група осіб за попередньою змовою одночасно набуває статусу організованої.

Трансформацію слід відмежовувати від схожих кримінально-правових категорій, зокрема ексцесу виконавця. У зв'язку з цим не можна погодитись з позицією І. М. Карпенка, який вважає, що у співучасті трансформація (переростання, перетворення) розглядається як один із проявів ексцесу виконавця¹¹⁹. На наш погляд, це занадто вузький підхід до трансформації у співучасті, оскільки вона може стосуватись не лише співучасників, але й злочинного об'єднання та його протиправної діяльності. Крім того, трансформуватися може роль будь-якого співучасника, а не лише виконавця. Ексцес виконавця за певних обставин може бути виключно трансформацією злочину, вчиненого виконавцем. Проте, не будь-який ексцес є трансформацією. Трансформація можлива лише в ексцесі виконавця, що полягає у перетворенні одного злочину в інший. Приміром, запланована і розпочата виконавцем спільно з іншими співучасниками крадіжка, яка виявлена сторонніми особами, але була продовжена злочинцями, трансформується у розбій.

Такий ексцес у теорії кримінального права прийнято називати кількісним – вчинення виконавцем інших однорідних або більш тяжких злочинів, ніж задумані співучасниками¹²⁰.

Водночас, якісний ексцес, під яким розуміють вчинення виконавцем зовсім іншого злочину, ніж задуманий співучасниками, або ж додаткового

¹¹⁹ Карпенко І. М. Особливості врахування трансформації злочинної поведінки при оцінці дій співучасників злочину / І. М. Карпенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 331.

¹²⁰ Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : Підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. – 4-те вид., перероб. – К. : Алерта, 2012. – С. 155–156; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 201; Кваліфікація злочинів : Навч. посіб. / За ред. О. О. Дудорова, С. О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – С. 170; Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 232; Корчагіна А. Ю. Ексцес исполнителя преступления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Корчагіна Анна Юрьевна. – М., 2004. – С. 117; Толстопятова Н. В. Ексцес соучастников в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Толстопятова Наталья Валерьевна. – Ростов-на-Дону, 2004. – С. 92–93.

злочину поряд із запланованим співучасниками¹²¹, не можна віднести до трансформації, оскільки тут відбувається не перетворення одного злочину в інший, а вчинення зовсім інших злочинів (іншого злочину).

1.5. Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань у кримінальному законодавстві зарубіжних держав

Компаративний аналіз кримінального законодавства різних держав дозволяє запозичити кращі надбання законодавчих положень щодо кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань і використати їх під час удосконалення КК України.

У Зводі законів США форми співучасті реалізовано у різних видах змови та злочинних спільнот. З цього приводу А. В. Савченко зазначає, що на федеральному рівні в США змова є статутним злочином. У Федеральному кримінальному кодексі і правилах США положення щодо змови врегульовані § 371 («Змова, спрямована на вчинення посягання або обману щодо Сполучених Штатів») глави 19 розділу 18 Зводу законів США, де йдеться про таке: «Якщо дві або більше особи вступають у змову, спрямовану на вчинення будь-якого посягання чи обману щодо Сполучених Штатів або будь-якого агентства Сполучених Штатів яким-небудь чином або з якою-небудь метою, та при цьому одна або більше з цих осіб вчиняють будь-яку дію задля досягнення мети змови, то кожна з них карається штрафом відповідно до положень цього розділу або тюремним ув'язненням на строк до п'яти років, або обома покараннями разом»¹²². Поряд з цим у кримінальному законодавстві США виділяють змову, спрямовану на порушення прав громадян – § 241; змову з метою вбивства, викрадення чи заповідання тілесних ушкоджень особі, яка перебуває в іноземній державі, а

¹²¹ Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : Підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. – 4-те вид., перероб. – К. : Алерта, 2012. – С. 156; Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – С. 201; Кваліфікація злочинів : Навч. посіб. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – С. 170; Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – С. 232; Корчагина А. Ю. Эксцесс исполнителя преступления : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Корчагина Анна Юрьевна. – М., 2004. – С. 117; Вознюк А. А. Кількісний та якісний ексцес виконавця: актуальні проблеми класифікації / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 231–234.

¹²² Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – С. 153.

також змову з метою пошкодження її майна – § 956; змову на вчинення вбивства – § 1117; змову з метою знищення суден – § 2271 тощо. Фактично ці види змови найбільш схожі з такою формою співучасті в українському кримінальному законодавстві як група осіб за попередньою змовою. Однак, їх не можна ототожнювати зі змовою на вчинення злочину, як одним із проявів готування до злочину в КК України, тому що в американському кримінальному законодавстві змова, окрім власне самої змови, охоплює й безпосереднє вчинення злочинних дій.

У нормах розділу 18 Зводу законів США вказується також на різні типи злочинних спільнот: «злочинні підприємства фінансового характеру» (§ 225), «кримінальні вуличні банди» (§ 521), «злочинні (у тому числі рекетирські) підприємства» (§§ 1952, 1959, 1961), «терористичні організації» (§ 2339В(г) (6)) тощо. Різниця між ними полягає у формах вчинення посягань, кількісному складі учасників, меті відповідного об'єднання, сумах незаконно одержаних доходів, покаранні за скоєне тощо¹²³. Ці види злочинних об'єднань є аналогами організованих груп і злочинних організацій в кримінальному законодавстві України.

Організована група як форма співучасті передбачена в кримінальному законодавстві різних зарубіжних держав, зокрема РФ, Білоруської, Молдовської, Вірменської, Азербайджанської, Киргизької, Латвійської республік, Грузії тощо.

У законодавстві одних держав визначено організовану групу (Киргизія, Латвія, Литва, Узбекистан, Молдова), других – злочин, вчинений таким об'єднанням (РФ, Вірменія, Грузія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан). У Модельному КК для держав – учасників СНД закріплено злочин, учинений організованою групою.

У зарубіжному кримінальному законодавстві під організованою групою розуміють: стійку групу осіб, що попередньо зорганізувалася з метою вчинення одного або декількох злочинів (ст. 46 КК Республіки Молдова)¹²⁴; стійку групу з двох і більше осіб, яка попередньо зорганізована для скоєння злочинів (ч. 4 ст. 31 КК Киргизької Республіки)¹²⁵; утворене більш ніж двома особами стійке об'єднання, яке створене з метою спільного здійснення злочинних діянь або тяжкого чи особливо тяжкого злочину, учасники якого розподілили обов'язки згідно з попередньою угодою (ч. 1 ст. 21 КК

¹²³ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – С. 153.

¹²⁴ Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985-XV по состоянию на 12 октября 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

¹²⁵ Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 г. № 68 по состоянию на 25 января 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID1243545&subID=100107331,100107333,1...>

Латвийської Республіки)¹²⁶; попереднє об'єднання двох або більше осіб у групу для спільної злочинної діяльності (ст. 29 КК Республіки Узбекистан)¹²⁷; групу, коли на будь-якій стадії злочинного діяння дві або більше осіб домовляються про спільне вчинення кількох злочинів чи одного тяжкого або особливо тяжкого злочину, і кожен член групи при вчиненні злочину виконує певне завдання або відіграє свою особливу роль (ч. 3 ст. 25 КК Литовської Республіки)¹²⁸.

Водночас, у кримінальному законодавстві іноземних держав злочин визнають учиненим організованою групою тоді, коли він скоєний: стійкою групою осіб, що заздалегідь об'єдналася для вчинення одного або декількох злочинів (ч. 3 ст. 35 КК РФ, ч. 3 ст. 41 КК Республіки Вірменія, ч. 3 ст. 39 КК Республіки Таджикистан, ч. 2 ст. 34 КК Республіки Туркменістан, ч. 3 ст. 31 КК Республіки Казахстан)¹²⁹; двома або більше особами, що попередньо об'єдналися в керівану стійку групу для спільної злочинної діяльності (ст. 18 КК Республіки Білорусь)¹³⁰; стійкою групою осіб, що заздалегідь вступили в зв'язок з метою скоєння декількох злочинів (ч. 3 ст. 27 КК Грузії)¹³¹; стійкою групою, що складається з двох або більше осіб, що заздалегідь об'єдналися

¹²⁶ Уголовный кодекс Латвийской Республики / Науч. ред. и вступ, статья А. И. Лукашова и Э. А. Саркисовой. Перевод с латышского А. И. Лукашова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 313 с.

¹²⁷ Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. № 2012-ХІІ по состоянию на 20 января 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fmc.uz/legisl.php?id=k Ug>.

¹²⁸ Уголовный кодекс Литовской республики / Науч ред. докт юрид наук, проф В. Павилониса; предисл. канд. юрид наук, доц Н. И. Мацнева; вступ, статья докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц А. Абрамовичюса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене, пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В. П. Казанскене. – СПб. Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.

¹²⁹ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ по состоянию на 16 октября 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres>; Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апреля 2003 года № ЗР-528 по состоянию на 30 декабря 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472; Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 года № 575 по состоянию от 28 декабря 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>; Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.infoabad.com/zakonodatelstvo-turkmenistana/ugolovnyi-kodeks-turkmeni-stana.html>; Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167-І., с изменениями и дополнениями по состоянию на 4 июля 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032.

¹³⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 30 июля 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

¹³¹ Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава. Вступ. статья В. И. Михайлова. Обзорн. статья О. Гамкрелидзе. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.

для вчинення одного або декількох злочинів (ч. 3 ст. 34 КК Азербайджанської Республіки)¹³².

У Модельному КК злочин визнають учиненим організованою групою, якщо він скоєний стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів, а також членом організованої групи на виконання її завдання (ч. 3 ст. 38).

Аналіз законодавства цих країн дозволяє поділити кримінально-правові ознаки організованих груп на такі, що стосуються кількості учасників, характеру змови, стійкості, мети створення чи діяльності та інших ознак.

Здебільшого, в КК зарубіжних держав організована група складається з двох і більше осіб, незважаючи на те, що формулювання цієї ознаки подекуди різне: група осіб, дві і більше особи. Лише у КК Латвійської Республіки кількісна ознака організованої групи складає більше двох осіб, тобто три і більше. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України організована група складається з трьох і більше осіб.

Стосовно характеру змови, то вона, відповідно до положень зарубіжного кримінального законодавства, відбувається заздалегідь (попередньо). У ч. 3 ст. 28 КК України ця ознака визначена подібно, але не як змова, а як попередня зорганізованість.

У КК усіх без винятку зарубіжних держав, як і в Україні, серед ознак організованої групи виокремлюють стійкість.

Мета організованої групи в кримінальному законодавстві зарубіжних держав визначається по-різному: у КК РФ, Республік Молдова, Вірменія, Азербайджан метою створення організованої групи є вчинення одного чи декількох злочинів; у КК Республіки Білорусь – спільна злочинна діяльність; у КК Грузії – вчинення декількох злочинів; у КК Киргизької Республіки – вчинення злочинів; у КК Латвійської Республіки – спільне вчинення злочинних діянь чи тяжкого або особливо тяжкого злочину. Відповідно ж до положень кримінального законодавства України, організована група створюється з метою вчинення двох і більше злочинів.

Серед інших ознак у КК зарубіжних держав виділяють: керованість групи (КК Республіки Білорусь); розподіл обов'язків (КК Латвійської Республіки). Ці ознаки безпосередньо пов'язані з розподілом функцій і ролей. Водночас у ч. 3 ст. 28 КК України визначені такі ознаки як об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи та розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану.

Отже, вивчення окремих положень кримінального законодавства зарубіжних держав стосовно визначення поняття організованої групи свідчить про те, що ознаки цієї форми співучасті у КК України та зарубіжних держав здебільшого мають спільні риси. Тому її існування в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції

¹³² Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. по состоянию на 1 января 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242908&subID>.

позитивного досвіду зарубіжних держав. Між тим, у КК України необхідно переглянути положення відносно того, що організована група може складатися з трьох осіб, оскільки в більшості зарубіжних країн такі групи формують дві і більше особи. Крім того, необхідно чітко визначити, в якому вигляді в законі про кримінальну відповідальність України повинна існувати ця форма співучасті – як «організована група» чи «злочин, учинений організованою групою».

Наступною більш небезпечною формою співучасті є злочинна організація, яка передбачена в кримінальному законодавстві різних зарубіжних держав, зокрема РФ, Республік Азербайджан, Вірменія, Білорусь, Казахстан, Киргизія, Литва, Молдова, Таджикистан, Узбекистан, Естонії, Німеччини, Швейцарії тощо.

Насамперед слід зазначити, що в законодавстві одних держав визначено злочинну організацію (Азербайджан, Киргизія, Литва, Узбекистан,), других – злочин, учинений таким об'єднанням (РФ, Вірменія, Казахстан), третіх – і злочинну організацію, і учинений нею злочин (Білорусь, Молдова, Таджикистан), четвертих – лише злочини, пов'язані зі створенням та участю в цих об'єднаннях (Швейцарія, Німеччина, Естонія, США). При цьому такі положення зустрічаються як в окремих статтях Загальної частини КК, так і в диспозиціях статей його Особливої частини.

У зарубіжному кримінальному законодавстві під злочинною організацією (злочинним співтовариством) розуміють: об'єднання організованих груп або їх організаторів (керівників), інших учасників для розроблення чи реалізації заходів щодо здійснення злочинної діяльності або створення умов для її підтримки та розвитку (ч. 1 ст. 19 КК Білорусії)¹³³; об'єднання злочинних груп у стійке співтовариство, діяльність якого заснована на розподілі між членами організації та її структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинних задумів з метою впливу на економічну та іншу діяльність фізичних і юридичних осіб або контролю за такою діяльністю в інших формах для отримання користі і реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови)¹³⁴; організацію, яка зберігає в таємниці свою побудову та особовий склад і яка переслідує мету вчинення насильницьких злочинів або збагачення злочинними засобами (ст. 260 ter. КК Швейцарії)¹³⁵; злочинне співтовариство, що має стійкий характер і складається з трьох або більше осіб з розподілом між ними обов'язків, діяльність якого спрямована на

¹³³ Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 30 июля 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tamby.info/kodeks/uk.htm>.

¹³⁴ Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985-XV по состоянию на 12 октября 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

¹³⁵ Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебrenниковой. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 350 с.

вчинення злочинів першого ступеня або здійснення незаконного впливу на владу (ч. 1 ст. 255 КК Естонії)¹³⁶; стійку організовану злочинну групу, що має на меті вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів або стійке об'єднання двох або більше організованих злочинних груп, створене з тією ж метою (ст. 34.4 КК Азербайджану)¹³⁷; стійке, згуртоване об'єднання двох і більше осіб або груп, що попередньо зорганізувалися для систематичного вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії)¹³⁸; стійке об'єднання, в якому для злочинної діяльності – вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів – об'єднуються троє або більше осіб, які мають постійні зв'язки між собою, розподілені обов'язки або завдання (ч. 4 ст. 25 КК Литви)¹³⁹; об'єднання двох або декількох злочинних груп, зорганізованих для неодноразового вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, у стійку організацію, діяльність якої ґрунтується на розподілі між членами співтовариства і його структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинної мети співтовариства (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану)¹⁴⁰; попереднє об'єднання двох і більше організованих груп для заняття злочинною діяльністю (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану)¹⁴¹.

У кримінальному законодавстві зарубіжжя злочин вважають учиненим злочинною організацією (злочинним товариством) у тому випадку, коли він скоєний: структурованою організованою групою або об'єднанням організованих груп, що діють під єдиним керівництвом, члени яких об'єднані з метою спільного вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів для отримання прямо чи опосередковано фінансової або іншої

¹³⁶ Уголовный кодекс Эстонской республики / Науч. ред. и перевод с эстонского В. В. Запелова; вступ. статья канд. юрид. наук. доц. СПбГУ Н. И. Мацнева. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 262 с.

¹³⁷ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. по состоянию на 1 января 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242908&subID>.

¹³⁸ Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 г. № 68 по состоянию на 25 января 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID1243545&subID=100107331,100107333,1...>

¹³⁹ Уголовный кодекс Литовской республики / Науч. ред. докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса; предисл. канд. юрид. наук, доц. Н. И. Мацнева; вступ. статья докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц. А. Абрамвичюса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене, пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В. П. Казанскене. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.

¹⁴⁰ Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575 по состоянию от 28 дек. 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>.

¹⁴¹ Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сен. 1994 г. № 2012-ХП по состоянию на 20 января 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug.

матеріальної вигоди (ч. 4 ст. 35 КК РФ)¹⁴²; учасником такої організації на виконання її злочинних цілей або за завданням злочинної організації особою, яка не є учасником цієї організації (ч. 3 ст. 19 КК Білорусії)¹⁴³; одним із членів такої організації в її інтересах або особою, яка не є членом злочинної організації, за дорученням цієї організації (ч. 2 ст. 47 КК Молдови)¹⁴⁴; згуртованою групою, зорганізованою для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, або об'єднанням організованих груп, створених з тією ж метою, а також якщо він вчинений членом (членами) такого співтовариства з метою виконання його злочинної мети, а також за завданням злочинного співтовариства особою, не визнаною її членом (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії)¹⁴⁵; учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) для здійснення цілей цієї спільноти (організації), а також особою (особами), що не є учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) за замовленням цієї спільноти (організації) (ст. 34.5 КК Азербайджану)¹⁴⁶; згуртованою організованою групою (організацією), створеною для здійснення тяжких або особливо тяжких злочинів, або об'єднанням організованих груп, створених з тією ж метою (ч. 4 ст. 31 КК Казахстану)¹⁴⁷; членом (членами) такого співтовариства на виконання його злочинної мети, або за завданням злочинного співтовариства особою, що не є членом злочинного співтовариства (ч. 5 ст. 39 КК Таджикистану)¹⁴⁸.

Серед кримінально-правових ознак злочинних організацій та учинених ними злочинів в українському та зарубіжному законодавстві виділяють кількісно-якісний склад об'єднання та його мету.

Кількісно-якісний склад злочинної організації. У КК України мінімальний кількісний склад об'єднання утворюють п'ять і більше осіб або дві і більше структурні частини. Водночас у КК інших держав цю ознаку

¹⁴² Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ по состоянию на 16 октября 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres>.

¹⁴³ Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 30 июля 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

¹⁴⁴ Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. №985-XV по состоянию на 12 окт. 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

¹⁴⁵ Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апреля 2003 г. № ЗР-528 по состоянию на 30 декабря 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472.

¹⁴⁶ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. по состоянию на 1 января 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242908&subID>.

¹⁴⁷ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167-1., с изменениями и дополнениями по состоянию на 4 июля 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032.

¹⁴⁸ Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575 по состоянию от 28 дек. 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>.

визначають на рівні: організованої групи або об'єднання організованих груп, що діють під єдиним керівництвом (ч. 4 ст. 35 КК РФ); згуртованої групи або об'єднання організованих груп (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії); стійкої організованої злочинної групи або стійкого об'єднання двох або більше організованих злочинних груп (ст. 34.4 КК Азербайджану); згуртованої організованої групи (організації) або об'єднання організованих груп (ч. 4 ст. 31 КК Казахстану); об'єднання організованих груп або їх організаторів (керівників), інших учасників (ч. 1 ст. 19 КК Білорусії); об'єднання злочинних груп у стійке співтовариство (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); організації (ст. 260 тер. КК Швейцарії); трьох або більше осіб з розподілом між ними обов'язків (ч. 1 ст. 255 КК Естонії); об'єднання двох і більше осіб або груп (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); трьох або більше осіб (ч. 4 ст. 25 КК Литви); об'єднання двох або декількох злочинних груп (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану); об'єднання двох і більше організованих груп (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану).

Отже, у більшості випадків злочинна організація – це група осіб або організована група, яку зазвичай утворюють дві або три і більше особи, а також об'єднання таких груп. На підставі цього можна стверджувати, що мінімальний кількісний склад злочинної організації (злочинного співтовариства) визначається на рівні двох або трьох осіб. У разі ж об'єднання злочинних груп (організованих груп) ця кількість може сягати чотирьох або шести суб'єктів. Злочинні організації, що складаються з декількох груп (організованих груп) у кримінальному законодавстві зарубіжних держав дещо схожі зі злочинними організаціями, що складаються зі структурних частин у КК України.

На наш погляд, оптимальною мінімальною кількістю учасників злочинної організації є три особи, оскільки в такий спосіб можливо забезпечити ієрархічність об'єднання.

В законодавстві деяких держав злочин визнають учиненим злочинною організацією й тоді, коли його скоює одна особа: член такого співтовариства з метою виконання його злочинної мети, а також за завданням злочинного співтовариства особа, не визнана її членом (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії)¹⁴⁹; учасник такої організації на виконання її злочинних цілей або за завданням злочинної організації особа, яка не є учасником цієї організації (ч. 3 ст. 19 КК Білорусії)¹⁵⁰; один із членів такої організації в її інтересах або особа, яка не є членом злочинної організації, за дорученням цієї організації (ч. 2 ст. 47 КК Молдови)¹⁵¹; учасник злочинного співтовариства (злочинної організації) для

¹⁴⁹ Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апреля 2003 г. № ЗР-528 по состоянию на 30 декабря 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472.

¹⁵⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 30 июля 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

¹⁵¹ Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. №985-XV по состоянию на 12 окт. 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

здійснення цілей цієї спільноти (організації), а також особа (особи), що не є учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) за замовленням цієї спільноти (організації) (ст. 34.5 КК Азербайджану)¹⁵²; член (члени) такого співтовариства на виконання його злочинної мети, або за завданням злочинного співтовариства особа, що не є членом злочинного співтовариства (ч. 5 ст. 39 КК Таджикистану)¹⁵³.

Злочин, учинений однією особою, можна визнати скоєним злочинною організацією лише у тому разі, якщо він охоплювався умислом інших співучасників. Його може вчинити як член цього об'єднання, так і інший учасник злочинної організації, що не вважається її членом. Крім того, він повинен відповідати загальній меті злочинної організації.

Метою створення та функціонування злочинної організації, на відміну від України, інші держави визнають: спільне вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів для отримання прямо чи опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди (ч. 4 ст. 35 КК РФ); вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів (ст. 34.4 КК Азербайджану, ч. 4 ст. 41 КК Вірменії, ч. 4 ст. 31 КК Казахстану); розроблення чи реалізацію заходів щодо здійснення злочинної діяльності або створення умов для її підтримки та розвитку (ч. 1 ст. 19 КК Білорусії); вплив на економічну та іншу діяльність фізичних і юридичних осіб або контроль за такою діяльністю в інших формах для отримання користі і реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); вчинення насильницьких злочинів або збагачення злочинними засобами (ст. 260 тер. КК Швейцарії); вчинення злочинів першого ступеня або здійснення незаконного впливу на владу (ч. 1 ст. 255 КК Естонії); систематичне вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); злочинну діяльність – вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів (ч. 4 ст. 25 КК Литви); вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів та забезпечення і виконання злочинної мети співтовариства (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану); заняття злочинною діяльністю (ч. 5 ст. 29 КК Узбекистану).

Отож, у більшості зарубіжних держав метою злочинної організації є заняття злочинною діяльністю, тобто вчинення двох і більше злочинів, здебільшого найбільш небезпечної категорії (тяжкі або особливо тяжкі, насильницькі, злочини першого ступеня тощо). В окремих зарубіжних державах допускають створення злочинних організацій для вчинення й одного злочину. У КК України, з огляду на стійкість та можливу трансформацію злочинних об'єднань, злочинна організація – це форма співучасті, учасники якої вчинили два і більше злочини, у тому числі у складі

¹⁵² Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. по состоянию на 1 января 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242908&subID>.

¹⁵³ Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575 по состоянию от 28 декабря 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs/>.

менш небезпечних об'єднань (групи осіб за попередньою змовою чи організованої групи).

Визначення мети злочинної організації чи злочину, вчиненого цим об'єднанням, як одержання неправомірної вигоди (фінансової або іншої матеріальної вигоди, отримання користі, реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів, збагачення злочинними засобами) є очевидним і передбачати її в якості обов'язкової кримінально-правової ознаки недоцільно. Крім того, зайвим виглядає обмеження мети діяльності злочинної організації неправомірною вигодою матеріального характеру, оскільки воно виключає можливість визнання об'єднання злочинною організацією, якщо його учасники вчинили злочин з іншою метою, або керувалися некорисливими мотивами.

Серед інших кримінально-правових ознак у зарубіжному кримінальному законодавстві виокремлюють: структурованість організованої групи та об'єднання організованих груп під єдиним керівництвом (ч. 4 ст. 35 КК РФ); згуртованість групи (ч. 4 ст. 41 КК Вірменії); згуртованість організованої групи (організації) (ч. 4 ст. 31 КК Казахстану); стійкість співтовариства, діяльність якого заснована на розподілі між членами організації та її структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинних задумів (ч. 1 ст. 47 КК Молдови); збереження в таємниці побудови та особового складу організації (ст. 260 тер. КК Швейцарії); стійкий характер злочинного співтовариства та розподіл обов'язків між його учасниками (ч. 1 ст. 255 КК Естонії); стійкість (ст. 34.4 КК Азербайджану); стійкість, згуртованість та попередню зорганізованість (ч. 5 ст. 31 КК Киргизії); стійкість, постійні зв'язки та розподіл обов'язків або завдань між учасниками (ч. 4 ст. 25 КК Литви); стійкість, розподіл між членами співтовариства і його структурами функцій управління (ч. 4 ст. 39 КК Таджикистану).

Тобто серед інших ознак цих об'єднань чи учинених ними злочинів виділяють стійкість, згуртованість, розподіл функцій та ролей, попередню зорганізованість, структурованість. У КК України, на противагу цим ознакам, у визначенні злочину, учиненого злочинною організацією, передбачені стійкість, ієрархічність, зорганізованість за попередньою змовою. Інші ознаки, що виокремлюють у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, на наш погляд, додатково характеризують злочинне об'єднання, а тому їх можна вважати факультативними або кримінологічними.

Отже, існування такої форми співучасті як злочинна організація в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції позитивного досвіду зарубіжних держав, де вона визначена у формі злочинного об'єднання, учиненого ним злочину, або ж і злочинного об'єднання і злочину, вчиненого його учасниками.

Між тим, у КК України необхідно переглянути положення відносно мінімального кількісного складу злочинної організації на рівні п'яти і більше осіб, оскільки в більшості зарубіжних держав – це дві та три і більше особи.

Інші ознаки злочинної організації, передбачені ч. 4 ст. 28 КК України, такі як стійкість, ієрархічність, зорганізованість за попередньою змовою,

мета вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів найбільш повно та об'єктивно характеризують ці об'єднання порівняно з аналогічними ознаками у зарубіжному кримінальному законодавстві.

Крім того, необхідно чітко визначити, в якому вигляді в законі про кримінальну відповідальність України повинна існувати ця форма співучасті – як «злочинна організація» чи «злочин, учинений злочинною організацією».

Розділ 2

ЗМІСТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ОЗНАК ОРГАНІЗОВАНОЇ ГРУПИ ТА ЗЛОЧИННОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1. Кількісно-якісний склад організованих злочинних об'єднань

Участь у злочині декількох осіб частково обумовлює ступінь суспільної небезпеки протиправного діяння, оскільки за загальним правилом із збільшенням кількісного складу співучасників зростає й суспільна небезпека вчинених ними злочинів.

Склад злочинного об'єднання слід розглядати у двох аспектах: кількісному та якісному. Кількісний склад злочинного об'єднання характеризує чисельність його учасників, а якісний – функції та ролі, які вони виконують.

У першу чергу необхідно розкрити якісний склад організованих злочинних об'єднань, оскільки він взаємопов'язаний з іншими кримінально-правовими ознаками організованого злочинного об'єднання і є підставою для формування та визначення в КК України кількісного складу учасників організованої групи та злочинної організації.

Якісний склад характеризує злочинне об'єднання з точки зору розподілу функцій та ролей, що обумовлюють поділ співучасників, з одного боку, на виконавців, організаторів, підбурювачів та пособників, а з другого, на організаторів (керівників) злочинної організації, керівників її структурних частин і рядових учасників.

У кримінально-правових положеннях, що характеризують організовані форми співучасті, використано різну термінологію для позначення осіб, що беруть участь в організованих групах і злочинних організаціях. Так, у визначенні злочину, вчиненого організованою групою, законодавець веде мову про учасників групи (ч. 3 ст. 28 КК України), а у визначенні злочину, вчиненого злочинною організацією (ч. 4 ст. 28 КК України), в одному випадку йдеться про членів стійкого ієрархічного об'єднання, а в іншому – про учасників злочинної організації. У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 зазначено про осіб, які не входять до складу банди, проте приймають участь

у вчинених нею нападах¹⁵⁴. Окрім цього, на підставі аналізу ч. 6, 7 ст. 27 та ст. 256 КК України можна виділити причетних до організованої злочинної діяльності осіб.

Відтак, серед осіб, які беруть участь у діяльності злочинної організації можна виокремити чотири категорії суб'єктів:

- 1) членів організованого злочинного об'єднання;
- 2) його учасників;
- 3) осіб, які беруть участь в окремих злочинах організованого злочинного об'єднання, але не входять до його складу;
- 4) причетних до протиправної діяльності організованого злочинного об'єднання.

Така класифікація, на наш погляд, потребує уточнення, так як існує потреба у виборі терміна для позначення усіх осіб, що беруть участь в організованій злочинній діяльності. Для цього необхідно необхідно розгумачити та проаналізувати семантику термінів «член» та «учасник».

У словнику С. І. Ожегова учасник – це той, хто бере участь у чому-небудь¹⁵⁵. Аналогічне визначення ми знаходимо у словнику В. Даля, де учасником є той, хто в чому-небудь бере участь. До учасника В. Даль відносить також причетних осіб¹⁵⁶. Щодо члена, то у словнику С. І. Ожегова це – особа, яка входить до складу якої-небудь організації, об'єднання, групи¹⁵⁷, а в словнику В. Даля це людина, що входить до складу суспільства, общини¹⁵⁸. На наш погляд, для дослідження учасників і членів організованих груп і злочинних організацій доцільно використовувати тлумачення понять, які відображені в словниках С. І. Ожегова та В. Даля, тому що вони дають можливість відмежувати ці поняття.

Виходячи з викладеного, *учасника організованої групи та злочинної організації можна визначити як особу, яка бере участь у їх діяльності, а члена – як особу, яка входить до складу таких об'єднань. Фактично член об'єднання є окремим різновидом учасника.*

На основі аналізу досліджуваних понять, можна стверджувати, що «учасник» – це загальне поняття, яке охоплює поняття «член», «причетна до злочину особа», а враховуючи позицію Пленуму Верховного Суду України, до учасників доцільно віднести осіб, які не входять до складу організованих

¹⁵⁴ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

¹⁵⁵ Ожегов С. И. Словарь русского языка / Ожегов С. И.; под. ред. Н. Ю. Шведовой. – [10-е изд.]. – М.: «Советская Энциклопедия», 1973. – С. 777.

¹⁵⁶ Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1955–1956. – Т. IV : P–V. – 1955. – С. 527.

¹⁵⁷ Ожегов С. И. Словарь русского языка / Ожегов С. И.; под. ред. Н. Ю. Шведовой. – [10-е изд.]. – М.: «Советская Энциклопедия», 1973. – С. 814.

¹⁵⁸ Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1955–1956. – Т. IV : P–V. – 1955. – С. 609.

груп і злочинних організацій, проте беруть участь у вчинених ними злочинах¹⁵⁹.

Саме тому, узагальнюючим терміном для позначення осіб, що беруть участь у злочинній діяльності організованого злочинного об'єднання є «учасник».

Такі суб'єкти логічно розділити на три категорії:

1) члени організованих злочинних об'єднань;

2) особи, які беруть участь в окремих злочинах, учинених цими об'єднаннями;

3) особи, причетні до участі в організованих злочинних об'єднаннях.

Члени організованих злочинних об'єднань – це особи, які входять до складу об'єднання і беруть участь у всіх або більшості злочинів, учинених його учасниками.

Особи, які беруть участь в окремих злочинах, учинених цими об'єднаннями – це особи, які не входять до постійного складу об'єднання, однак беруть участь в окремих злочинах, учинених його учасниками. Позиція Пленуму Верховного Суду України стосовно таких осіб неоднозначна. Так, відповідно до п. 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 участь в банді особи, яка не є учасником банди, варто розцінювати як пособництво у бандітизмі. У свою чергу відповідно до п. 25 цієї ж Постанови участь у вчинюваному бандою нападі може брати й особа, яка не входить до її складу. Проте дії такої особи можна кваліфікувати за ст. 257 КК України тільки в тому разі, коли вона усвідомлювала, що є учасником нападу, який вчинює банда. Якщо ж зазначена особа не брала безпосередньої участі у нападі, а лише якимось чином сприяла в його вчиненні, її дії слід вважати пособництвом.

Особи, причетні до участі в організованих злочинних об'єднаннях – це особи, які безпосередньої участі у злочинах, вчинених організованою групою та злочинною організацією, не беруть, проте надають допомогу цим об'єднанням. До них належать: 1) особи, які здійснюють не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів (ч. 6 ст. 27 КК України); 2) особи, які обіцяють до закінчення вчинення злочину не повідомляти про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний організованою групою чи злочинною організацією злочин (ч. 7 ст. 27 КК України); 3) осіб, які здійснюють не обіцяне заздалегідь сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності шляхом надання приміщень, сховищ, транспортних

¹⁵⁹ Вознюк А. А. Окремі питання визначення поняття учасника стійкого злочинного об'єднання / А. А. Вознюк // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2008 р. : конф. 15–25 декабря 2008 р. : сборник научных трудов. – Т. 14. – Одесса, 2008. – С. 57.

засобів, інформації, документів, технічних пристроїв, грошей, цінних паперів, а також заздалегідь не обіцяне здійснення інших дій по створенню умов, які сприяють їх злочинній діяльності (ст. 256 КК України)¹⁶⁰.

Першу та другу категорію осіб, які беруть участь в організованій злочинній діяльності, утворюють співучасники, а третю – причетні до такої діяльності особи.

Відтак, за *характером та ступенем участі в організованій злочинній діяльності* учасників організованих злочинних об'єднань можна поділити на співучасників та причетних до злочину осіб (Додаток В).

З огляду на цю класифікацію склад учасників організованого злочинного об'єднання можна поділити на постійний та перемінний. *Постійний склад* утворюють особи, які беруть участь в усіх або більшості злочинів, учинених об'єднанням, а *перемінний склад* – особи, яких залучають до окремих злочинів, учинених об'єднанням.

Зазначених суб'єктів можна класифікувати і за іншими критеріями.

Залежно від *виконуваних функцій і ролей* можна виокремити виконавців, організаторів, підбурювачів і пособників.

За *рівнем ієрархії* учасників злочинної організації доцільно поділити на організаторів усього об'єднання, керівників структурних частин та рядових виконавців.

Якісний склад організованих форм співучасті у кожному злочині певним чином обумовлює його кількісну сторону.

Кількісний склад учасників організованих злочинних об'єднань досить різноманітний. У середньому в період 2004–2013 рр. 2229 об'єднань (51,7 %) складалося з трьох осіб, 1997 об'єднань (46,3 %) утворювало від чотирьох до десяти осіб, 83 об'єднання (1,9 %) – від одинадцяти до двадцяти осіб, 2 об'єднання (0,1 %) – понад двадцять осіб (Додаток А).

Кримінальним законодавством та судовою практикою вироблено категорії мінімального та максимального кількісного складу організованого злочинного об'єднання. *Мінімальний кількісний склад* – це обов'язкова кримінально-правова ознака будь-якого злочинного об'єднання, оскільки вона визначає, ознаки якого злочинного об'єднання вбачаються у злочині, вчиненому співучасниками. Водночас, *максимальний кількісний склад* злочинного об'єднання необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні з метою забезпечення повноти кваліфікації та повного і об'єктивного встановлення обставин, що підлягають доказуванню. На відміну від мінімального складу, він є необмеженим.

Оскільки у КК України відсутні визначення понять «організована група» та «злочинна організація», а відтак, і мінімального кількісного складу учасників цих об'єднань, то залишається незрозумілим зі скількох учасників

¹⁶⁰ Вознюк А. А. До питання про види учасників організованих груп і злочинних організацій / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. II наук.-теорет. конф. (м. Київ, 16 листоп. 2011 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), О. М. Джужа, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – С. 31–33.

повинно складатися об'єднання для того, щоб визнати його організованою групою або злочинною організацією, або ж скільки учасників організованого злочинного об'єднання повинно брати участь у злочині для того, щоб визнати його таким, що учинений організованою групою чи злочинною організацією.

У КК України визначено лише мінімальну кількість осіб, яка повинна брати участь у злочині для того, щоб визнати його учиненим організованою групою або злочинною організацією. Так, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь три і більше особи, а в ч. 4 цієї ж статті констатовано, що злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скошений стійким ієрархічним об'єднанням п'яти і більше осіб.

За умови не визначення мінімального кількісного складу учасників організованої групи та злочинної організації відбувається ототожнення кількісного складу організованого злочинного об'єднання та злочину, вчиненого його учасниками.

На наш погляд, мінімальний кількісний склад учасників злочину, учиненого організованою групою, на рівні трьох осіб є завищеним, і в певній мірі залежить від того, що необхідно розуміти під терміном «участь в готуванні або вчиненні злочину декількох осіб (три і більше)». Це діяльність виконавця чи будь-якого іншого співучасника? Так, наприклад, якщо виконавцем злочину був лише один учасник організованої групи, а решта виконувала ролі організаторів і пособників, однак безпосередньої участі в ньому не брали, то чи можна такий злочин вважати учиненим організованою групою?

Стосовно кількісного складу учасників організованої групи в теорії кримінального права відбувається наукова дискусія.

С. О. Єфремов наголошує на тому, що неясно, чим зумовлюється (для визнання вчинення злочину організованою групою) законодавча вимога про участь у готуванні або вчиненні злочину не менш як трьох осіб¹⁶¹.

Д. П. Альошин, аналізуючи теоретичні положення вітчизняного кримінального права, узагальнення судової практики України, кримінальне законодавство закордонних держав, міжнародні нормативно-правові акти у сфері боротьби з організованою злочинністю, а також дані соціології та психології, доводить правильність законодавчого встановлення цієї ознаки¹⁶².

З позицією Д. П. Альошина слід не погодитись, оскільки у кримінальному законодавстві Азербайджану, Вірменії, Білорусії, Грузії, Киргизії, Литви, Молдови, Росії, Таджикистану, Узбекистану та інших

¹⁶¹ Єфремов С. Криміналізація організованої злочинної діяльності у чинному Кримінальному кодексі України / С. Єфремов // Право України. – 2003. – № 7. – С. 96–96.

¹⁶² Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. П. Альошин. – Х., 2003. – С. 10.

держав мінімальний кількісний склад організованої групи чи злочину, учиненого організованою групою, визначено на рівні групи або двох осіб.

Водночас, Н. О. Гуторова, Л. М. Демидова, П. К. Кривошеїн, О. М. Пасенюк, В. М. Слесаренко, П. Ф. Тельнов, П. Л. Фріс аргументовано пропонують визнавати злочин учиненим організованою групою, якщо він був скоєний двома і більше особами.

Так, П. Л. Фріс наголошує, що практика боротьби зі злочинністю має безліч прикладів притягнення до кримінальної відповідальності за бандитизм організованих груп, які складались з двох осіб. Ця форма співучасті не передбачає в побудові ієрархічності, яка вимагає наявності більше, ніж двох осіб. Виходячи з цього, слід визнати за необхідне коректування ч. 2 ст. 28 КК України в питанні фіксації об'єктивної ознаки організованої групи, встановивши її на рівні двох і більше осіб¹⁶³.

О. М. Пасенюк стверджує, що кількісний критерій визначення організованої групи, встановлений ч. 3 ст. 28 КК України, не відображає зв'язку між характеристикою організованої групи та кількістю її членів. Може існувати стійка організована група у складі двох осіб, які вчинятимуть злочини за заздалегідь підготовленим планом відповідно до розподілу ролей¹⁶⁴.

Досліджуючи кількісну ознаку злочинної організації, Л. М. Демидова висловлює пропозицію про необхідність збереження в КК України для поняття організованої групи загальної ознаки співучасті – участь двох або більше суб'єктів злочину, що відповідало б не тільки традиційному розумінню співучасті, але й практиці боротьби з організованою злочинністю¹⁶⁵.

Тому, злочин, учинений трьома учасниками, з яких лише один був виконавцем, а другий – організатором, за умови наявності інших ознак, передбачених ч. 3 ст. 28 КК України, слід визнавати учиненим організованою групою.

Безпосередньо ж виконувати об'єктивну сторону злочину може й одна особа в ролі виконавця. Однак, очевидно, що у разі вчинення учасником організованої групи злочину, в якому не брали участь інші учасники об'єднання, враховуючи положення ч. 3 ст. 28 КК України, його слід

¹⁶³ Фріс П. Питання кримінально-правової політики у сфері боротьби з організованою злочинністю / П. Фріс // Право України. – 2004. – № 12. – С. 102; Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – С. 354–355.

¹⁶⁴ Пасенюк О. М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України / О. М. Пасенюк // Новий Кримінальний кодекс України : Питання застосування і вивчення : міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт. 2001 р. : матер. конф. – К. – Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 20.

¹⁶⁵ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 10.

кваліфікувати як злочин, учинений однією особою, або ж злочин, учинений в умовах експесу виконавця.

Ще одним аргументом на користь зменшення мінімального кількісного складу учасників злочину, учиненого організованою групою є особливий, на наш погляд, розподіл ролей, що є можливим за умови наявності й двох учасників (організатора і виконавця)¹⁶⁶.

Таким чином, мінімальний кількісний склад учасників організованої групи слід встановити на рівні двох і більше осіб, а злочину, вчиненого учасниками цього об'єднання, на рівні однієї особи. Адже це, по-перше, дозволяє кваліфікувати дії, вчинені стійкою групою, що складається з двох суб'єктів злочину, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій та ролей її учасників, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, як злочин, учинений організованою групою. Це сприятиме, на нашу думку, підвищенню ефективності протидії організованій злочинності. По-друге, розподіл функцій та ролей, як одна з визначальних ознак організованої групи, може існувати й у групі з двох і більше суб'єктів злочину. Крім того, вказана кількість осіб може забезпечити стабільність об'єднання. По-третє, це законодавче положення апробоване у кримінальному законодавстві зарубіжних країн, де існує така форма співучасті як організована група (злочин, учинений організованою групою).

Неоднозначно в теорії кримінального права сприймають й законодавче закріплення кількісного складу учасників злочину, учиненого злочинною організацією на рівні п'яти осіб. Така позиція знайшла підтримку серед учених¹⁶⁷, але, незважаючи на це, в теорії кримінального права висловлюють пропозиції про зменшення мінімального кількісного складу учасників злочинної організації.

Так, Л. М. Демидова пропонує зберегти в КК України для поняття злочинної організації (а також і організованої групи) загальну ознаку співучасті – участь двох або більше суб'єктів злочину, що відповідало б не тільки традиційному розумінню співучасті, але й практиці боротьби з організованою злочинністю¹⁶⁸.

Є. К. Марчук об'єктивною ознакою злочинної організації називає множинність учасників, під якою розуміє наявність у її складі не менше двох осіб, які мають ознаки суб'єкта злочину та створили організацію для

¹⁶⁶ Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (3). – С. 94–100.

¹⁶⁷ Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – 616 с. – С. 501.

¹⁶⁸ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – 21 с. – С. 10.

здійснення злочинної діяльності або вступили до неї як організатори, виконавці, підмовники чи пособники¹⁶⁹.

З такою позицією вчених доцільно не погодитись, оскільки два учасники об'єднання не здатні утворити його ієрархічність. При наявності двох суб'єктів максимально можливим є лише елементарний розподіл функцій або ролей. Тобто такі суб'єкти могли бути учасниками лише групи осіб за попередньою змовою чи організованої групи за умови, що мінімальний її кількісний склад становив би не три, а дві особи.

Недостатньо чіткою та аргументованою виглядає й позиція П. Л. Фріса, відповідно до якої в реальній дійсності кількість членів злочинної організації не може бути меншою за чотирих осіб, серед яких повинні бути: лідер, його радник, керівник загону (напряму), рядовий член організації¹⁷⁰. Обов'язкове виокремлення радника є необґрунтованим, оскільки, по-перше, не кожен лідер має у своєму розпорядженні такого співучасника, а по-друге, одна й та ж особа може бути керівником загону і в той же час радником лідера.

Кількісний склад учасників злочинної організації та злочину, вчиненого злочинною організацією, слід визначати на підставі аналізу ієрархічності цього об'єднання.

Особливість розподілу ролей у злочинній організації обумовлена ієрархією, що передбачає декілька організаторів, які перебувають на різних рівнях структури об'єднання. Роль організаторів виконують не менш як дві особи, які перебувають на різних рівнях ієрархії (особа, яка управляє усією злочинною організацією та особа, яка управляє структурною частиною). Щонайменше одна особа має виконувати функції виконавця. Теоретично можна припустити, що для розподілу ролей у злочинній організації достатньо трьох осіб (двох організаторів і виконавця)¹⁷¹.

Крім того, кількісний склад злочинної організації на рівні трьох осіб уже був закріплений в КК України до прийняття Закону України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI «Про внесення змін до Кримінального та

¹⁶⁹ Марчук С. К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. К. Марчук. – Х., 1998. – С. 11.

¹⁷⁰ Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – С. 356.

¹⁷¹ Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (3). – С. 94–100; Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 2 (2). – С. 84–91; Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 159–166.

Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності»¹⁷².

Таким чином, законодавче визначення мінімального кількісного складу учасників злочину, вчиненого злочинною організацією, на рівні п'яти осіб неповністю відповідає потребам теорії та практики протидії злочинам, учиненим у співучасті, оскільки рівень суспільної небезпеки злочинного об'єднання визначає не лише його кількісний склад, але й інші кримінально-правові ознаки – стійкість, ієрархічність та мета діяльності. Крім того, нині протиправні діяння злочинного об'єднання, що складається з трьох осіб і володіє іншими ознаками злочинної організації не можна кваліфікувати як злочин, учинений злочинною організацією. Нелогічним є й закріплення мінімального кількісного складу злочинної організації на рівні двох осіб, бо в такий спосіб нівелюється різниця між злочинною організацією та іншими злочинними об'єднаннями. Таке зменшення кількісного складу унеможливило ієрархічність об'єднання.

Отже, найбільш оптимальним мінімальним кількісним складом злочинної організації є три особи. Водночас, злочин, учинений учасниками цього об'єднання, може скоїти й один учасник.

Якісний склад злочинної організації, обумовлений ієрархічністю об'єднання, утворюють керівники організації, керівники структурних частин та рядові учасники.

2.2. Попередня зорганізованість організованої групи та зорганізованість за попередньою змовою злочинної організації

Учинення злочину у будь-якій формі співучасті відбувається на підставі домовленості (змови) між співучасниками. У разі вчинення злочину групою осіб (ч. 1 ст. 28 КК України) вона досягається у процесі злочину. В інших випадках (вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою і злочинною організацією) змова є попередньою. Не випадково М. І. Бажанов наголошує, що змова – це обов'язкова ознака будь-якої співучасті¹⁷³. Виходячи з цього, форми співучасті розрізняють за моментом її досягнення та змістом.

П. І. Гришаєв і Г. А. Крігер в межах співучасті за попередньою змовою виділяють самостійні її форми: співучасть за попередньою змовою в елементарній формі, організовану групу і злочинну організацію¹⁷⁴. Відтак, це

¹⁷² Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – С. 236.

¹⁷³ Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / [М. І. Бажанов], Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. [М. І. Бажанова], В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 222–223.

¹⁷⁴ Гришаєв П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 69.

не просто кримінально-правова ознака злочинного об'єднання, а й критерій для класифікації форм співучасті.

Для кваліфікації злочинів, учинених в неорганізованих формах співучасті, важливо встановити момент досягнення змови, оскільки обов'язковою ознакою групи осіб є відсутність попередньої змови між виконавцями, а групи осіб за попередньою змовою – навпаки – досягнення домовленості до початку вчинення злочину.

Серед обов'язкових кримінально-правових ознак організованих злочинних об'єднань є «попередня зорганізованість у стійке об'єднання» (в організованій групі) та «зорганізованість за попередньою змовою для спільної діяльності» (у злочинній організації). Тому, необхідно з'ясувати зміст цих термінів та їх співвідношення між собою.

Попередня змова як кримінально-правова ознака групи осіб за попередньою змовою – це домовленість кількох осіб (двох і більше) про спільне вчинення злочину, що відбувається заздалегідь, тобто до його початку¹⁷⁵. Ключовими моментами у цій ознаці є час досягнення змови, її зміст та форма зовнішнього виразу.

З приводу *моменту досягнення змови* в теорії кримінального права вчені одностайні в тому, що вона відбувається до початку вчинення злочину¹⁷⁶, під яким прийнято вважати початок вчинення діяння. Причому, проміжок часу між домовленістю і реальним початком учинення злочину може бути різний і вирішальної ролі не відіграє. Домовленість може бути досягнута як за тривалий час до вчинення суспільно небезпечного діяння, так і за кілька годин, хвилин чи секунд.

При цьому одні дослідники проблем кримінальної відповідальності учасників злочинних об'єднань вважають, що попередня змова можлива на стадії готування до злочину, а також у процесі замаху на нього (М. І. Мельник)¹⁷⁷, а інші – лише до замаху на злочин (М. І. Панов,

¹⁷⁵ Вознюк А. А. Попередня змова та зорганізованість як ознаки злочинних об'єднань / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези. III наук.-теорет доп. конф. (м. Київ, 7 груд. 2012 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), В. В. Черней, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Вид-во Європейського університету, 2012. – С. 42–43.

¹⁷⁶ Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 68–69; Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: статейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України / С. Д. Шапченко // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 9. – С. 89; Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: Навчальний посібник. – Видання 3-тє, доповн. та переробл. – К. : Атіка, 2007. – С. 86; Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 107.

¹⁷⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 107.

П. Ф. Тельнов, С. Д. Шапченко)¹⁷⁸. Оскільки замах на злочин означає початок вчинення діяння, то попередня змова, на нашу думку, на цій стадії неможлива.

Розкриваючи *зміст попередньої змови*, вчені відмічають, що вона може стосуватися домовленості щодо: спільності вчинення злочину – узгодження об'єкта злочину, його характеру, місця, часу, способу вчинення, змісту виконуваних функцій тощо (М. І. Мельник)¹⁷⁹; місця, часу, способу вчинення злочину тощо (М. І. Панов, І. К. Туркевич, Є. В. Фесенко)¹⁸⁰; основних питань, що стосуються події злочину – змісту діяння, орієнтовного часу та місця його вчинення (С. Д. Шапченко)¹⁸¹; спільних дій (М. Й. Коржанський)¹⁸²; спільності злочинних дій (П. Ф. Тельнов)¹⁸³. Отож, змова стосується переважно об'єктивних ознак складу злочину. З урахуванням цих наукових позицій, а також результатів судової практики можна стверджувати, що домовленість стосується суспільних відносин, на які посягає злочин, предмета та потерпілого від злочину, суспільно небезпечного діяння, його наслідків, способу, місця, часу, знарядь та засобів його вчинення. Крім того, домовленість може передбачати розподіл функцій та ролей між співучасниками, обговорення кількості злочинів, посткримінальної поведінки (позитивної та негативної) тощо.

П. І. Грішаєв і Г. А. Крігер стверджують, що попередня змова між співучасниками за своїм характером вельми різноманітна. Вона може стосуватися лише окремих моментів вчинення злочину чи його приховування, не утворюючи стійких зв'язків між співучасниками і навіть не

¹⁷⁸ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 104; Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 118; Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: постатейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України / С. Д. Шапченко // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 9. – С. 89.

¹⁷⁹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – С. 107.

¹⁸⁰ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 104; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 72.

¹⁸¹ Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: постатейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України / С. Д. Шапченко // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 9. – С. 89.

¹⁸² Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [вид. 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 86.

¹⁸³ Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1974. – С. 118.

погоджуючи в цілому усю їх діяльність. Попередня змова може бути і досить детальною, що обумовлює високий ступінь погодженості наступної злочинної діяльності. Існують також випадки, коли декілька осіб досягають домовленості про спільне вчинення не одного, а декількох злочинів, детально розроблюючи план вчинення кожного з них¹⁸⁴.

Таким чином, попередня змова може стосуватися окремих моментів вчинення злочину, його приховування або ж мати детальний характер. Тому їй властиві дві форми:

1) *елементарна* – домовленість про окремі чи найбільш загальні питання вчинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину та час його вчинення);

2) *детальна* – домовленість, яка охоплює усі або більшість подробиць учинення злочину (наприклад, домовленість про вид злочину, місце, час, спосіб, знаряддя та засоби вчинення, потенційних потерпілих, розподіл функцій чи ролей між співучасниками тощо).

Важливе значення у характеристиці попередньої змови відводиться *формі її зовнішнього виразу*. М. І. Мельник вказує на те, що така домовленість може відбутися у будь-якій формі – усній, письмовій, за допомогою конклюдентних дій тощо¹⁸⁵.

М. І. Панов вважає, що форма змови – вербальна (словесна) – усна чи письмова або у формі конклюдентних дій – для наявності співучасті не має значення¹⁸⁶.

Найбільш повно це питання розкриває М. І. Бажанов, який стверджує, що у більшості випадків змова як обов'язкова ознака співучасті має усний характер, коли співучасники узгоджують свої дії словесно. Однак, можлива й письмова змова – шляхом обміну записками, накресленням плану дій чи іншою знаковою інформацією. Змова може відбутись і за допомогою використання технічних систем (телефону, мережі Інтернет тощо). Рідше зустрічається змова, що полягає в конклюдентних діях. Конклюдентними вважають мовчазні дії, з яких можна зробити висновок про дійсні наміри особи. Це, наприклад, обмін жестами, мімікою, певними рухами, внаслідок чого дії співучасників стають узгодженими¹⁸⁷.

¹⁸⁴ Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 69–70; Советское уголовное право. Общая часть: Учебник / Под. ред. Г. А. Кригера, Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – С. 180.

¹⁸⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юрична думка, 2012. – С. 107.

¹⁸⁶ Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – С. 104.

¹⁸⁷ Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / [М. І. Бажанов], Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; За ред. проф. [М. І. Бажанова], В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 222–223.

Відтак, можливі чотири форми зовнішнього виразу попередньої змови: 1) усна; 2) письмова; 3) з використанням технічних систем; 4) шляхом конклюдентних дій (з використанням жестів, міміки чи рухів).

Різновидами попередньої змови в організованих злочинних об'єднаннях є попередня зорганізованість та зорганізованість за попередньою змовою.

Попередню зорганізованість у характеристиці організованої групи І. К. Туркевич та Є. В. Фесенко ототожнюють з попередньою змовою, оскільки визначають її як домовленість про вчинення злочину, що відбувається до його початку¹⁸⁸.

У теорії кримінального права попередню зорганізованість в окремих випадках пов'язують з організованістю або зорганізованістю. П. Ф. Тельнов вважає, що організованість організованої групи проявляється в підпорядкуванні учасників групи вказівкам одного чи декількох осіб (організаторів)¹⁸⁹. Доцільно не погодитись з цією позицією, бо у такий спосіб відбувається дещо обмежене тлумачення вказаної ознаки, а також підміна її іншою – розподілом функцій та ролей.

П. І. Гришаєв і Г. А. Крігер стверджують, що група може бути організована лише тоді, коли її члени заздалегідь продумують свою діяльність, розподіляють ролі, проводять якусь підготовку до запланованого злочину¹⁹⁰. Але за такого тлумачення вказаної ознаки нівелюється різниця між попередньою змовою та попередньою зорганізованістю.

Продовжуючи характеризувати цю ознаку, П. І. Гришаєв і Г. А. Крігер відмічають, що в організованій групі між усіма співучасниками встановлюються більш стійкі зв'язки, що дозволяють їм заздалегідь погодити основні моменти запланованого злочину, розподілити ролі між собою, погодити час, місце, способи вчинення злочину і приховування його слідів, а в окремих випадках і жити певні підготовчі дії¹⁹¹. Вчені слушно пов'язують цю ознаку зі стійкістю, бо попередня зорганізованість притаманна саме стійким злочинним об'єднанням, які планують більш-менш тривалу злочинну діяльність. Проте, не слід ототожнювати стійкість і попередню зорганізованість, оскільки це взаємопов'язані, проте різні поняття.

З урахуванням стійкості як обов'язкової кримінально-правової ознаки організованої групи, а також трансформаційних процесів злочинних

¹⁸⁸ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 74.

¹⁸⁹ Тельнов П. Ф. Кто отвечает за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 68.

¹⁹⁰ Гришаєв П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаєв, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 77.

¹⁹¹ Гришаєв П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаєв, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 72.

об'єднань¹⁹² попередня зорганізованість означає, що учасники організованої групи заздалегідь організували об'єднання та раніше брали участь у вчиненні злочину (злочинів). Відтак, попередня зорганізованість – це домовленість про створення об'єднання для вчинення злочинів та участь у ньому. Лише після того як було створено об'єднання, відбувається домовленість про вчинення злочину саме учасниками вже організованої групи.

Н. С. Попович називає попередню зорганізованість характерною рисою організованої групи та групи за попередньою змовою. Відмінність полягає в тому, що попередня зорганізованість у випадку організованої групи є більш змістовною, тобто різниця полягає у змісті попередньої змови¹⁹³. Водночас різниця між цими ознаками полягає не лише у їх змісті, але й у моменті її досягнення. В організованій групі спочатку відбувається змова про створення групи, а потім про вчинення злочину, який в подальшому визнається таким, що вчинений організованою групою. Для того, щоб групу визнати організованою необхідно, щоб вона була стійкою, а стійкість досягається лише в процесі злочинної діяльності. Тому, попередня зорганізованість – це створення об'єднання для вчинення злочинів.

Якщо учасники групи, яка не вчиняла злочини, домовилися про його вчинення, то їх дії можна кваліфікувати як діяння групи осіб за попередньою змовою, оскільки це об'єднання ще не набуло усіх обов'язкових ознак організованої групи, зокрема стійкості.

Про підвищену суспільну небезпеку організованої групи свідчить не лише її організованість, а й здатність здійснювати більш чи менш тривалу злочинну діяльність.

О. О. Кваша ознаками зорганізованості називає планування, розподіл ролей, дисципліну, прикриття своєї діяльності всіма необхідними засобами, які формуються або з метою неодноразового вчинення злочинів, або в процесі такої діяльності та з метою її успішного продовження¹⁹⁴. У цьому визначенні попередня зорганізованість підміняється попередньою змовою та іншими кримінально-правовими ознаками злочинних об'єднань.

Н. О. Гуторова зазначає, що зорганізованість у визначенні організованої злочинної групи трактується як проведення учасниками групи комплексу організаційно-підготовчих заходів, спрямованих на забезпечення успішної діяльності групи та вчинення нею злочинів (хоча б одного)¹⁹⁵.

¹⁹² Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 1 (32). – С. 68–71; Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (91). – С. 51–59.

¹⁹³ Попович Н. С. Стійкість та попередня зорганізованість як ознаки організованої групи / Н. С. Попович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 237–238.

¹⁹⁴ Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – С. 341–342.

¹⁹⁵ Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.

Однак таке визначення містить загальні положення без належної конкретизації.

Зорганізованість на основі попередньої змови членів або структурних частин злочинної організації для спільної діяльності, на думку І. К. Туркевич та Є. В. Фесенка, – це змова, що відбувається в процесі створення такої організації. Під терміном спільної діяльності злочинної організації слід розуміти як безпосереднє вчинення злочинів, так і діяльність, спрямовану на підтримку можливості існування такої організації. Кожний учасник змови усвідомлює, що разом з іншими прийматиме участь у здійсненні злочинної мети, для якої створена організація, і бажає цього¹⁹⁶.

Схожої позиції дотримується М. Й. Коржанський, який, характеризуючи домовленість про взаємну спільну діяльність як характерну ознаку злочинної організації, наголошує, що вона припускає наявність статуту, яким визначається домовленість, погодженість про загальну спільну діяльність, розуміння сутності діяльності організації, її завдання і мети цієї діяльності, особистої зацікавленості кожного члена організації у забезпеченні цієї діяльності¹⁹⁷.

У теорії кримінального права зорганізованість за попередньою змовою прийнято називати просто зорганізованістю або організованістю. Більшість вчених цю ознаку визначають як таку, що підтверджує набуття об'єднанням обов'язкових та факультативних кримінально-правових ознак злочинної організації.

Так, П. Ф. Тельнов зазначає, що організованість, як ознака цієї форми співучасті, означає постійність складу, наявність між учасниками конспіративних зв'язків, заздалегідь погоджений розподіл ролей, наявність певного керівництва. Особи, що входять до злочинної організації утворюють згуртоване співтовариство, об'єднане взаємними зобов'язаннями і підвладне одному чи більше організаторів¹⁹⁸.

П. С. Матишевський стверджує, що зорганізованість як характерна ознака злочинної організації передбачає наявність: певної кількості (від трьох і більше) осіб на чолі з незаперечним й авторитетним їхнім керівником (координатором); жорсткої дисципліни і додержання правил конспірації; погодженого плану щодо вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів¹⁹⁹.

12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – С. 15; Гуторова Н. А. Совершение преступления организованной группой лиц (уголовно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Гуторова Наталья Александровна. – Х., 1996. – С. 78.

¹⁹⁶ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.] ; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 75.

¹⁹⁷ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [вид. 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94–95.

¹⁹⁸ Тельнов П. Ф. Кто отвечает за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1981. – С. 70.

¹⁹⁹ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173.

На думку Г. П. Жаровської, зорганізованість – це стабільність складу, система взаємовідносин, методів і способів вчинення злочинів, жорстока внутрішньогрупова дисципліна, заснована на принципах влади і підкорення, продумана система забезпечення безпеки організації (розвідка, контррозвідка, охоронні групи) тощо²⁰⁰.

У цих визначеннях відбувається підміна зорганізованості іншими кримінально-правовими ознаками злочинної організації, зокрема тими, що належать до факультативних і мають більш кримінологічне, аніж кримінально-правове значення. Відтак, втрачається її індивідуальність та постає питання про доцільність виокремлення цієї ознаки.

На наш погляд, зорганізованість слід розглядати як результат набуття об'єднанням організованого характеру, тобто організацію організованої злочинної діяльності на більш-менш тривалий час.

2.3. Стійкість організованих злочинних об'єднань

Стійкість – це обов'язкова кримінально-правова ознака організованої групи та злочинної організації, і факультативна – групи осіб за попередньою змовою. Поряд з іншими ознаками вона слугує відмежуванню організованих злочинних об'єднань від групи осіб та групи осіб за попередньою змовою.

Незважаючи на це, окремі вчені пропонують виключити її з КК України. Так, Г. П. Жаровська вважає, що з характеристики організованої групи слід виключити ознаку стійкості, бо вона є оціночною категорією, в яку різні автори вкладають неоднаковий зміст, що неприпустимо в правозастосуванні²⁰¹. Варто непогодитись з такою позицією, тому що, на нашу думку, стійкість є однією з ознак, що лежать в основі виокремлення організованих злочинних об'єднань. Вона свідчить про вищий рівень суспільної небезпеки стійких об'єднань порівняно з нестійкими. Крім того, пропозиція виключити її на підставі різнобічного тлумачення є недостатньо переконливою. Натомість, з метою однозначного визначення цього поняття його слід закріпити на нормативному рівні.

У зв'язку з цим доречно проаналізувати семантику терміна «стійкий», який у тлумачному словнику визначають по-різному: здатний твердо стояти, триматися, не падаючи, не коливаючись; хисткий; який відбувається спокійно, розмірено; урівноважений; який довго зберігає і виявляє свої властивості, не піддається руйнуванню, псуванню; для якого характерні стабільність, постійність; сталий; довготривалий; здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь; здатний зберігатися, існувати за

²⁰⁰ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 94.

²⁰¹ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 10.

несприятливих умов (при змінах температури і т. ін.); витривалий; який не піддається сторонньому, негативному впливу (про людину); який виявляє наполегливість, твердість, непохитність у намірах, поглядах, вчинках, діях і т. ін.; вірний своїм переконанням; незламний; який ведеться з наполегливістю, твердістю, непохитністю²⁰².

Екстраполюючи значення цього терміна на стійкість організованих груп і злочинних організацій, слід зазначити, що у цих об'єднаннях він розглядається у контексті злочину, організованого злочинного об'єднання та його учасників.

Виходячи з цього, стійкість може означати стабільність, постійність, сталість складу об'єднання, довготривалий період його існування, здатність витримати зовнішній вплив, протидіяти правоохоронним органам, наполегливість, твердість, непохитність у намірах його учасників. У цьому разі стійкість вживається у широкому значенні, а під час кваліфікації злочинів її слід розглядати у вузькому – кримінально-правовому значенні, якого потребує судова практика.

Відповідно до п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 стійкість організованої групи та злочинної організації полягає в їх здатності забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати, як внутрішнім (наприклад, невизнання авторитету або наказів керівника, намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього), так і зовнішнім (недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів, діяльність конкурентів по злочинному середовищу тощо). На здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам указують, зокрема, такі ознаки: стабільний склад, тісні стосунки між його учасниками, їх централізоване підпорядкування, єдині для всіх правила поведінки, а також наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення.

Ознаками зовнішньої стійкості злочинної організації можуть бути: встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання тощо.

Набуття організованою групою крім ознак внутрішньої ще й ознак зовнішньої стійкості (за наявності ієрархічної побудови та мети вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів), як правило, свідчить про те, що ця група трансформувалась у злочинну організацію²⁰³. Наочно ці положення

²⁰² Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 1393.

²⁰³ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

Постанови Пленуму Верховного Суду України можна проілюструвати у вигляді таблиці:

Стійкість організованих злочинних об'єднань у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13

Стійкість	
Здатність об'єднання забезпечити стабільність і безпеку свого функціонування, тобто ефективно протидіяти факторам, що можуть їх дезорганізувати	
<p><i>Внутрішні фактори:</i> невизнання авторитету або наказів керівника; намагання окремих членів об'єднання відокремитись чи вийти з нього</p>	<p><i>Зовнішні фактори:</i> недотримання правил безпеки щодо дій правоохоронних органів; діяльність конкурентів по злочинному середовищу</p>
<p><i>Ознаки, що вказують на здатність об'єднання протидіяти внутрішнім дезорганізуючим факторам:</i> стабільний склад; тісні стосунки між його учасниками; їх централізоване підпорядкування; єдині для всіх правила поведінки; наявність плану злочинної діяльності; чіткий розподіл функцій учасників щодо його досягнення</p>	<p><i>Ознаки, що вказують на здатність об'єднання протидіяти зовнішнім дезорганізуючим факторам:</i> встановлення корупційних зв'язків в органах влади; наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу; створення нелегальних (тіньових) страхових фондів та визначення порядку їх наповнення й використання</p>

Аналіз результатів судового тлумачення стійкості дозволяє висловити певні зауваження щодо цієї ознаки.

По-перше, необґрунтованим є визначення організованої групи виключно як внутрішньо стійкого, а злочинної організації – як внутрішньо і зовнішньо стійкого об'єднання. Ця позиція Пленуму Верховного Суду України суперечить закону про кримінальну відповідальність, оскільки у ч. 3 та 4 ст. 28 КК України серед ознак злочинів, учинених організованою групою та злочинною організацією, відсутній поділ стійкості на зовнішню і внутрішню.

По-друге, визначення стійкості, що наведене в цій Постанові Пленуму Верховного Суду України нечітке, тому що у ньому не вказано, скільки ознак стійкості, перелічених у цьому акті тлумачення норм права, необхідно встановити, щоб визнати об'єднання зовнішньо чи внутрішньо стійким. Чи достатньо, приміром, факту централізованого підпорядкування учасників для констатації стійкості організованої групи або ж, чи забезпечено стабільність і безпеку функціонування цих об'єднань у разі виявлення і припинення їх діяльності працівниками правоохоронних органів?

Крім того, окремі ознаки зовнішньої та внутрішньої стійкості потребують уточнення. Так, наприклад, склад організованих злочинних об'єднань є не просто стабільним, а відносно стабільним, так як у процесі

злочинної діяльності він може поповнюватись новими членами або ж окремі учасники вибувають з нього. Стабільність складу злочинного об'єднання полягає в тому, що одні й ті ж учасники беруть участь у спільному вчиненні декількох злочинів. При цьому більша половина складу об'єднання повинна залишатися незмінною, інакше – це буде інше злочинне об'єднання. Якщо ж особа вступила в об'єднання, що має ознаки організованої групи чи злочинної організації і вчинила в їх складі лише один злочин, то її протиправне діяння слід кваліфікувати як таке, що вчинене організованою групою чи злочинною організацією.

Тісні стосунки між його учасниками також можна розуміти по-різному: як спільне проведення часу поза злочинною діяльністю, спільне проживання або ж ситуацію, в якій члени об'єднання знають один одного давно (друзі, родичі тощо).

По-третє, ознаки зовнішньої та внутрішньої стійкості характерні як для організованої групи, так і злочинної організації, а в окремих випадках – для групи осіб за попередньою змовою. Водночас не слід виключати можливу відсутність окремих ознак внутрішньої стійкості в організованій групі, або ж внутрішньої та зовнішньої стійкості в злочинній організації.

Ознаки внутрішньої та зовнішньої стійкості є ознаками другого рівня (підознаками стійкості). Їх доцільно поділити на обов'язкові (характерні для кожного злочинного об'єднання, що визнано стійким) та факультативні (які є необов'язковими і призначені для додаткової характеристики стійкості).

Тому, наприклад, такі риси стійкості, як встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів, визначення порядку їх наповнення й використання є характерними не для усіх організованих злочинних об'єднань, тобто вони факультативні.

По-четверте, окремі ознаки стійкості дублюють (підміняють) інші кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань, які мають самостійне значення, оскільки вказані у ч. 3 та 4 ст. 28 КК України поряд з стійкістю. Наприклад, централізоване підпорядкування учасників є не лише ознакою стійкості, але й ієрархічності.

З огляду на вказані проблеми положення стійкості, висвітлені у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13, потребують удосконалення.

З цією метою необхідно звернутись до теорії кримінального права, де стійкість є однією з найбільш дискусійних рис організованих злочинних об'єднань, яку визначають по-різному, зокрема як: 1) попередню злочинну діяльність (спільну діяльність, що передуює початку вчинення першого злочину, готування до злочину, різного роду організаційні заходи); 2) існування об'єднання до моменту вчинення його учасниками запланованих злочинів; 3) стабільність об'єднання, зокрема його складу; 4) наявність плану злочинної діяльності; 5) розподіл функцій та ролей між співучасниками;

6) встановлення корупційних зв'язків в органах влади; 7) ієрархічність; 8) кількість вчинених або запланованих злочинів; 9) тривалість функціонування об'єднання; 10) єдність та стійкість намірів на вчинення злочинів; 11) згуртованість; 12) попередню змову (згоду, домовленість); 13) наявність внутрішніх правил поведінки, у тому числі дисципліни; 14) тісні стосунки та взаємозв'язок між співучасниками; 15) вжиття заходів забезпечення безпеки співучасників; 16) зорганізованість учасників групи (структурна визначеність групи, наявність в ній керівництва, системи зв'язків і управління); 17) створення або використання нелегальних (тіньових) страхових фондів та загальної каси; 18) наявність певного рівня організації; 19) активну діяльність організаторів; 20) здатність і готовність кожного члена угруповання виконати будь-яке завдання, що входить до спільної діяльності злочинної організації і полягає у вчиненні нею тяжкого або особливо тяжкого злочину (злочинів); 21) здатність організації як такої до існування, твердість у проведенні злочинного задуму, рішучість будь-яким шляхом довести злочин до кінця, незважаючи на перешкоди²⁰⁴.

²⁰⁴ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 121–130; Бражник Ф. Бандитизм и его отграничения от смежных составов / Ф. Бражник, А. Толкаченко // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 10; Быков В. М. Банда – особый вид организованной вооруженной группы / В. М. Быков // Российская юстиция. – 1999. – № 6. – С. 49–51; Галиакбаров Р. Квалификация преступлений по признаку совершения их организованной группой // Российская юстиция. – 2000. – № 4. – С. 47–49; Галиакбаров Р. Р. Групповое преступление (юридическая природа, постоянные и переменные признаки): автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право» / Р. Р. Галиакбаров. – Свердловск, 1974. – С. 34; Гришко Е. Понятие преступного сообщества (преступной организации) и его место в институте соучастия / Е. Гришко // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 18; Гуторова Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: Учебное пособие / Н. А. Гуторова. – Х.: Рубикон, 1997. – С. 79; Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Конспект лекций / Н. А. Гуторова. – Х.: «Одиссей», 2003. – С. 208; Єфремов С. О. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права / С. О. Єфремов // Вісник Прокуратури. – № 5 (17). – 2002. – С. 37–42; Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 9; Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та криминологічне дослідження: [монографія] / О. О. Кваша. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – С. 37; Ковитиди О. Ф. Інститут соучастия в уголовном праве Украины: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / О. Ф. Ковитиди. – Х., 1999. – С. 12; Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершенных организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности. – Х.: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – С. 37; Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, криминологічна характеристика, заходи протидії / М. В. Корнієнко. – К.: Фонд Юрнауки, 2004. – С. 203; Марчук Є. К. Криминологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Є. К. Марчук. – Х., 1998. – С. 7; Новицький Г. В. Поняття

Значна частина цих визначень повторює інші ознаки організованих груп і злочинних організацій, зокрема розподіл функцій та ролей, ієрархічність, мету, план тощо. У широкому розумінні стійкість охоплює їх усіх. У вузькому (кримінально-правовому) значенні, хоча ці ознаки певною мірою й характеризують стійкість, проте вони є самостійними і відносити їх до стійкості недоцільно. Стійкість як кримінально-правову ознаку організованої групи чи злочинної організації слід визначати так, щоб вона не охоплювала інших ознак цих об'єднань. У протилежному випадку зникне необхідність у наявності таких ознак.

Стійкість як і будь-яка інша ознака злочинного об'єднання обумовлює ступінь його суспільної небезпеки. Тому вона повинна визначатись на підставі відповідних категорій.

Стійкість пов'язана насамперед з *кількістю злочинів, учинених об'єднанням* та періодом часу його функціонування.

Організовані групи та злочинні організації, як правило, діють протягом тривалого терміну. У середньому в період 2004–2013 рр. 3226 об'єднань (73,9 %) діяло до одного року, 714 об'єднань (16,3 %) – до двох років, 403 об'єднання (9,2 %) – від трьох до шести років, і 25 об'єднань (0,6 %) – більше шести років (Додаток А).

За загальним правилом – чим більше часу проіснувало об'єднання і чим більше вчинено злочинів його учасниками, тим більше воно є суспільно небезпечним. Водночас, кримінально-правові положення, що стосуються стійкості повинні бути спрямовані на максимальне зменшення ступеня такої небезпеки, а також на недопущення подальшого вчинення злочинних діянь. З огляду на це, критерії стійкості повинні відповідати цим вимогам.

Для визначення того, яке об'єднання є стійким можна висунути такі гіпотези:

і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України / Г. В. Новицький. – К. : Вища школа, 2001. – С. 71–72; Про судову практику в справах про бандитизм : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лип. 1995 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-95>; Туркевич І. К. Проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України / І. К. Туркевич, С. В. Дьоменко // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: Матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 144–147; Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Українець Віталій Васильович. – К., 2009. – С. 61–74; Хомич В. М. Группа и организованная группа как формы соучастия по Уголовному кодексу Республики Беларусь / В. М. Хомич // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 квітня 2005 р. Частина 1. – Львів, 2005. – С. 65–70; Шеслер А. В. Уголовно-правовые средства борьбы с групповой преступностью / А. В. Шеслер. – Красноярск, 1999. – С. 33; Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву / М. А. Шнейдер. – М. : ВЮЗИ, 1958. – С. 37.

1) об'єднання є стійким після виникнення у його учасників умислу на вчинення двох і більше злочинів;

2) об'єднання набуває стійкості після вчинення його учасниками одного злочину (у цьому разі стійким слід вважати об'єднання після вчинення другого злочину);

3) об'єднання слід вважати стійким після вчинення його учасниками двох злочинів (у цьому разі третій злочин вже вчиняється у складі стійкого об'єднання).

Для спростування першої гіпотези слід зазначити, що об'єднання, яке має лише намір вчинити злочини не слід вважати стійким, оскільки його учасники можуть так і не розпочати злочинну діяльність у результаті добровільної відмови співучасників від доведення злочину до кінця або припинення їх дій працівниками правоохоронних органів на стадії готування до злочину чи замаху на нього. Крім того, у разі виявлення «голого умислу» немає підстав для притягнення до кримінальної відповідальності.

Варіант, передбачений другою гіпотезою, відображає певні тенденції у діяльності об'єднання, спрямованість його учасників на подальшу злочинну діяльність, небажанні зупинятися на досягнутому. У цьому разі стійкість хоча й незначна, однак реальна. Зазначений варіант найбільше відповідає потребам протидії організованим злочинним об'єднанням, тому що дозволяє визнати об'єднання організованою групою чи злочинною організацією (за наявності інших обов'язкових кримінально-правових ознак) під час другого злочину і застосувати відповідні оперативно-розшукові, кримінально-процесуальні, кримінальні та інші заходи впливу.

Третя гіпотеза найбільш переконливо засвідчує стійкість злочинного об'єднання, тобто його створення задля тривалої злочинної діяльності. Водночас, з іншого боку, така позиція не відповідає потребам протидії організованим злочинним об'єднанням, оскільки дозволяє визнавати злочинну діяльність групи осіб як злочин, учинений організованою групою чи злочинною організацією, не під час вчинення другого, а лише під час вчинення третього злочину його учасниками.

З метою підвищення ефективності протидії організованій злочинності кримінально-правовими засобами пропонуємо визнавати об'єднання стійким під час вчинення його учасниками другого злочину. За наявності інших ознак організованого злочинного об'єднання, таке діяння слід кваліфікувати як злочин, учинений організованою групою чи злочинною організацією.

Варто зауважити про особливості цих злочинів. На наш погляд, ними можуть бути, по-перше, як закінчені, так і незакінчені діяння. По-друге, вони повинні утворювати повторність або реальну, але не ідеальну сукупність. Тобто злочини, що утворюють ідеальну сукупність і входять до мінімальної кількості правопорушень, що засвідчує стійкість тієї чи іншої форми співучасті враховуються як один злочин.

Наприклад, учасники групи осіб за попередньою змовою вчинили крадіжку чужого майна з проникненням до житла, заволодівши при цьому вогнепальною зброєю. Їх дії слід кваліфікувати за ч. 2, 3 ст. 185 та ч. 2 ст. 262

КК України, однак, під час визначення стійкості це діяння слід врахувати як один злочин.

Під час обрахування злочинів, що визначають стійкість об'єднання, слід враховувати кількість протиправних діянь не кожного окремо взятого суб'єкта, а вчинених ними спільних злочинів.

Так, наприклад, злочин не можна визнати учиненим у складі організованого злочинного об'єднання, якщо його спільно вчинили п'ятеро засуджених, що мають судимість за протиправні діяння, скоєні самостійно. У цьому разі не можна враховувати попередні засудження для того, щоб кваліфікувати нові злочини як такі, що вчинені у складі організованої групи чи злочинної організації за умови наявності інших ознак цих об'єднань. Адже стійкість характеризує в першу чергу об'єднання в цілому, а не окремого його учасника. У цьому випадку кримінально-правове значення можуть мати лише діяння, вчинені спільно. Окремого дослідження потребує й питання про те, чи слід обмежувати ці злочини строками давності притягнення до кримінальної відповідальності, погашення або зняття судимості.

Наступною обов'язковою ознакою стійкості повинен бути *відносно постійний склад учасників об'єднання*. Це означає, що у вчиненні злочинів беруть участь одні й ті ж суб'єкти (їх більша частина або хоча б половина). Поряд з цим окремі особи можуть брати участь не у всіх злочинах, або ж до вчинення окремих злочинів залучаються інші співучасники, що не є членами об'єднання.

Так, наприклад, до складу злочинної організації, що функціонувала з травня 2004 р. по травень 2007 р. на території Чернігівської області, складалася з дев'яти членів та спеціалізувалася на незаконному заволодінні чужим майном, час від часу залучалися інші учасники, що не були її членами. Члени та учасники злочинної організації вчинили 48 злочинів, спрямованих на заволодіння чужим майном. До чотирьох злочинів, учинених цим об'єднанням, залучалися три особи, що не були членами злочинної організації (одна особа брала участь у трьох, а дві особи – у двох злочинах). При цьому в кожному злочині, учиненому злочинною організацією, брало участь здебільшого чотири – п'ять учасників²⁰⁵.

Крім зазначених обов'язкових ознак стійкості, можна виділити факультативні її ознаки, зокрема тісні стосунки та взаємозв'язок між учасниками організованого злочинного об'єднання співучасниками, вжиття заходів забезпечення безпеки співучасників, єдність та стійкість намірів на вчинення злочинів, згуртованість тощо.

Стійкість у кожному злочинному об'єднанні має певні особливості.

Групу осіб за попередньою змовою слід вважати стійкою під час вчинення її учасниками другого злочину (замаху на злочин або готування до

²⁰⁵ Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 17 березня 2009 р. Справа № 1-10/09. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/8872822>.

нього). Причому один із цих злочинів вони могли вчинити у складі групи осіб (без попередньої змови). Група осіб за попередньою змовою, що вчиняє другий злочин (замах на злочин або готування до нього), за наявності інших ознак організованого злочинного об'єднання, є організованою групою або злочинною організацією. Водночас склад учасників таких об'єднань повинен залишатись відносно постійним.

Виходячи з цього, виникненню організованої групи чи злочинної організації обов'язково передують форма існування злочинного об'єднання як групи осіб чи групи осіб за попередньою змовою.

Створення організованого злочинного об'єднання відбувається лише під час вчинення його учасниками другого злочину (замаху на злочин або готування до нього).

Об'єднання можна визнати організованою групою чи злочинною організацією лише під час вчинення його учасниками другого злочину (замаху на злочин чи готування до нього) за умови наявності інших кримінально-правових ознак цих форм співучасті²⁰⁶.

Стійкість в організованому злочинному об'єднанні може з'явитись одним із таких способів:

1) перший злочин учинено групою осіб, а другий – організованою групою чи злочинною організацією;

2) перший злочин учинено групою осіб за попередньою змовою, а другий – організованою групою чи злочинною організацією;

3) перший злочин учинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, а третій – організованою групою чи злочинною організацією;

4) перший злочин учинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, третій – організованою групою, четвертий – злочинною організацією;

5) перший злочин учинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, третій – групою осіб за попередньою змовою, четвертий – організованою групою або злочинною організацією²⁰⁷.

Усі можливі варіанти виникнення організованих злочинних об'єднань цим не вичерпуються. У судовій практиці найбільшого поширення набуло перетворення групи осіб за попередньою змовою в організовану групу чи злочинну організацію.

²⁰⁶ Вознюк А. А. Трансформація злочинних об'єднань та її вплив на кваліфікацію злочинів / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 255–257.

²⁰⁷ Вознюк А. А. Актуальні питання визначення стійкості злочинних об'єднань / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1 (7). – 2014. – С. 24–34.

2.4. Розподіл функцій та ролей учасників організованої групи та злочинної організації

Результативність організованої злочинної діяльності забезпечує розподіл функцій та ролей між учасниками організованих злочинних об'єднань, який дозволяє не лише ефективно управляти організованою групою та злочинною організацією, протидіяти їх викриттю, але й полегшує вчинення злочинів, дозволяє винним особам тривалий час уникати кримінальної відповідальності. Ця ознака свідчить про підвищений рівень організованості об'єднання, дозволяє притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які безпосередньо не вчиняли діяння, що становить об'єктивну сторону складу злочину, однак є його співучасниками, та індивідуалізувати призначене їм покарання.

Розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану, відомого всім її учасникам, відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, є обов'язковою кримінально-правовою ознакою злочину, вчиненого організованою групою. Водночас ієрархічна структура як особливий розподіл функцій та ролей, відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України, є обов'язковою кримінально-правовою ознакою злочину, вчиненого злочинною організацією.

Зміст цих ознак у законодавстві не визначено, а в теорії кримінального права є дискусійним. Тому необхідно насамперед розтлумачити терміни «розподіл функцій» і «розподіл ролей» та з'ясувати їх місце у формах співучасті, визначених ст. 28 КК України.

У тлумачному словнику слово «функція» визначено як робота кого-, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось; призначення, роль чого-небудь²⁰⁸. Визначаючи поняття «функція учасника злочинного об'єднання», слід урахувувати дві складові: перша – ця робота, обов'язок, коло діяльності пов'язані з учиненням злочину; друга – цю роботу, обов'язок, коло діяльності здійснюють учасники злочинних об'єднань.

Функція учасника злочинного об'єднання – це робота виконавця, організатора, підбурювача, пособника, його обов'язок у злочинному об'єднанні, призначення, роль.

Водночас термін «роль» тлумачать як яку-небудь роботу, заняття, певний вияв себе в чому-небудь; становище, стан, обумовлені певними обставинами; вплив кого-, чого-небудь на щось, чия-небудь участь у чомусь; форма поведінки людини в певній ситуації на виробництві, у системі суспільних або міжособових відносин; ступінь участі, міра впливу, значення в чомусь²⁰⁹. У співучасті ця робота полягає в учиненні злочинів. Ідеться про

²⁰⁸ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 1552.

²⁰⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 1274.

вияв співучасника в учиненні злочину та його становище у структурі злочинного об'єднання, обумовлене виконуваними функціями.

Таким чином, **функція учасника злочинного об'єднання** – це його обов'язок, коло діяльності в учиненні злочину, а **роль** – це його становище в структурі злочинного об'єднання, обумовлене виконуваними функціями. Роль характеризує певну особу як співучасника (виконавця, організатора, підбурювача та пособника).

Термін «розподіл» має кілька значень, зокрема, це дія за значенням розподілити, розподіляти; розташування, розміщення чого-небудь²¹⁰. Розподіляти – означає ділити щось між ким-, чим-небудь, даючи кожному окрему частку; призначати на яку-небудь посаду, роботу; розмішувати, розташовувати кого-небудь десь; розподіляти обов'язки тощо²¹¹.

Розподіл функцій у злочинному об'єднанні – це розподіл обов'язків між його учасниками під час спільного вчинення злочинів.

Розподіл ролей у злочинному об'єднанні – це розподіл обов'язків між різними видами співучасників під час учинення злочинів. Розподіл ролей визначає структуру злочинного об'єднання і є різновидом розподілу функцій між різними видами співучасників. Тому вони співвідносяться як загальне (розподіл функцій) та спеціальне (розподіл ролей).

Особливості розподілу функцій і ролей наведено в таблиці:

Розподіл функцій і ролей між учасниками злочинних об'єднань

Ролі	Функції
Виконавець (співвиконавець)	Учинення у співучасті з іншими суб'єктами злочину безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, які, відповідно до закону, не підлягають кримінальній відповідальності за вчинене
Організатор	Організація вчинення злочину (злочинів)
	Керівництво підготовкою чи вчиненням злочину (злочинів)
	Утворення організованої групи чи злочинної організації
	Керівництво організованою групою чи злочинною організацією
	Забезпечення фінансування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації
Підбурювач	Організація приховування злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації
	Схиляння іншого співучасника до вчинення злочину шляхом умовляння, підкупу, погрози, примусу тощо
Пособник	Сприяння вчиненню злочину іншими співучасниками порадами, вказівками, наданням засобів або знарядь, усуненням перешкод
	Надання заздалегідь обіцянки переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети

²¹⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 1258.

²¹¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 1258.

Отже, у сучасному кримінальному законодавстві закріплено чотири ролі, що визначають вид співучасника, і одинадцять різновидів виконуваних ними функцій. Водночас у теорії кримінального права додатково виокремлюють ролі ініціатора, посередника, лідера, керівника, замовника, учасників організованих злочинних об'єднань, проте дії таких співучасників кваліфікують у межах законодавчо закріплених ролей організатора, виконавця, підбурювача та пособника.

Важливе місце у дослідженні розподілу функцій та ролей належить їх класифікації.

Відповідно до поділу форм співучасті на просту та складну доцільно виокремити *розподіл функцій між співвиконавцями* (так званий «технічний розподіл функцій» під час вчинення діяння, що утворює об'єктивну сторону складу злочину) і *розподіл ролей між різними видами співучасників*.

Розподіл функцій може відбуватися в межах однієї чи декількох ролей. Тому доцільно розрізнити два *види розподілу функцій*:

1. *Розподіл функцій у межах однієї ролі*. Найвний у такому разі, коли два й більше суб'єктів злочину виконують функції одного й того самого співучасника. Це може бути розподіл функцій між двома й більше виконавцями, організаторами, підбурювачами та пособниками. Наприклад, один організатор створив організовану групу та керує нею, а інший – організовує вчинення злочину. Різновидом такого розподілу функцій слід уважати технічний розподіл функцій.

2. *Розподіл функцій у межах різних ролей (розподіл ролей)*. Має місце в тих випадках, коли дві й більше особи виконують функції різних співучасників. При цьому єдиним обов'язковим співучасником є виконавець. Наприклад, одна особа керує організованою групою, організовує вчинення злочину (організатор), друга – забезпечує співучасників знаряддями та засобами вчинення злочину (пособник), а третя – безпосередньо вчиняє злочини (виконавець). Для цього виду характерні різні варіанти розподілу функцій: між виконавцем й організатором; виконавцем і пособником; виконавцем і підбурювачем; виконавцем, організатором і пособником; виконавцем, організатором і підбурювачем; виконавцем, підбурювачем і пособником тощо. Залежно від складу групи, у кожному варіанті може бути по декілька співучасників одного виду (наприклад два пособника, три виконавця)²¹².

З'ясувавши зміст понять «розподіл функцій і ролей», необхідно встановити конкретний їх вид у злочинних об'єднаннях, передбачених ст. 28 КК України.

Для групи осіб характерним є лише розподіл функцій між співвиконавцями. Відсутність розподілу ролей у цьому випадку впливає з логічного та системного тлумачення ч. 1 та 2 ст. 28 КК України. Так, у

²¹² Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (3). – С. 96–97.

ч. 1 ст. 28 зазначено, що злочин визнають таким, що вчинений групою осіб, якщо в ньому брали участь декілька (два або більше) виконавців без попередньої змови. Тобто для такого злочину характерна лише наявність виконавців, а отже, відсутній розподіл ролей.

З приводу розподілу функцій і ролей у групі осіб за попередньою змовою в теорії кримінального права триває дискусія. Одні вчені вважають, що для цієї форми співучасті характерне як співвиконавство, так і співучасть з розподілом ролей (Д. П. Альошин, С. В. Дьоменко, Г. П. Жаровська, М. Г. Иванов, М. І. Панов, З. А. Тростюк, Є. В. Фесенко)²¹³, а інші – лише співвиконавство (М. І. Мельник²¹⁴, Н. М. Ярмиш²¹⁵).

Група осіб за попередньою змовою може характеризуватись як розподілом функцій між співвиконавцями, так і розподілом ролей. Якщо в ч. 1 ст. 28 КК України зазначено, що учасниками групи осіб є лише виконавці, то, згідно з ч. 2 цієї статті, учасниками групи осіб за попередньою змовою можуть бути будь-які особи, що не виключає можливої участі різних видів співучасників. Попередня змова допускає спільне вчинення злочину двома і більше особами як у формі співвиконавства, так і співучасті з розподілом ролей. Крім того, як свідчить судова практика, саме з появою розподілу ролей група стає на шлях трансформації в організовану групу.

Питання про розподіл функцій та ролей в організованій групі також є дискусійним. Більшість учених (Д. П. Альошин²¹⁶, Н. О. Гуторова²¹⁷,

²¹³ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 116–117; Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та кримінологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дьоменко Сергій Васильович. – Запоріжжя, 2005. – С. 74; Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 183; Иванов Н. Г. Поняття і форми соучастия в советском уголовном праве / Иванов Н. Г. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1991. – С. 119; Кримінальне право України: Загальна частина : [підруч.] / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х. : Право, 2010. – С. 223; Тростюк З. А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочині в Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 260–263; Фесенко Є. В. Форми вчинення злочину за співучасті: проблемні питання / Є. В. Фесенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 3. – С. 95–99.

²¹⁴ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [5-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2009. – С. 194.

²¹⁵ Ярмиш Н. М. Проблеми кваліфікації злочинів, учинених групою осіб за попередньою змовою / Н. М. Ярмиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4 (20). – С. 57.

²¹⁶ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 197.

²¹⁷ Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – С. 15.

М. Й. Коржанський²¹⁸, А. М. Мельников²¹⁹) стверджують, що для організованої групи характерний розподіл ролей. Інші науковці вважають, що діяльність учасників організованої групи може характеризуватися як розподілом ролей, так і співвиконавством (М. І. Мельник²²⁰, М. І. Панов²²¹).

У ч. 3 ст. 28 КК України у визначенні злочину, вчиненого організованою групою, зазначено про розподіл функцій, що дає підстави припустити як технічний розподіл функцій між співвиконавцями, так і розподіл ролей. Водночас факт попередньої зорганізованості в стійке об'єднання свідчить про наявність, крім виконавців, особи, яка керує об'єднанням, тобто виконує функції організатора. Тому слід погодитися з тими вченими, які вважають, що для організованої групи характерний розподіл ролей.

Розподіл ролей в організованій групі має свої особливості, зумовлені обов'язковою наявністю, крім виконавця, такого співучасника, як організатор. Тобто для організованої групи характерний не будь-який розподіл ролей (наприклад, між виконавцем і пособником чи підбурювачем і виконавцем), а лише такий, що передбачає, крім виконавця, обов'язкову фігуру організатора.

Для злочинної організації характерний особливий розподіл ролей, що називають ієрархічністю. Цю ознаку здебільшого пов'язують з розподілом функцій і ролей між її учасниками: розподілом функцій між учасниками злочинної організації (С. Д. Шапченко)²²²; різним розподілом функцій між членами банди (І. В. Іваненко)²²³; розподілом ролей (функцій) учасників злочинної організації (В. А. Робак)²²⁴; регламентацією прав й обов'язків (Г. П. Жаровська)²²⁵.

²¹⁸ Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / Коржанський М. Й. – К.: Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – С. 73.

²¹⁹ Мельников А. М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мельников Анатолій Миколайович. – Х., 2004. – С. 10.

²²⁰ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [5-те вид., переробл. та допов.]. – К.: Атіка, 2009. – С. 195.

²²¹ Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / [Баулін Ю. В., Борисов В. І., Тютюгін В. І. та ін.]; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., переробл. і допов.]. – Х.: Право, 2010. – С. 224.

²²² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.]; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К.: А.С.К., 2006. – С. 58.

²²³ Іваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Іваненко Ігор Володимирович. – О., 2003. – С. 28.

²²⁴ Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – Х., 2008. – С. 64–65.

²²⁵ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 87.

Таким чином, особливність розподілу ролей у злочинній організації зумовлена ієрархією. Він може відбуватися на рівні як злочину, так і об'єднання загалом. Якщо у групі осіб і групі осіб за попередньою змовою розподіл функцій стосується злочину, то в організованій групі та злочинній організації – як злочину, так й об'єднання загалом. Для організованих злочинних об'єднань характерний розподіл ролей, однак під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці.

Організація управління злочинною організацією на підставі принципу **ієрархічності** забезпечує тривале та ефективне функціонування цього об'єднання. Ієрархічність – це особливий вид розподілу функцій і ролей, що характерний лише для злочинної організації.

У науці існує два погляди на етимологічне значення терміна «ієрархія». Одні вчені вважають, що він походить від давньогрецького слова, що означає «влада первосвященика»²²⁶, інші обґрунтовують його походження від грецьких, що означають «священний» і «влада»²²⁷. Таким чином, термін «ієрархічність» у визначенні злочину, учиненого злочинною організацією, позначає, насамперед, владу у злочинній організації.

Стосовно семантичного значення терміна слід зазначити, що у словнику іншомовних слів ієрархія – це поділ на вищі та нижчі посади, чини; суворий порядок підлеглості нижчих за посадою або чином осіб вищим; розташування частин або елементів цілого в порядку від вищого до нижчого²²⁸. У тлумачному словнику ієрархію визначають по-різному: сукупність людей, об'єднаних за принципом підлеглості службовою чи іншою діяльністю, родинними стосунками тощо; сукупність відносин старшинства в якій-небудь множині. Послідовне розміщення посад, чинів і т. ін. від найнижчих до найвищих у порядку їх підлеглості; властивість, що характеризує систему з відносинами старшинства між її частинами; структура, що представляється кореневим орієнтованим деревом; принцип управління в централізованих системах²²⁹.

Екстраполюючи значення цього терміна на ієрархічність злочинної організації, доходимо висновку, що про наявність останньої свідчить: 1) поділ на вищі та нижчі посади в злочинній організації; 2) суворий порядок підлеглості учасників злочинної організації, які обіймають нижчі посади, стосовно учасників, які обіймають вищі посади; розміщення учасників (членів) або структурних частин злочинної організації в порядку від тих, які обіймають вищі посади, до тих, які обіймають нижчі посади; 3) сукупність учасників злочинної організації, об'єднаних за принципом підлеглості

²²⁶ Иерархия. Викисловарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wiktionary.org/wiki>.

²²⁷ Ієрархія. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

²²⁸ Словник іншомовних слів: 23000 слів і термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – С. 452.

²²⁹ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – С. 488.

злочинною діяльністю (а в окремих випадках пов'язаних дружніми, родинними стосунками тощо); 4) властивість злочинної організації, що характеризує її систему з відносинами старшинства між її учасниками та структурними частинами; 5) принцип управління в злочинній організації.

Термін «ієрархічність» пов'язаний з іншим терміном – «структура». У тлумачному словнику структуру визначено як взаєморозміщення та взаємозв'язок складових цілого; будова; устрій, організація чого-небудь. Водночас багаторівнева структура – структура, елементи (вузли) якої розташовані на двох або більше рівнях ієрархії²³⁰. Структура злочинного об'єднання – це внутрішня його побудова, яка визначається відповідною конфігурацією і змістом стійких зв'язків учасників об'єднання та забезпечує психологічну єдність і стабільність останнього²³¹. Злочинна організація має ієрархічну структуру. Найбільш влучно злочинну організацію характеризує багаторівнева структура, оскільки просту структуру має і група осіб за попередньою змовою, й організована група: два рівні ієрархії характерні для організованої групи, подекуди – для групи осіб за попередньою змовою (якщо в ній існує розподіл ролей).

Таким чином, ієрархічність може бути притаманною як для групи осіб за попередньою змовою, організованої групи, так і злочинної організації. Однак, *злочинна організація має особливу ієрархічну структуру, якій властиві три і більше рівні.*

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 зазначено, що ієрархічність злочинної організації полягає в підпорядкованості учасників останньої організатору та забезпечує певний порядок керування таким об'єднанням, а також сприяє збереженню функціональних зв'язків і принципів взаємозалежності його учасників або структурних частин під час здійснення спільної злочинної діяльності²³². Тобто ієрархія ототожнюють з розподілом функцій і ролей, що не дає можливості на підставі цієї ознаки відмежувати злочинну організацію від інших злочинних об'єднань. Тому правозастосовна діяльність потребує іншого визначення цього поняття. З цією метою доцільно проаналізувати окремі риси ієрархічної структури злочинної організації, що виділяють в теорії кримінального права.

1. Однією з ознак ієрархічності злочинної організації називають *наявність в угруповання конкретних завдань діяльності*

²³⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – С. 1405.

²³¹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

²³² Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 груд. 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

(М. Й. Коржанський)²³³. Очевидно, що такі завдання пов'язані з безпосереднім учиненням тяжких чи особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництвом чи координацією злочинної діяльності інших осіб, або забезпеченням функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп. Вони розкривають мету діяльності об'єднання й опосередковано стосуються його ієрархичності.

2. До ознак ієрархичності злочинної організації вчені відносять наявність осіб, що керують об'єднанням: керівний орган чи керівника (М. Й. Коржанський)²³⁴; керівника (керівного ядра) (С. Д. Шапченко)²³⁵; загальне керівництво (лідерів) (М. І. Мельник)²³⁶; керівника угруповання чи колегіального органу управління (Г. В. Новицький)²³⁷; керівника або єдиний керівний центр (Л. М. Демидова)²³⁸; орган як носій влади (Г. П. Жаровська)²³⁹. Відтак, ієрархічність може передбачати як наявність одного керівника, так і декількох чи керівного органу. Водночас участь одного керівника свідчить про існування організованої групи, а не злочинної організації. Ієрархічність злочинної організації передбачає управління щонайменше на двох рівнях: управління всією злочинною організацією та управління окремими її учасниками чи структурними частинами. Один керівник управляє всією злочинною організацією, а другий – окремою групою (структурною частиною). Так, К. створив та очолив злочинну організацію, що спеціалізувалася на втягненні осіб у заняття проституцією, утриманні місць розпусти, організації звідництва та сутенерстві. Об'єднання складалося з двох структурних частин (організованих груп), керівниками яких були М., П. та В., а рядовими учасниками організації – С.,

²³³ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / Коржанський М. Й. – [3-тє вид.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94.

²³⁴ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / Коржанський М. Й. – [3-тє вид.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94.

²³⁵ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.]; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : А.С.К., 2006. – С. 58.

²³⁶ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2008. – С. 176.

²³⁷ Новицький Г. В. Злочинна організація як форма співучасті / Г. В. Новицький // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.) / [редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін.]. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 140.

²³⁸ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 10–11.

²³⁹ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 87.

Л., Н. та О.²⁴⁰. Відтак, К. управляв усією злочинною організацією, а М., П. та В. – її структурними частинами.

Загальне керівництво злочинною організацією може здійснювати також керівний орган (декілька осіб), до складу якого входять керівники, що здійснюють загальне управління злочинною організацією, а також можуть входити керівники структурних частин. При цьому особа, яка здійснює загальне управління злочинною організацією, одночасно може бути й керівником її структурної частини. Так, злочинна організація, що спеціалізувалася на шахрайстві способом «фінансових пірамід», мала розгалужену ієрархічну структуру. Вона складалася з декількох частин: великої ради – головного органу керування злочинною організацією, до якого на постійній основі входили особи, які здійснювали загальний контроль за діяльністю всіх її членів й органів керування нижніх рівнів; «ради директорів» – виконавчого органу, до якого входили особи, які здійснювали координацію дій кожного члена злочинної організації, визначали стратегію її діяльності й тактику вчинення конкретних злочинів («управлінський директор», «директор з безпеки», «адміністративний директор»); безпосередніх керівників, що відповідали за підготовку й учинення злочинів, яких члени злочинної організації назвали «коло» («маркетинг-директор» та його заступники)²⁴¹.

3. До рис ієрархічності злочинної організації відносять наявність різного роду правил поведінки: правил поведінки, обов'язкових для всіх учасників організації (С. Д. Шапченко)²⁴²; загальноновизнаних правил поведінки, яких дотримуються учасники злочинної організації (М. І. Мельник)²⁴³; принципів влади та підкорення, на яких ґрунтуються стосунки між членами угруповання (Г. В. Новицький)²⁴⁴; обов'язковості рішень, прийнятих організаторами для всіх інших учасників злочинної

²⁴⁰ Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-753/2008 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/5752663>.

²⁴¹ Вирок Печерського районного суду м. Києва. Кримінальна справа 1–27/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/6467765>.

²⁴² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.]; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : А.С.К., 2006. – С. 58.

²⁴³ Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2008. – С. 176.

²⁴⁴ Новицький Г. В. Злочинна організація як форма співучасті / Г. В. Новицький // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матеріали міжнар. наук.-практ. семінару (Харків, 1–2 жовт. 2002 р.) / [редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін.]. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 140.

організації (М. І. Бажанов)²⁴⁵; підзвітності та дисципліни (М. Й. Коржанський)²⁴⁶; жорсткої дисципліни (Н. В. Чернишова)²⁴⁷.

Таким чином, правила поведінки є обов'язковими та загальновизнаними. Вони визначають підпорядкованість, підзвітність та дисципліну учасників злочинної організації.

У теорії кримінального права підпорядкованість учасників (членів) злочинної організації її керівникам визначають по-різному: як визначену підпорядкованість (М. Й. Коржанський)²⁴⁸; підпорядкованість членів організації своїм керівникам, підпорядкованість окремих структурних частин злочинної організації єдиному центру (М. І. Бажанов)²⁴⁹; чітко визначену підпорядкованість рядових членів об'єднання його керівникові (ам) (зокрема керівникам структурних частин) (М. І. Мельник)²⁵⁰; підпорядкованість учасників злочинної організації або її структурних частин своїм керівникам, обов'язковість виконання учасниками злочинної організації чи її структурними частинами прийнятих керівником чи керівниками злочинної організації рішень, розпоряджень, наказів (Л. М. Демидова, Н. В. Чернишова)²⁵¹; упорядкованість злочинної організації з погляду лідерства та підлеглості (В. В. Василевич)²⁵²; наявність стосунків, побудованих на субординації (підпорядкування окремих структурних частин єдиному центру) (Г. П. Жаровська)²⁵³.

На підставі аналізу цих поглядів можна визначити такі *рівні чи види підпорядкування у злочинній організації*:

²⁴⁵ Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 234.

²⁴⁶ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: [навч. посіб.] / Коржанський М. Й. – [3-тє вид.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94.

²⁴⁷ Чернишова Н. В. Кримінальне право України. Загальна частина: [навч. посіб.] / Чернишова Н. В. – К. : Атіка, 2003. – С. 103.

²⁴⁸ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: [навч. посіб.] / Коржанський М. Й. – [3-тє вид.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94.

²⁴⁹ Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – С. 234.

²⁵⁰ Кримінальне право України. Загальна частина: підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [4-тє вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2008. – С. 176.

²⁵¹ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 10–11; Чернишова Н. В. Кримінальне право України. Загальна частина: [навч. посіб.] / Чернишова Н. В. – К. : Атіка, 2003. – С. 103.

²⁵² Василевич В. В. Боротьба з організованими формами організованої злочинності корисливо-наслідницького спрямування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Василевич. – К., 1998. – С. 6.

²⁵³ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 87.

1) підпорядкованість рядових учасників керівникам злочинної організації або її структурних частин;

2) підпорядкованість структурних частин злочинної організації керівному центру (підпорядкованість керівників структурних частин керівнику (керівникам) злочинної організації).

До цієї ознаки доцільно віднести обов'язковість виконання учасниками злочинної організації чи її структурними частинами прийнятих керівником (керівниками) рішень, розпоряджень, наказів.

4. Ознакою злочинної організації визнають також *розподіл функцій і ролей між її учасниками*. В. В. Бедриківський влучно називає її різновидом розподілу функцій²⁵⁴, а Г. П. Жаровська – регламентацією прав і обов'язків²⁵⁵.

У злочинній організації існує особливий розподіл функцій і ролей, що свідчить про наявність, з одного боку, ієрархічності, а з іншого – злочинної організації. Функції та роль організатора мають виконувати щонайменше два суб'єкти злочину: один є керівником усієї злочинної організації, а другий – керівником структурної частини злочинної організації. Крім того, кожен із зазначених керівників повинен мати підлеглих, що є виконавцями злочину. Причому, один з таких підлеглих одночасно повинен бути керівником структурної частини злочинної організації²⁵⁶.

5. Неоднозначними є погляди науковців і стосовно *рівнів ієрархії* у злочинній організації. Як зауважує С. Д. Шапченко, у більшості випадків ієрархічність злочинної організації має кілька рівнів і може бути пов'язана з розподілом функцій між її учасниками²⁵⁷. На переконання М. І. Хавронюка та М. І. Мельника, ієрархічною є тільки така структура, не менше ніж одна з ланок якої входить, водночас, у відносини як єдиноначальності, так і підпорядкованості²⁵⁸. Л. М. Демидова, характеризуючи ієрархічність об'єднання, зазначає про характерну наявність двох чи більше рівнів структури. У злочинній організації з двома рівнями структури елементи

²⁵⁴ Бедриківський В. В. Кримінологічна характеристика та заходи запобігання бандітизму: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Бедриківський Володимир Володимирович. – К., 2010. – С. 49.

²⁵⁵ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 87.

²⁵⁶ Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 2 (2). – С. 88–89.

²⁵⁷ Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.]; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К.: А.С.К., 2006. – С. 58.

²⁵⁸ Хавронюк М. І. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект) / М. І. Хавронюк, М. І. Мельник // Право України. – 2000. – № 4. – С. 61.

одного рівня виконують тільки владні функції, другого – тільки функції підпорядкування²⁵⁹.

*Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень займають керівники всієї злочинної організації, середній – керівники структурних частин і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурними частинами)*²⁶⁰.

6. Наступною ознакою ієрархічності злочинної організації є наявність *структурних частин*.

У ч. 4 ст. 28 КК України зазначено про структурні частини злочинної організації, однак не розкрито змісту цього терміна. У тлумачному словнику частина визначається як: окрема одиниця, пайка, шматок і т. ін., які відділяються від чогось цілого; ділянка якої-небудь площі, поверхні тощо; певна кількість кого-небудь, що за якимись ознаками вирізняється із загальної кількості людей; складова одиниця, елемент цілого; складовий елемент, деталь якого-небудь механізму, устаткування, машини тощо; складова частина чого – необхідний органічний компонент, що входить до складу якої-небудь єдності, системи, цілого; розділ якого-небудь твору літератури, мистецтва і т. ін.; відділ певної установи, окрема галузь управління, яка-небудь спеціалізована служба і т. ін.; окрема військова одиниця²⁶¹. Водночас структурний позначається як такий, що має певну структуру; пов'язаний з вивченням, зображенням і т. ін. структури. Під структурою розуміють: взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будову; устрій, організацію чого-небудь²⁶². Виходячи зі змісту цих термінів, можна стверджувати, що структурна частина злочинної організації – це її складовий елемент, який утворює певна організація людей, що за якимись ознаками вирізняється із загальної кількості учасників об'єднання.

У теорії кримінального права структурні частини називають порізному, зокрема як підсистеми у вигляді кількох організованих груп (П. С. Матишевський)²⁶³; структурні підрозділи (М. Й. Коржанський)²⁶⁴; ланки (М. І. Хавронюк, М. І. Мельник, І. К. Туркевич, Є. В. Фесенко,

²⁵⁹ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 10–11.

²⁶⁰ Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 2 (2). – С. 90.

²⁶¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – С. 1594.

²⁶² Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2009. – С. 1405.

²⁶³ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173.

²⁶⁴ Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / Коржанський М. Й. – [3-тє вид.]. – К. : Атіка, 2007. – С. 94.

М. В. Корнієнко)²⁶⁵; структурні одиниці (Н. В. Чернишова)²⁶⁶. Однак, найбільш вдалими поняттям, що характеризує структурні елементи злочинної організації, вважаємо закріплене в ч. 4 ст. 28 КК України, а саме – **структурні частини**. Вони є підсистемами злочинної організації, що виконують визначені функції (учинення злочинів, технічне забезпечення, зв'язок, розвідка, особиста охорона тощо) і підпорядковані керівнику (керівному органу) злочинної організації.

Під структурною частиною злочинної організації розуміють: групу (за попередньою змовою чи організовану) або окрему особу (М. І. Мельник)²⁶⁷; двох чи більше учасників (Л. М. Демидова, І. В. Щедров)²⁶⁸; групу учасників злочинної організації (Г. П. Жаровська, Ю. А. Цветков, У. А. Хасієв)²⁶⁹; групу з двох або більше осіб, включаючи керівника, що входить у злочинне співтовариство чи злочинну організацію (Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов, К. Н. Сермавбрін, Пленум Верховного Суду РФ)²⁷⁰; організовану групу (П. С. Матишевський, А. Мондохонов)²⁷¹.

²⁶⁵ Хавронюк М. І. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект) / М. І. Хавронюк, М. І. Мельник // Право України. – 2000. – № 4. – С. 61; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. – [2-ге вид., пер. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 74; Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії / Корнієнко М. В. – К. : Фонд Юрнауки, 2004. – С. 203.

²⁶⁶ Чернишова Н. В. Кримінальне право України. Загальна частина: [навч. посіб.] / Чернишова Н. В. – К. : Атіка, 2003. – С. 103.

²⁶⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-ге вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 96.

²⁶⁸ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – С. 58; Щедров І. В. Терористична організація як різновид злочинної організації / І. В. Щедров // Держава і право. – 2011. – Випуск 53. – С. 549.

²⁶⁹ Жаровська Г. П. Співучастя у злочині за кримінальним правом України: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 89; Цветков Ю. А. Преступное сообщество (преступная организация): уголовно-правовой и криминологический анализ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Цветков Юрий Анатольевич. – М., 2004. – С. 213; Хасієв У. А. Организованная преступность в Российской Федерации: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Хасієв Умар Ахмадиевич. – Саратов, 2006. – С. 14.

²⁷⁰ Гаухман Л. Д. Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) : [комментарий] / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. – М. : Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 1997. – С. 12; Сермавбрін К. Н. Уголовная ответственность за создание, руководство и участие в преступной организации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сермавбрін Константин Николаевич. – М., 2002. – С. 154; О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней): Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vsrfr.ru/Show_pdf.php?Id=6476

²⁷¹ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173; Мондохонов А. Структурное подразделение преступного сообщества (преступной организации) / А. Мондохонов // Уголовное право. – 2009. – № 1. – С. 41.

На нашу думку, структурною частиною повинна бути лише група осіб. Одного співучасника не можна вважати структурною частиною, оскільки це суперечить позиції законодавця, який поряд із членами стійкого ієрархічного об'єднання виділяє структурні частини такого об'єднання.

Така група може бути як організованою, так і групою осіб за попередньою змовою, що характеризується розподілом ролей. Визнання структурними частинами лише організованих груп у КК України є недоцільним, оскільки функціонування двох осіб не можна буде визнати структурною частиною, тому що організованою групою є об'єднання трьох і більше осіб.

Виходячи з цього, структурна частина складається з декількох (двох і більше) осіб. Цей підрозділ злочинної організації може мати ознаки як групи осіб за попередньою змовою, так і організованої групи, але його не можна відносити до цих форм співучасті, бо він є складовою злочинної організації, а не окремою формою співучасті.

У теорії кримінального права вважають, що якщо структурна частина є групою осіб, то таких структурних частин у злочинній організації має бути декілька, тобто дві і більше (П. С. Матишевський, М. І. Мельник, І. К. Туркевич, С. В. Фесенко, І. В. Щедров²⁷²). Аналіз ч. 4 ст. 28 КК України також дає підстави стверджувати, що таких частин має бути декілька. Таким чином, у злочинній організації структурних частин повинно бути декілька (дві і більше).

На наш погляд, структурна частина є своєрідним підрозділом злочинної організації, тому, як будь-який підрозділ, вона повинна мати свого керівника. Л. М. Демидова вважає, що структурна частина має керівника, який може входити в склад структурної частини або не входити, але бути в складі злочинної організації²⁷³.

Мінімальну кількість підлеглих в одного керівника може становити одна особа. Виходячи з цього, цей підрозділ злочинної організації утворює як мінімум один керівник і рядовий учасник.

Л. М. Демидова слухно зауважує, що учасники структурної частини підпорядковуються своєму керівнику (керівнику злочинної організації,

²⁷² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-ге вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2008. – С. 96; Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173; Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 74; Щедров І. В. Терористична організація як різновид злочинної організації / І. В. Щедров // Держава і право. – 2011. – Випуск 53. – С. 549.

²⁷³ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – С. 58.

єдиному керівному центру, керівнику структурної частини)²⁷⁴. Має рацію І. В. Щедров, який зазначає, що учасники структурного підрозділу (частини) терористичної організації підпорядковуються одноособовому загальному керівному органу²⁷⁵.

Тому не слід виключати випадків, коли структурна частина може мати декількох керівників.

Керівник структурної частини може бути керівником усієї злочинної організації. З огляду на це, можна виділити два типи керівників структурних частин: 1) особа, що здійснює керівництво лише структурною частиною; 2) особа, що керує як структурною частиною, так і усією злочинною організацією (або входить до її керівного органу). Так, А. створив злочинну організацію з метою незаконного заволодіння цукром, яка складалася з двох груп, до складу яких входило восьмеро учасників. А. керував діяльністю організації та обох груп, планував її та розподіляв ролі між учасниками. Б. керував діяльністю однією з структурних частин організації²⁷⁶. Таким чином, А. був керівником злочинної організації та її структурних частин, а Б. – лише однієї з таких частин.

Водночас рядовими учасниками у структурній частині можуть бути не лише члени злочинної організації, але й інші учасники, що не входять до її складу.

У теорії кримінального права стверджується, що структурним підрозділом злочинного співтовариства (злочинної організації) є функціонально і (чи) територіально відособлена група²⁷⁷. Ю. А. Цветков зазначає, що функціональний структурний підрозділ – це відособлена група осіб, що на постійній основі спільно виконує одну або декілька взаємозв'язаних функцій злочинної організації. Територіальний структурний підрозділ злочинної організації – це в деякому розумінні її філія, що виконує всі або переважну частину функцій злочинної організації на певній території²⁷⁸.

²⁷⁴ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – С. 58.

²⁷⁵ Щедров І. В. Терористична організація як різновид злочинної організації / І. В. Щедров // Держава і право. – 2011. – Випуск 53. – С. 549.

²⁷⁶ Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області. Кримінальна справа № 1–2/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/10607614>.

²⁷⁷ Цветков Ю. А. Преступное сообщество (преступная организация): уголовно-правовой и криминологический анализ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Цветков Юрий Анатольевич. – М., 2004. – С. 213; О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней): Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.vsrf.ru/Show_pdf.

²⁷⁸ Цветков Ю. А. Преступное сообщество (преступная организация): уголовно-правовой и криминологический анализ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Цветков Юрий Анатольевич. – М., 2004. – С. 77.

З огляду на це, можна виділити такі види структурних частин:

- 1) територіальні;
- 2) функціональні.

Під територіальними структурними частинами слід розуміти відокремлені групи, що діють на різних територіях і виконують ті ж самі функції, що й злочинна організація в цілому. Наприклад, організоване злочинне об'єднання, що спеціалізувалося на шахрайствах, учинених способом фінансової піраміди, складалося з декількох структурних частин, що діяли під виглядом благодійних фондів «Відродження», «Таврида», «Скіфія», «Полтава», «Союз», «Мрія», «Дніпро» тощо, в різних містах України – Запоріжжі, Полтаві, Сімферополі, Харкові, Херсоні²⁷⁹.

Функціональними структурними частинами є відокремлені групи, які виконують одну або декілька функцій злочинної організації. Водночас структурні підрозділи можуть виконувати різні функції по відношенню один до одного.

Доцільно виділити й так звані змішані (функціонально-територіальні або територіально-функціональні) структурні частини. Тобто структурні підрозділи, що діють на різних територіях і виконують різні функції.

Функціональне призначення структурних частин злочинної організації у теорії кримінального права розкривають по-різному: керівництво чи координація злочинної діяльності або забезпечення функціонування відповідних структур самої злочинної організації чи інших злочинних груп (М. І. Мельник)²⁸⁰; технічне забезпечення, зв'язок, розвідка, особиста охорона (П. С. Матишевський)²⁸¹; безпосереднє вчинення злочинів, підбір виконавців злочинів, контроль їх діяльності, забезпечення прикриття, розвідка і контррозвідка, формування спільної каси і розподіл її в разі необхідності, встановлення корумпованих зв'язків, відмивання коштів, одержання злочинним шляхом, персональна охорона (І. К. Туркевич та Є. В. Фесенко)²⁸²; виконання певного завдання (функції), що визначається злочинною організацією або її керівником (єдиним керівним центром) (Л. М. Демидова)²⁸³; здійснення дій певного напрямку відповідно до мети злочинного співтовариства (злочинної організації), наприклад: підготовки

²⁷⁹ Вирок Центрального районного суду м. Сімферополь. Кримінальна справа № 1-394/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13179430>.

²⁸⁰ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-ге вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юрична думка, 2008. – С. 96.

²⁸¹ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173.

²⁸² Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – С. 74.

²⁸³ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – С. 58.

злочину; підшукування місць збуту майна, здобутого злочинним шляхом, або наркотичних засобів; забезпечення злочинного співтовариства (злочинної організації) транспортом або іншими технічними засобами; встановлення зв'язку з посадовими особами державних органів, представниками комерційних та інших організацій для забезпечення безкарності злочинного співтовариства і здійснюваних ним злочинних діянь, «відмивання» грошових коштів або іншого майна, придбаного незаконним шляхом; створення умов для переховування членів злочинного співтовариства, засобів або знарядь учинення злочинів, слідів злочинів або предметів, здобутих злочинним шляхом, тощо (Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов, К. Н. Сермавбрин²⁸⁴; виконання всіх або частини її функцій, у тому числі й тих, які самі по собі, у відриві від злочинної діяльності всієї організації, складу злочину не утворюють (Ю. А. Цветков, У. А. Хасієв)²⁸⁵; здійснення відповідно до характеру злочинної діяльності організації та її мети окремих видів злочинних дій: підшукування і вивчення об'єкта злочину, забезпечення організації зброєю, транспортом, технічний персонал, налагодження корупційних зв'язків, охорона (Г. П. Жаровська)²⁸⁶; виконання певних завдань, що визначаються керівником злочинної організації (В. А. Робак)²⁸⁷; здійснення злочинної діяльності в межах і відповідно до мети злочинного співтовариства (злочинної організації); вирішення загальних завдань злочинного співтовариства (злочинної організації), вчинення не лише окремих злочинів (надання неправомірної вигоди, підроблення документів тощо), але і виконання інших завдань, спрямованих на забезпечення функціонування злочинного співтовариства чи злочинної організації (Пленум Верховного Суду РФ)²⁸⁸.

²⁸⁴ Гаухман Л. Д. Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации) : [комментарий] / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. – М. : Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 1997. – С. 12; Сермавбрин К. Н. Уголовная ответственность за создание, руководство и участие в преступной организации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сермавбрин Константин Николаевич. – М., 2002. – С. 154.

²⁸⁵ Цветков Ю. А. Преступное сообщество (преступная организация): уголовно-правовой и криминологический анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Цветков Юрий Анатольевич. – М., 2004. – С. 213; Хасиев У. А. Организованная преступность в Российской Федерации: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Хасиев Умар Ахмадиевич. – Саратов, 2006. – С. 14.

²⁸⁶ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 89.

²⁸⁷ Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – К., 2008. – С. 64.

²⁸⁸ О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней) : Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.vsrf.ru/Show_pdf.php?id=6476.

На підставі аналізу вищезазначених положень можна стверджувати, що структурні частини злочинної організації виконують такі функції: 1) безпосереднє вчинення злочинів; 2) підготовка до вчинення злочинів (підбір виконавців, об'єктів злочинів, підшукування і вивчення предметів злочину); 3) легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом; 4) керівництво чи координація злочинної діяльності чи забезпечення функціонування відповідних структур самої злочинної організації або інших злочинних груп; 5) розвідка і контррозвідка; 6) особиста охорона учасників злочинної організації; 7) забезпечення прикриття злочинної діяльності (створення легальних суб'єктів господарської діяльності, переховування учасників злочинної організації, зброя і засобів учинення злочинів, слідів злочинів або предметів, здобутих злочинним шляхом тощо); 8) формування спільного грошового фонду і розподіл його в разі необхідності; 9) встановлення корумпованих зв'язків у органах державної влади; 10) підшукування місць збуту предметів, здобутих злочинним шляхом; 11) забезпечення зброєю, транспортом, зв'язком або іншими технічними засобами; 12) приховування злочинів та осіб, що їх вчинили.

Структурна частина виконує всі або частину функцій злочинної організації. Функції структурних частин нагадують функції співучасників злочину, тому їх можна класифікувати за цією ознакою на функції організатора, виконавця, підбурювача та пособника. Крім того, ці функції можна поділити на дві групи: 1) функції, що спрямовані на безпосереднє вчинення злочинів, і 2) функції, що спрямовані на забезпечення функціонування всієї злочинної організації (забезпечення її злочинної діяльності).

Водночас функції структурних частин злочинної організації повинні перебувати у безпосередньому причинному зв'язку з вчиненням злочинів, співучастью в злочині, оскільки самі по собі вони не завжди утворюють склад злочину²⁸⁹.

У результаті проведеного дослідження можна сформулювати такі основні положення про структурні частини:

1) структурні частини є підсистемами злочинної організації, які виконують визначені функції щодо безпосереднього вчинення злочинів чи забезпечення злочинної діяльності, і підпорядковані керівнику (керівному органу) злочинної організації;

2) структурною частиною може бути лише група осіб (тобто дві і більше особи). Така група може бути як організованою, так і групою осіб за попередньою змовою, що характеризується розподілом ролей.

3) структурну частину утворює, як мінімум, один її керівник та рядовий учасник. Тобто у структурній частині принаймні одна особа повинна виконувати функції організатора й одна – виконавця (може бути

²⁸⁹ Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 159–166.

кілька організаторів і виконавців; одна особа одночасно може виконувати і функції організатора, і виконавця; поряд з цим інші особи можуть виконувати функції підбурювача, пособника);

4) структурна частина в злочинній організації виконує функції, що спрямовані на безпосереднє вчинення злочинів або забезпечення функціонування всієї злочинної організації (забезпечення її злочинної діяльності).

Отже, дослідивши ознаки **ієрархічності злочинної організації**, визначаємо її як *розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин. Вона передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, побудованих на субординації, підпорядкованості, підзвітності та дисципліні її учасників.*

2.5. Мета створення і діяльності організованої групи та злочинної організації

Будь-яке злочинне об'єднання створюється з певною протиправною метою. Мета діяльності організованого злочинного об'єднання і мета вчинення злочину – різні за змістом кримінально-правові категорії, хоча й взаємопов'язані. Мета вчинення злочину – факультативна ознака суб'єктивної сторони складу злочину, а мета створення організованої групи чи злочинної організації – обов'язкова їх кримінально-правова ознака.

Мета створення організованої групи. У визначені злочину, вчиненого організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК України), вказано про те, що її учасники зорганізовуються «для вчинення цього та іншого (інших) злочинів». Буквальне тлумачення цієї норми свідчить, що метою створення організованої групи є вчинення двох і більше злочинів. Це може бути як сам факт вчинення декількох злочинів, так і умисел учасників об'єднання на їх вчинення, а також попередня злочинна діяльність кожного з них.

У теорії кримінального права ця позиція законодавця сприймається неоднозначно, оскільки деякі вчені допускають можливість створення організованої групи для вчинення одного злочину²⁹⁰. При цьому вони

²⁹⁰ Іваненко І. В. Організована злочинна група: сучасне розуміння / І. В. Іваненко // Держава і право. – Випуск 31. – 2006. – С. 409; Гуророва Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуророва. – Х., 1996. – С. 16; Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-

пропонують мету цього об'єднання визначити як вчинення одного або декількох злочинів. Аргументують свою позицію вчені по-різному.

Так, І. В. Іваненко вважає, що з практично-реалізаційної точки зору, навряд чи існують будь-які серйозні перепони для створення організованої групи з метою вчинення лише одного злочину, без наміру на тривалу злочинну діяльність, зокрема, для вчинення злочину, який вимагає ретельної підготовки. Однак така ситуація має бути винятком із загального правила²⁹¹.

В. Г. Жук, В. В. Кузнецов та О. В. Смаглюк слушно пропонують підтримати потреби судово-слідчої практики, і у визначенні злочину, вчиненого організованою групою, передбачити вказівку на можливість створення цього об'єднання для вчинення й одного злочину²⁹².

Д. П. Альошин наголошує, що суспільна небезпека групи може істотно підвищуватися не тільки при неодноразовому вчиненні злочинів, але і при скоєнні одиничного тяжкого або особливо тяжкого злочину (у тому числі продовжуваного), складність підготовки якого припускає необхідність багатоактної діяльності. Тому автор пропонує в ч. 3 ст. 28 КК України слова «для вчинення цього та іншого (інших) злочинів» замінити на слова – «для заняття злочинною діяльністю», під якою розуміє неодноразове вчинення злочинів або вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину²⁹³. Позиція автора виглядає неоднозначною. З одного боку, він визнає можливість створення організованої групи для вчинення одиничного тяжкого або особливо тяжкого злочину, а з другого – пропонує визначити її виключно як заняття злочинною діяльністю, яка передбачає вчинення декількох злочинів.

На думку Н. О. Гуторової, кількісний показник стійкості означає наявність попередньої змови учасників організованої злочинної групи на тривалу злочинну діяльність, тобто на неодноразове вчинення злочинів, на вчинення продовжуваного злочину, або в окремих виключних випадках на вчинення простого одиничного злочину, складність підготовки до вчинення

виконавче право» / Р. Л. Чорний. – К., 2005. – С. 11–12; Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. П. Альошин. – Х., 2003. – С. 11–12; Жук В. Г. Щодо кваліфікації діяльності злочинних об'єднань / В. Г. Жук, В. В. Кузнецов, О. В. Смаглюк // Адвокат. – 2005. – № 4. – С. 5; Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 16.

²⁹¹ Іваненко І. В. Організована злочинна група: сучасне розуміння / І. В. Іваненко // Держава і право. – Випуск 31. – 2006. – С. 409.

²⁹² Жук В. Г. Щодо кваліфікації діяльності злочинних об'єднань / В. Г. Жук, В. В. Кузнецов, О. В. Смаглюк // Адвокат. – 2005. – № 4 – С. 5.

²⁹³ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Д. П. Альошин. – Х., 2003. – С. 11–12.

якого зумовлює необхідність багатоактної та різнопланової діяльності учасників²⁹⁴.

На першій погляд, стійкість виключає можливість створення організованої групи для вчинення одного злочину. Але це не так, тому що стійкість може засвідчити факт вчинення злочинів учасниками об'єднання до набуття ним ознак організованої групи (тобто попереднє вчинення злочинів учасниками цього об'єднання, що мало форму групи осіб за попередньою змовою, свідчить про стійкість організованої групи, яка планує вчинення одного злочину).

До моменту набуття об'єднанням усіх ознак організованої групи його учасники можуть вчиняти злочини у такому ж складі, проте в межах групи осіб за попередньою змовою.

Відтак, організована група створюється з метою вчинення її учасниками двох і більше злочинів. Однак з ч. 3 ст. 28 КК України цю ознаку можна виключити, оскільки вона дублює стійкість об'єднання, яка означає, що його учасники організовуються для вчинення декількох злочинів (двох і більше).

Мета створення злочинної організації. Однією з обов'язкових кримінально-правових ознак злочинної організації, навколо якої тривалий час ведеться наукова дискусія, є мета її створення.

Мету злочинної організації відповідно до ч. 4 ст. 28 КК України утворюють такі альтернативні елементи:

- 1) безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації;
- 2) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб;
- 3) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших злочинних груп.

Однак, згідно ч. 1 ст. 255 КК України, метою створення злочинної організації є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину. Між тим організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп як одне з альтернативних діянь об'єктивної сторони складу цього злочину має на меті розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп (ч. 1 ст. 255 КК України).

Тому, визначення мети створення злочинної організації у ч. 4 ст. 28 і ч. 1 ст. 255 КК України не співпадають. Для зручності викладу та наглядності це можна навести у вигляді таблиці:

²⁹⁴ Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – С. 16.

Мета створення злочинної організації

ч. 4 ст. 28 КК України		ч. 1 ст. 255 КК України	
Мета створення злочинної організації:	1) безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів її учасниками	Мета створення злочинної організації:	вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину
	2) керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб	Мета організації, керівництва чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп:	розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів
	3) забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп		матеріальне забезпечення злочинної діяльності координація дій об'єднаних злочинних організацій або організованих груп

Таким чином, у Загальній частині КК України мету визначено значно ширше, ніж в Особливій частині. Крім того, неоднозначно в ч. 4 ст. 28 та ч. 1 ст. 255 КК України визначено мінімальну кількість злочинів, для вчинення яких може створюватися злочинна організація²⁹⁵. Це утворює кримінально-правову проблему²⁹⁶ у формі *колізії – суперечливої ситуації у вигляді протилежних позицій у поясненні мети злочинної організації, що потребує адекватної теорії розв'язання*.

Мету злочинної організації в науці визначають по-різному: як заняття злочинною діяльністю, тобто вчинення декількох (найчастіше невизначеної кількості) злочинів, або одного злочину, дуже значного і складного за виконанням, у процесі готування до якого укладаються стійкі форми злочинних зв'язків, виробляються методи і прийоми злочинної діяльності

²⁹⁵ Вознюк А. А. Концептуальні проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі створенням та участю в організованих групах і злочинних організаціях / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих вчених: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (Донецьк 24 лютого 2012) : матеріали у 2 ч. – Донецьк: ЧП «ИД«Кальмиус», 2012. – Ч. I. – С. 97–98.

²⁹⁶ Проблема кримінального права – це складне кримінально-правове питання (теоретичне та/або практичне), яке потребує вирішення, вивчення, дослідження або ж це суперечлива ситуація у вигляді протилежних позицій в поясненні кримінально-правових явищ, об'єктів, процесів, що потребує адекватної теорії для її розв'язання. До кримінально-правових проблем ми пропонуємо віднести помилки (насамперед прогалини й колізії) та конкуренцію. Крім прогалин і колізій, до кримінально-правових помилок можна віднести: неправильне визначення певної кримінально-правової категорії, недотримання теоретичних положень кримінального права під час конструювання окремих норм, що унеможливило їх реалізацію взагалі або ж достатньо ефективне застосування (Вознюк А. А. Проблема кримінального права: поняття та види / А. А. Вознюк // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка «Кримінальна юстиція в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку». – 2010. – Спеціальний випуск № 6. У 3-х ч. Ч. 1. – С. 84–90).

(О. Ф. Ковітіді)²⁹⁷; як учинення одного чи багатьох тяжких злочинів, керівництво чи координація злочинної діяльності або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших злочинних груп (А. М. Мельников)²⁹⁸; як заняття спільною злочинною діяльністю з метою безпосереднього вчинення злочинів учасниками організації, керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так й інших злочинних груп (Г. П. Жаровська)²⁹⁹; як учинення тяжких або особливо тяжких злочинів як промислу (Є. К. Марчук)³⁰⁰; як учинення одного або декількох тяжких чи особливо тяжких злочинів (Л. М. Демидова)³⁰¹; як учинення тяжкого (тяжких) чи особливо тяжкого (тяжких) злочину (злочинів) (Р. Л. Чорний)³⁰²; як учинення кількох злочинів, або одного злочину, готування до якого здійснюється протягом тривалого часу (Р. М. Янович)³⁰³; як учинення двох чи більше злочинів (В. О. Навроцький)³⁰⁴; як учинення тяжких або особливо тяжких злочинів (В. М. Бурдін, З. А. Тростюк)³⁰⁵.

²⁹⁷ Ковітіді О. Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.

²⁹⁸ Мельников А. М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А. М. Мельников. – К., 2004. – С. 15.

²⁹⁹ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 15.

³⁰⁰ Марчук Є. К. Криминологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Є. К. Марчук. – Х., 1998. – С. 11.

³⁰¹ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – С. 11.

³⁰² Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Р. Л. Чорний. – К., 2005. – С. 12.

³⁰³ Янович Р. М. Деякі питання кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та бандитизм / Р. М. Янович // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспектива. Матеріали Першої звітної наукової конференції. – Львів, 2007. – С. 203.

³⁰⁴ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – С. 272–273.

³⁰⁵ Бурдін В. М. Окремі питання кримінальної відповідальності за створення злочинних організацій за новим КК України 2001 року / В. М. Бурдін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – № 2 (1). – Додаток. Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 р. – Львів: ЛІВС при НАВС України, 2003. –

Аналіз зазначених поглядів дає підстави стверджувати, що позиції вчених відрізняються як щодо кількості, так і щодо категорій учинених злочинів. Одні вчені пропонують визначити мету створення злочинної організації як вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, другі – тяжких або особливо тяжких злочинів, а треті – як одного, так і декількох тяжких або особливо тяжких злочинів.

Лише окремі дослідники припускають можливість створення злочинної організації з метою вчинення одного злочину. Однак такий злочин потребує тривалої підготовки. Так, О. Ф. Ковітіді вважає, що злочинні співтовариства створюються для заняття злочинною діяльністю, тобто для вчинення декількох (найчастіше невизначеної кількості) злочинів, або якщо й одного злочину, то дуже значного і складного за виконанням, у процесі готування до якого укладаються стійкі форми злочинних зв'язків, виробляються методи і прийоми злочинної діяльності³⁰⁶. На думку Р. М. Яновича, як банда, так і злочинна організація – це об'єднання, що створюється для злочинної діяльності, тобто вчинення кількох злочинів або одного злочину, підготування до якого здійснюється протягом тривалого часу, що свідчить про стійкість об'єднання³⁰⁷.

Більшість учених є прихильниками визнання об'єднання злочинною організацією у разі її створення для вчинення декількох злочинів. Так, Г. П. Жаровська зазначає, що, оскільки вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів є видом злочинної діяльності й відповідно звужує мету створення злочинної організації, для ширшого тлумачення цього поняття метою створення злочинної організації слід вважати заняття злочинною діяльністю³⁰⁸. Безумовно, злочинна організація здебільшого створюється з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Але законодавець у ст. 255 КК України встановив кримінальну відповідальність за вчинення одного злочину. Така позиція сприяє ефективності документування організованої злочинної діяльності, тому що легше довести факт створення злочинної організації з метою вчинення одного злочину, ніж декількох.

С. 150; Тростюк З. А. До проблеми єдності термінології у Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – № 2 (1). – Додаток. Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 р. – Львів : ЛПВС при НАВС України, 2003. – С. 133.

³⁰⁶ Ковітіді О. Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.

³⁰⁷ Янович Р. М. Деякі питання кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та бандитизм / Р. М. Янович // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспектива. Матеріали Першої звітної наукової конференції. – Львів, 2007. – С. 203.

³⁰⁸ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 9.

Після початку підготовчих дій з приводу вчинення першого тяжкого чи особливо тяжкого злочину необхідно вжити максимум зусиль для припинення діяльності організованого злочинного об'єднання. Крім того, ця позиція відповідає головним завданням КК України, бо дає можливість не лише забезпечити правову охорону найважливіших об'єктів суспільних відносин від посягань злочинних організацій, але й запобігти злочинам, учиненим її учасниками. Ця законодавча конструкція жодним чином не звужує природу такої форми співучасті як злочинна організація, і дає можливість притягнути до кримінальної відповідальності її учасників за вчинення як одного, так і декількох тяжких або особливо тяжких злочинів.

В. О. Навроцький пропонує вважати обов'язковою ознакою будь-якого виду злочинної організації фактичне вчинення або наявність мети скоєння двох чи більше злочинів. Для підтвердження цієї позиції він наводить такі аргументи:

статті Загальної частини КК поширюються на всі відповідні положення Особливої частини КК;

окремі випадки (регламентовані статтями Особливої частини КК) не можуть виходити за межі загальних правил, винесених у Загальну частину КК. Існування статей Особливої частини КК, які вирішують певні питання інакше, ніж статті Загальної частини КК, можна припустити лише тоді, коли є яесь інше положення Загальної частини, що допускає такий виняток (чого в чинному законодавстві не передбачено);

частина 4 ст. 28 КК України стосується всіх статей Особливої частини, що регламентують відповідальність за діяльність злочинних організацій. У КК України немає жодної норми, яка передбачала б можливість по-різному тлумачити поняття, позначені одними і тими ж термінами;

при колізії між статтями Загальної та Особливої частин слід віддавати пріоритет першим з названих;

наявну невідповідність неможливо усунути, згідно з нормами чинного кримінального законодавства, адже це суперечливість закону, допущена самим законодавцем;

положення, закріплені в ч. 4 ст. 28 КК України, є більш пільговими, сприятливими щодо особи, дії якої кваліфікуються, ніж ті, що закріплені у статтях 255, 257 КК України. Тому слід керуватися загальним правилом про те, що сумніви, незрозумілості, суперечності закону вирішуються на користь особи, стосовно якої застосовується закон;

міркування, згідно з якими банда, злочинна організація може створюватися і для вчинення якогось одного посягання, утратили актуальність і не мають підтвердження в чинному КК України³⁰⁹.

Незважаючи на ґрунтовні аргументи вченого, на наш погляд, наявну невідповідність слід усунути виключно шляхом унесення змін до ч. 4 ст. 28 КК України. Аргументом на користь цього є твердження про те, що

³⁰⁹ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – С. 272–273.

ч. 4 ст. 28 та ст. 255 КК України конкурують між собою як загальна та спеціальна норми. У такому разі необхідно застосовувати загальновідоме правило – при конкуренції загальної та спеціальної норми застосовується спеціальна норма. У зв'язку з цим, слушним є твердження Р. Л. Чорного, який наголошує на недоцільності виділення як складової стійкості банди – налаштованості її учасників на довготривалу злочинну діяльність чи створення банди з метою вчинення двох або більше злочинів. Його висновок ґрунтується на аналізі теоретичних поглядів учених, матеріалах судової практики та положеннях Загальної та Особливої частин КК України. Він також поділяє міркування, згідно з якими ч. 3 і 4 ст. 28 КК України співвідносяться зі ст. 257 КК України як загальні та спеціальна норми, при конкуренції яких застосовується норма спеціальна³¹⁰.

З. А. Тростюк вважає, що така ознака злочинної організації як стійкість означає скоєння щонайменше двох тяжких або особливо тяжких злочинів³¹¹.

Подібну позицію займає С. О. Єфремов, який указує на те, що ознака стійкості злочинної організації (співтовариства) розуміється, головним чином, як багаторазовість учинених або задуманих злочинів, як злочинна діяльність, здійснювана протягом досить тривалого часу³¹². Певні зауваження можна висловити і щодо цих позицій учених.

Саме по собі створення злочинної організації з метою вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину виключає стійкість цього об'єднання. Наявність умислу лише на вчинення двох і більше тяжких або особливо тяжких злочинів та вчинення декількох підготовчих дій також не свідчить про стійкість організації.

Однак, стійкість об'єднання можуть засвідчити факти його функціонування у формі організованої групи з відносно постійним складом учасників. Тобто про стійкість може свідчити факт учинення злочинів учасниками організованої групи, що трансформувалася в злочинну організацію.

Фактично злочини, що визначають мету діяльності злочинної організації, починають обраховуватися з моменту досягнення інших ознак злочинної організації, зокрема відповідної кількості учасників та ієрархії. Об'єднання необхідно визнавати злочинною організацією, якщо воно має на меті вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину та характеризується

³¹⁰ Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Р. Л. Чорний. – К., 2005. – С. 11–12.

³¹¹ Тростюк З. А. До проблеми єдності термінології у Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – № 2 (1). – Додаток. Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 р. – Львів : ЛПВС при НАВС України, 2003. – С. 133.

³¹² Єфремов С. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права / С. Єфремов // Вісник прокуратури. – 2002. – № 5 (17). – С. 41–42.

всіма іншими загальнообов'язковими кримінально-правовими ознаками злочинної організації.

Відповідно до положень Особливої частини КК України, метою створення злочинної організації є вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 255), а метою організації банди – напад на підприємства, установи, організації чи на окремих осіб (ст. 257). Наявність мети на вчинення декількох злочинів унеможливить застосування статей 255, 257 КК України, у разі доведення мети вчинення лише одного злочину.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року, терористична організація створюється з метою здійснення терористичної діяльності³¹³. Насамперед, терористична діяльність – діяльність, яка охоплює: 1) планування, організацію, підготування та реалізацію терористичних актів; 2) підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; 3) організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, як і участь у таких актах; 4) вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; 5) пропаганду і поширення ідеології тероризму; 6) фінансування та інше сприяння тероризму³¹⁴. На підставі аналізу цих понять можна стверджувати, що терористична організація створюється з метою вчинення декількох злочинів, наприклад, з метою планування, організації, підготування та реалізації терористичних актів. Таким чином, злочинну організацію, що має на меті вчинення одного терористичного акту, відповідно до цих законодавчих положень, не можна визнавати терористичною. Така позиція є неприйнятною, оскільки терористичний акт є злочином, що потребує не лише тривалої та складної підготовки, а й створення відповідного злочинного об'єднання, зокрема організованої групи чи злочинної організації.

На нашу думку, злочинна організація може створюватися з метою вчинення одиничного продовжуваного або триваючого злочину (наприклад, заняття гральним бізнесом у формі організації, проведення та надання можливості доступу до азартних ігор³¹⁵ або шахрайство, учинене способом фінансової піраміди). Однак у цьому разі, до моменту створення, учасники злочинної організації повинні вчинити принаймні два злочини, перебуваючи у складі менш небезпечного об'єднання – організованої групи чи групи осіб за попередньою змовою (тобто має бути перетворення групи осіб за попередньою змовою чи організованої групи у злочинну організацію).

³¹³ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

³¹⁴ Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

³¹⁵ Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15 травня 2009 р. № 1334-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1334-17>.

Таким чином, у кримінальному законодавстві необхідно закріпити положення, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає й у разі створення злочинної організації і для вчинення одного злочину. Така позиція повинна стосуватися всіх без винятку видів злочинних організацій, зокрема передбачених ст. 255, 257, 258–3 КК України.

Вивчення слідчої та судової практики свідчить про те, що мета злочинної організації встановлюється здебільшого лише після вчинення злочинною організацією певних злочинів. На етапі ж створення цього об'єднання задокументувати його мету практично неможливо.

Створення злочинної організації пов'язане насамперед з **категорією тяжких та особливо тяжких злочинів**. Дійсно, вчинення зазначеного виду суспільно небезпечних діянь характерне саме для цієї форми співучасті. Обумовлене це насамперед тим фактом, що отримати високі прибутки або досягти іншої мети учасники злочинної організації можуть здебільшого під час вчинення саме тяжких та особливо тяжких злочинів.

Крім того, цьому сприяє побудова норм Особливої частини КК України, а також правила кваліфікації злочинів, учинених у співучасті. Так, окремий злочин, учинений злочинною організацією, за наявності в його конструкції таких кваліфікуючих чи особливо кваліфікуючих ознак як «вчинення злочину групою осіб» або «вчинення злочину організованою групою», буде кваліфікуватися за відповідними частинами статей, які здебільшого передбачають кримінальну відповідальність за тяжкі та особливо тяжкі злочини. Таким чином, якщо простий склад злочину може відноситись до категорії злочинів невеликої чи середньої тяжкості, то кваліфікований чи особливо кваліфікований, який передбачає вчинення злочину у співучасті – зазвичай є тяжким чи особливо тяжким злочином.

Законодавча позиція стосовно визнання об'єднання злочинною організацією за умови його створення задля вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину, безумовно, найбільш повно відповідає природі цих об'єднань. Однак вона не є беззаперечною. Тому має як своїх прихильників, так і противників.

Більшість учених пропонує не вказувати на ступінь тяжкості злочину у визначенні мети злочинної організації.

Так, І. К. Туркевич обґрунтовує необхідність виключити посилання на мету як обов'язкову ознаку злочинної організації. На її думку, викликає критичне зауваження визначення такої мети при створенні злочинної організації, як вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів. Це значно обмежує визнання того чи іншого угруповання злочинною організацією. Особливо негативно це впливає на боротьбу з організованою злочинністю у сфері економіки, оскільки значна кількість економічних злочинів не відноситься до тяжких або особливо тяжких³¹⁶.

³¹⁶ Туркевич І. К. Оцінка окремих положень Кримінального кодексу України з позиції кримінолога // Новий Кримінальний кодекс України : Питання застосування і вивчення : міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт. 2001 р. : матер. конф. – К. – Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 230–231.

М. В. Семикін запропонував вилучити цю ознаку з ч. 4 ст. 28 і ч. 1 ст. 255 КК України, оскільки терористична організація є різновидом злочинної організації, а наявність у ч. 4 ст. 28 і ч. 1 ст. 255 КК України такої ознаки, як спрямованість на вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, не дозволяє визнати реальні терористичні організації такими, якщо їх діяльність спрямована на вчинення нетяжких злочинів терористичної спрямованості³¹⁷. Так, наприклад, злочин, передбачений ст. 258–2 КК України (публічні заклики до вчинення терористичного акту, а також розповсюдження, виготовлення чи зберігання з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами) відноситься до категорії середньої тяжкості. Тому, створення організованого злочинного об'єднання, що буде спеціалізуватися на публічних закликах до вчинення терористичного акту, а також розповсюдженні, виготовленні чи зберіганні з метою розповсюдження матеріалів з такими закликами, за наявності інших ознак злочинної організації, не можна буде визнати терористичною організацією.

Г. П. Жаровська зазначає, що, оскільки вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів є видом злочинної діяльності й відповідно звужує мету створення злочинної організації, тому для ширшого тлумачення даного поняття метою створення злочинної організації слід вважати заняття злочинною діяльністю³¹⁸.

На думку М. Й. Коржанського, метою злочинної організації є вчинення невизначеної кількості злочинів³¹⁹. Невизначена кількість злочинів може охоплювати як одне, так і декілька суспільно небезпечних протиправних діянь.

О. Ф. Ковітіді вважає, що злочинні співтовариства створюються для заняття злочинною діяльністю, тобто для вчинення декількох (найчастіше невизначеної кількості) злочинів, або якщо й одного злочину, то дуже значного і складного за виконанням, у процесі підготовки до якого укладаються стійкі форми злочинних зв'язків, виробляються методи і прийоми злочинної діяльності³²⁰.

Неоднозначною, на думку І. В. Іваненка, щодо свого кримінально-правового розуміння є прив'язка криміналізації такого діяння, як створення злочинної організації, до мети вчинення саме тяжкого чи особливо тяжкого злочину, оскільки, з точки зору створення потенційної загрози для стану

³¹⁷ Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. В. Семикін. – Х., 2004. – 19 с.

³¹⁸ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – С. 9.

³¹⁹ Коржанський М. Й. Уголовний Закон України (наукова модель): монографія / М. Й. Коржанський. – Д.: Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2004. – С. 32.

³²⁰ Ковітіді О. Ф. Інститут співучасті у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Ковітіді. – Х., 1999. – 18 с.

громадської безпеки вирішальну роль має власне створення та існування у певний період такого надзвичайно серйозного джерела небезпеки, як злочинна організація, незважаючи на ступінь тяжкості попередньо запланованих її членами злочинів.

У цьому аспекті принципове теоретичне значення має те, чи існували на момент утворення певної злочинної організації чіткі плани щодо вчинення конкретного злочину або ряду злочинів, чи, можливо, певна злочинна організація могла створюватися як потенційна колективна злочинна одиниця без чіткого визначення на момент створення конкретного злочинного спрямування її діяльності або конкретних злочинів.

Тобто чи можна визнати певне злочинне об'єднання, яке має всі структурно-якісні ознаки злочинної організації, такою організацією, якщо на момент досягнення відповідного структурно-якісного стану ще не було конкретно визначено вектору злочинної мети його створення?

На думку автора, цілком можлива ситуація, коли члени злочинної організації, які, наприклад, відокремились від іншого більш складного злочинного об'єднання, успадкувавши ієрархічність підпорядкування, внутрішню і зовнішню стійкість, мають на певний момент лише приблизне уявлення про зміст подальшої спільної злочинної діяльності. Втім, ця колективна злочинна одиниця вже існує і готова до вчинення злочинів.

Більше того, на думку І. В. Іваненка, варто досить критично віднестися до самої прив'язки факту створення та існування злочинної організації до обов'язкового її спрямування на вчинення саме тяжких чи особливо тяжких злочинів. Цей критерій є вельми сумнівним щодо допомоги у розмежуванні організованої групи і злочинної організації, а саме як такий він і був уведений у чинний КК України³²¹. Дійсно, не завжди за категорією злочинів можливо розмежувати організовану групу та злочинну організацію³²².

Водночас у Модельному КК злочинним співтовариством визнається згуртоване об'єднання організованих злочинних груп з метою отримання незаконних доходів (ч. 4 ст. 38)³²³. Зазначена позиція безумовно заслуговує на увагу, однак вона виключає можливість створення злочинної організації для вчинення, наприклад, насильницьких злочинів з мотивів помсти, расової, національної чи релігійної нетерпимості тощо, які не мають на меті одержання прибутку. Відтак, у разі вчинення злочину з іншою метою, злочин не можна буде кваліфікувати як такий, що учинений злочинною організацією.

У зв'язку з тим, що кримінальна відповідальність за ст. 255 КК України настає у випадку створення злочинної організації з метою вчинення

³²¹ Іваненко І. В. Створення злочинної організації: окремі аспекти кваліфікації / І. В. Іваненко // Держава і право. – Випуск 33. – 2006. – С. 433–438.

³²² Столбовий В. П. Кримінально-правове розмежування організованої злочинної групи та злочинної організації / В. П. Столбовий, А. А. Вознюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична. – 2005. – Вип. 1. – С. 35–43.

³²³ Модельний Уголовный кодекс (с изменениями на 16 ноября 2006 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://docs.kodeks.ru/document/901781490#>.

тяжкого та особливо тяжкого злочину, виникає два проблемних питання:

1) як кваліфікувати створення організованого злочинного об'єднання, що характеризується всіма ознаками злочинної організації за виключенням мети, для вчинення його учасниками злочинів середньої тяжкості?

2) як кваліфікувати вчинення злочинною організацією злочину середньої тяжкості?

У цій ситуації можна висунути такі гіпотези задля вирішення проблеми:

1) виключити з мети злочинної організації посилання на категорію злочинів;

2) розширити мету створення цього об'єднання за рахунок злочинів середньої тяжкості;

3) розробити правила кваліфікації злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинених учасниками злочинної організації.

Перша гіпотеза передбачає виключення одного з критеріїв відмежування організованої групи від злочинної організації, чим частково нівелює межі зазначених об'єднань. Незважаючи на те, що лише за категорією тяжких та особливо тяжких злочинів не завжди можна розмежувати ці форми співучасті, однак вказана ознака розкриває юридичну природу злочинної організації.

На користь другої гіпотези слід навести той факт, що в КК України є злочини середньої тяжкості, задля вчинення яких можуть створюватись злочинні організації. До таких злочинів можна віднести: публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій (ч. 3 ст. 109 КК України); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ч. 1, 2 ст. 122 КК України); незаконне проведення дослідів над людиною (ч. 2 ст. 142 КК України); насильницьке донорство (ч. 3 ст. 144 КК України); посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 181 КК України); незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підкацизних товарів (ч. 1, 2 ст. 204 КК України); фіктивне підприємництво (ст. 205 КК України); незаконне заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель (ст. 239–1 КК України); незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах (ст. 239-2 КК України); незаконна порубка лісу (ст. 246 КК України); незаконне полювання (ч. 2 ст. 248 КК України); незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами (ст. 263 КК України); ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ч. 3 ст. 300 КК України); створення або утримання місць розпусти і звідництва (ч. 2 ст. 302 КК України) тощо.

Значна частка цих злочинів дає змогу одержати прибуток. На це безпосередньо чи опосередковано спрямована діяльність більшості

організованих злочинних об'єднань. Однак, одержання прибутку слід віднести виключно до категорії факультативних ознак злочинної організації.

У контексті розроблення третьої гіпотези можна запропонувати наступні правила кваліфікації злочинів невеликої та середньої тяжкості, вчинених учасниками злочинної організації:

1. Створення організованого злочинного об'єднання, що має на меті вчинення злочинів невеликої чи середньої тяжкості, за загальним правилом, необхідно кваліфікувати як готування до цих злочинів, учинене організованою групою.

2. Створення такого організованого злочинного об'єднання, як банда, для вчинення злочину невеликої чи середньої тяжкості можна кваліфікувати за ч. 1 ст. 257 КК України як організацію озброєної банди, за умови, що вона володіє ознаками організованої групи.

3. У злочинах, пов'язаних із створенням організованих злочинних об'єднань та участю в них, такі альтернативні діяння як участь в об'єднанні чи вчиненому його членами злочині не прив'язані до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів. Тому, вчинення злочинною організацією злочинів невеликої чи середньої тяжкості слід кваліфікувати за сукупністю зі злочинами, що передбачають кримінальну відповідальність за створення організованих злочинних об'єднань та участь у них³²⁴.

Таким чином, категорія тяжких та особливо тяжких злочинів у визначенні мети злочинної організації хоча і вважається одним із критеріїв відмежування організованої групи від злочинної організації, однак не в повній мірі відповідає реаліям союдоення, оскільки в окремих випадках не дає можливості кваліфікувати створення організованого злочинного об'єднання задля вчинення злочину середньої тяжкості як закінчений злочин. У зв'язку з цим доцільно з ч. 4 ст. 28 КК України виключити посилання на категорію злочинів.

Іншими складовими мети злочинної організації є керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, а також забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб стосується суб'єктів, що вчиняють злочини самостійно чи у співучасті, однак не входять до складу злочинної організації. Тобто злочинна організація організовує та координує злочинну діяльність на певній території, взаємодіє з іншими злочинними об'єднаннями та окремими суб'єктами злочину. У цьому разі, злочинна організація стає своєрідним «організатором злочинів» на певній території чи серед визначеної категорії суб'єктів злочину.

Забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп полягає у фінансовому та матеріальному забезпеченні об'єднання в цілому чи злочинних груп, якими вона керує чи діяльність яких координує.

³²⁴ Вознюк А. А. Вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину як мета злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С. 60–66.

Керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, а також забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп є співучастю у злочинах, учинених іншими злочинними групами. У такий спосіб здійснюється нагляд і контроль за злочинністю на певній території чи злочинами деяких видів.

Організація, керівництво чи сприяння зустрічі (сходці) представників злочинних організацій або організованих груп здійснюється з метою **розроблення планів і умов спільного вчинення злочинів, матеріального забезпечення злочинної діяльності чи координації дій об'єднань злочинних організацій або організованих груп.** Це заздалегідь домовлене побачення представників різних злочинних організацій або організованих груп, на якому відбувається розподіл сфер впливу, спільне планування злочинної діяльності, обговорюється створення та функціонування спільних грошових фондів та інші проблемні питання організованої злочинної діяльності.

2.6. Об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам організованої групи

Однією із ознак організованої групи є об'єднаність єдиним планом, відомим усім її учасникам. Це обов'язкова кримінально-правова ознака цього об'єднання, оскільки закріплена у ч. 3 ст. 28 КК України.

На практиці досить часто виникають проблеми під час кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, пов'язані з об'єднаністю учасників організованої групи єдиним планом, відомим усім її учасникам. Зокрема, незрозуміло, який зміст законодавець укладає в цю ознаку, для яких злочинних об'єднань вона характерна, чи дійсно всі учасники організованої групи мають про неї знати та якою мірою, який зовнішній вияв плану, хто його складає тощо.

Насамперед необхідно здійснити семантичний аналіз терміна «план». У тлумачному словнику «план» визначено по-різному: креслення, що відображає на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість, предмет, споруду і т. ін.; аркуш паперу, шматок тканини тощо з таким кресленням; будова, розташування частин чого-небудь; задум, проект, що передбачають перебіг, розвиток чого-небудь; текст, документ із викладом цього задуму, проекту; заздалегідь накреслена програма господарських, культурних, оборонних заходів, що передбачає порядок і термін здійснення їх; текст, документ із викладом програми заходів; порядок розміщення частин якого-небудь викладу, його композиція; положення предмета в перспективі з погляду віддаленості його від глядача; масштаб зображення на екрані того, що знято;

сфера виявлення чого-небудь або спосіб розгляду чогось, кут зору; наркотик, виготовлений з деяких сортів конопель; висушене листя коноплі.³²⁵

Екстраполюючи значення цього терміна на план як ознаку злочинного об'єднання, слід зазначити, що план в організованій групі можна розглядати в декількох значеннях:

- 1) як намір особи вчинити злочин;
- 2) як засіб учинення злочину;
- 3) як план учинення злочину;
- 4) як план діяльності злочинного об'єднання.

1. План як **намір особи вчинити злочин** означає, що в особи лише виник задум, бажання вчинити злочин. Він може полягати в прийнятті рішення про створення злочинного об'єднання.

2. **План можна розглядати як засіб учинення злочину** – креслення, що відображає на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість чи споруду, що характеризують місце вчинення злочину або предмет злочину. Поряд із зазначеними відомостями, він може містити інформацію про час учинення злочину, співучасників, розподіл функцій чи ролей між ними, знаряддя й засоби вчинення злочину тощо. *Приміром, у злочинній організації, що спеціалізувалася на шахрайствах, учинених способом фінансової піраміди, план злочинної діяльності передбачав розроблення «індивідуальних бізнес-планів», до яких потерпілі вносили анкетні дані зі свого оточення, інформацію про родину, місце роботи, знайомих, матеріальні й особисті проблеми. Ці дані були джерелами інформації, яку використовували для шахрайського заволодіння коштами потерпілих*³²⁶. Фактично ці бізнес-плани були засобами вчинення злочину учасниками злочинної організації, оскільки полегшували його вчинення.

3. **План учинення конкретного злочину** – найбільш поширений вид плану. Це заздалегідь накреслена програма заходів чи визначений порядок здійснення дій, спрямованих на вчинення злочину, із зазначенням їх мети, змісту, обсягу, послідовності й строків виконання.

Він може бути як загальним, неконкретним, невизначеним, так і детальним. Наприклад, *в організованій групі, що спеціалізувалася на незаконному переправленні осіб через державний кордон України, існували детальні плани вчинення кожного злочину, в яких чітко визначали розподіл функцій і ролей між її учасниками. План був відомий усім учасникам об'єднання. Кожен з них усвідомлював злочинний характер і мету протиправних дій. Відповідно до цього плану, розробленого організатором К., група мала організувати доставку нелегалів з м. Москви до російсько-українського кордону. Переводити нелегальних мігрантів через державний кордон України мали провідники, яких підшукував один з учасників групи Б.*

³²⁵ Великий тлумачний словник сучасної української мови : (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – С. 978.

³²⁶ Вирок Печерського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1–27/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6467765>.

Інший учасник Д. мав перевозити нелегалів на автомобілі від державного кордону в передмістя м. Києва. Ще один учасник О. на власному транспортному засобі мав супроводжувати Д. з іноземцями та сповіщати про присутність правоохоронців на маршруті переміщення нелегалів територією України. Планом також передбачено домовленість учасників організованої групи під час учинення протиправних дій підтримувати зв'язок за допомогою власних мобільних телефонів³²⁷.

4. **План злочинної діяльності об'єднання** охоплює всі або значну частину злочинів, учинених організованою групою. Зокрема, у злочинній організації, що спеціалізувалася на незаконному заволодінні транспортними засобами на території України, план учинення злочинів розробив і довів до відома інших учасників об'єднання організатор. Він передбачав детальну схему незаконних заволодінь транспортними засобами на території України, об'єкти злочинних посягань (дорогі транспортні засоби іноземного виробництва), місця та способи вчинення злочинів, розподіл функцій і ролей між учасниками об'єднання³²⁸.

План як кримінально-правова ознака організованої групи здебільшого буває двох видів: план учинення злочину та план злочинної діяльності.

За ступенем поінформованості ці плани можна поділити на:

- 1) такі, що цілком відомі всім учасникам злочинного об'єднання;
- 2) плани, які лише частково відомі учасникам організованої групи.

Про план злочинної діяльності повинні знати усі учасники об'єднання, водночас, об'єм цих відомостей для кожного з них може бути різним. Увесь план здебільшого відомий організатору, а інші співучасники володіють інформацією про нього в тій мірі, яка необхідна для виконання покладених на них функцій.

Крім цього, за ступенем деталізації змісту можна виокремити такі види плану: 1) детальний; 2) загальний.

Детальний план враховує всі або більшість особливостей підготовки й учинення злочину. Приміром, план злочинної діяльності об'єднання, що спеціалізувалося на торгівлі людьми, був детальним, оскільки передбачав вид злочину (торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації), способи його підготовки та вчинення (оформлення офіційних запрошень на працевлаштування за кордоном, підготовка відповідних документів для виїзду до Польщі, використання обману), категорію потерпілих (матеріально незабезпечені молоді жінки), розподіл функцій та ролей (двоє співучасників на території України підшукували та вербували молодих жінок, що знаходились у скрутному матеріальному становищі та організували їх передачу до Польщі, де інші двоє співучасників оформляли

³²⁷ Вирок Городнянського районного суду Чернігівської області. Кримінальна справа № 1–23/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5065671>.

³²⁸ Вирок Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1-69/10. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11859194>.

офіційні запрошення для цих дівчат, передавали за них частину коштів та використовували їх з метою сексуальної експлуатації)³²⁹.

Загальний план містить лише окремі особливості чи деталі підготовки й учинення злочину. Наприклад, *план злочинної діяльності організованої групи, яка спеціалізувалася на вчиненні тяжких та особливо тяжких корисливих злочинів, був розроблений в загальних рисах і передбачав лише розподіл ролей в об'єднанні та вид учинених злочинів (тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини). Усі його деталі були відомі лише організатору, а інші учасники знали про нього лише в загальних рисах*³³⁰.

План злочинної діяльності організованої групи може передбачати такі елементи: 1) розподіл функцій та ролей; 2) види злочинів, які вчиняють та планують вчиняти учасники об'єднання; 3) кількість таких злочинів; 4) період часу функціонування групи; 5) час, місце, спосіб, знаряддя, засоби вчинення злочину; 6) потерпілих від злочину; 7) відомості про співучасників; 8) розподіл прибутку від злочину; 9) заходи конспірації³³¹.

План злочинної діяльності здебільшого містить лише окремі із зазначених елементів. Тому під час кваліфікації злочинів, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, необхідно встановити хоча б декілька із них, насамперед вид злочину, спосіб його вчинення, потерпілих від злочину тощо.

У більшості випадків план розробляє організатор, рідше – учасники об'єднання. Існувати він може в усній чи фіксованій формі.

План учинення злочинів у теорії кримінального права визначають по-різному: погоджений план щодо вчинення тяжких чи особливо тяжких злочинів (П. С. Матишевський)³³²; планування злочинної діяльності (Д. П. Альошин)³³³; план злочинної діяльності (М. Й. Коржанський, І. К. Туркевич)³³⁴; система планування злочинної діяльності, загальний план

³²⁹ Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-30/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/9203331>.

³³⁰ Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси. Кримінальна справа № 1-67/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reyestr.court.gov.ua/Review/17635328>.

³³¹ Вознюк А. А. Планування злочинів організованими злочинними групами, що вчиняють торгівлю людьми / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми боротьби з торгівлею жінками : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 12 квітня 2012 р.). – Донецьк : ДЮО МВС України, 2012. – С. 120–123.

³³² Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. [для студ. юрид. вузів і ф-тів] / Матишевський П. С. – К. : А. С. К., 2001. – С. 173.

³³³ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 112.

³³⁴ Кримінальне право і законодавство України. Частина особлива : курс лек. / за ред. М. Й. Коржанського. – К. : Атіка, 2001. – С. 287; Туркевич І. К. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення протидії організованій злочинності / І. К. Туркевич // Протидія організованій злочинності: теорія і практика, досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф., 24 черв. 2004 р. – К. : Вид-во НАСВ України, 2004. – С. 29–30.

організації (Г. П. Жаровська)³³⁵; план дій (О. В. Головкін)³³⁶; план підготовки та вчинення конкретних злочинів (Л. М. Демидова)³³⁷ тощо. Однак у ч. 3 ст. 28 КК України зазначено про об'єднаність єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи. Аналіз законодавчого визначення цієї ознаки дає підстави виокремити характерні її **рис**:

- 1) план єдиний;
- 2) об'єднує злочини, вчинені організованою групою;
- 3) містить розподіл функцій учасників групи, спрямований на його досягнення;
- 4) відомий усім учасникам групи.

Єдність плану можна розуміти в двох аспектах:

- 1) як єдиний план (немає будь-яких інших планів);
- 2) спільний для всіх учасників об'єднання. Це законодавче формулювання плану породжує дискусійні питання: чи дійсно план у злочинному об'єднанні єдиний і чи спільний він для всіх без винятку учасників групи.

Єдність плану, на наш погляд, слід розуміти як спільність його для всіх або більшості учасників об'єднання. Стосовно того, що він єдиний, варто заперечити, оскільки вивчення судово-слідчої практики дає підстави стверджувати, що може бути загальний план злочинної діяльності об'єднання, план учинення конкретного злочину, а також план дій конкретного учасника злочинного об'єднання. Окремі структурні підрозділи можуть мати власні плани, що не завжди цілком збігаються з планами усього об'єднання.

Єдність плану не можна ототожнювати з єдністю мети, тому що кожен співучасник виконує відведені функції. Мета злочинної діяльності об'єднання загалом єдина, однак стосовно кожного учасника вона може мати свої особливості. Різними можуть бути й мотиви співучасників³³⁸.

Тому, на нашу думку, неправильною є кваліфікація *дій учасників злочинного об'єднання, що складалося з чотирьох осіб, діяло протягом тривалого часу (понад десять місяців) і спеціалізувалося на торгівлі людьми як злочину, вчиненого групою осіб за попередньою змовою. На думку суду, у цьому разі неможливо стверджувати про єдність і стійкість групи через відсутність єдиного плану та єдиної мети, оскільки з пред'явленого обвинувачення вбачається, що кожен співучасник мав різну мету. Зокрема,*

³³⁵ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 94.

³³⁶ Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Головкін Олександр Васильович. – К., 2005. – С. 29.

³³⁷ Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – С. 58.

³³⁸ Вознюк А. А. Планування злочинів як обов'язкова кримінально-правова ознака організованої групи / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 5 (84). – С. 158–165.

двоє учасників Н. і О. прагнули одержувати повій та отримувати дохід від їх діяльності, що не розподіляли між іншими співучасниками. К. отримував дохід від підшукування й передання людей, а М. отримував гроші від потерпілих за укладення угод щодо людей³³⁹.

План об'єднує злочини, учинені організованою групою. Відтак, він стосується злочинної діяльності об'єднання. З наведеним законодавчим формулюванням цієї риси складно погодитись, так як об'єднання не завжди планує всю діяльність. Планування може стосуватися окремого злочину. Здебільшого організовані групи спеціалізуються на окремому виді чи на декількох видах злочинів, однак інколи вони можуть змінювати спеціалізацію. З огляду на зазначене, змінюють або розробляють нові плани злочинної діяльності.

З цього приводу слушним є твердження Д. П. Альошина про те, що в законі йдеться про загальний план, який об'єднує всю злочинну діяльність винних³⁴⁰. Водночас, на думку Б. В. Лизогуба, усі злочини, що вчинює організована група, не можуть бути охоплені єдиним планом, оскільки період існування організованої групи її учасники не конкретизують³⁴¹. Таким чином, це план, що об'єднує всю або значну частину злочинної діяльності об'єднання.

Наявність плану зумовлює розподіл функцій учасників групи, спрямований на його досягнення. Розподіл функцій можливий як у межах однієї ролі співучасника (наприклад, виконавця), так і різних ролей (виконавця, організатора тощо).

Відповідно до ч. 3 ст. 28 КК України, *план має бути відомий усім учасникам групи*. У теорії кримінального права щодо цієї риси плану триває наукова дискусія. Д. П. Альошин, Б. В. Лизогуб, В. А. Робак, І. К. Туркевич не погоджуються з цією вказівкою законодавця. Д. П. Альошин зазначає, що у великих організованих групах, що планують тривалу злочинну діяльність, не всі учасники обізнані про справжні плани групи. Часто завдяки саме цьому й досягається стійкість об'єднання³⁴². В. А. Робак вважає, що подеколи лише одному організатору чи керівнику складу групи може бути відомо про дійсний злочинний план, що виходить за межі планування одиничного

³³⁹ Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-30/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9203331>.

³⁴⁰ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 115–116.

³⁴¹ Лизогуб Б. В. Про деякі проблеми застосування норм Кримінального кодексу України, спрямованих на посилення протидії організований злочинності / Б. В. Лизогуб // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 жовт. 2001 р. – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 69.

³⁴² Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 116.

злочину³⁴³. На думку Б. В. Лизогуба, усі учасники організованої групи можуть бути й не обізнані із загальним планом злочинної діяльності, окремих учасників інформують лише про ті злочини, у вчиненні яких передбачено їх безпосередню участь або їх сприяння³⁴⁴. І. К. Туркевич стверджує, що план має бути відомий учасникам групи хоча б у загальних рисах³⁴⁵. У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності» від 25 грудня 1992 р. № 12 у визначенні поняття організованої групи стосовно злочинів проти приватної власності було зазначено про розроблений (хоча б у загальних рисах) і схвалений учасниками групи план злочинної діяльності або вчинення конкретного злочину³⁴⁶.

Отже, в організованих злочинних об'єднаннях план учинення злочинів відомий усім його членам. Проте обсяг цих відомостей може бути різним, а саме:

- 1) план у повному обсязі відомий усім співучасникам;
- 2) учасник об'єднання володіє інформацією про план у тому обсязі, який необхідний для виконання покладених на нього організатором функцій.

Незважаючи на те, що єдиний план з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, є самостійною ознакою організованої групи, він має тісний зв'язок з іншими ознаками злочинного об'єднання – метою діяльності об'єднання, стійкістю тощо. Так, О. О. Кваша до критеріїв попередньої зорганізованості та попередньої змови відносить планомірність дій³⁴⁷. П. С. Матишевський вважає, що наявність погодженого плану щодо вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів є однією з ознак зорганізованості³⁴⁸. Д. П. Альошин зазначає, що єдиний план злочинної діяльності є

³⁴³ Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – К., 2008. – С. 67.

³⁴⁴ Лизогуб Б. В. Про деякі проблеми застосування норм Кримінального кодексу України, спрямованих на посилення протидії організованій злочинності / Б. В. Лизогуб // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 жовт. 2001 р. – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 69.

³⁴⁵ Туркевич І. К. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення протидії організованій злочинності / І. К. Туркевич // Протидія організованій злочинності: теорія і практика, досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф., 24 черв. 2004 р. – К. : Вид-во НАСБ України, 2004. – С. 29–30.

³⁴⁶ Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 груд. 1992 р. за станом на 3 груд. 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0012700-92>.

³⁴⁷ Кваша О. О. Форми співучасті у злочині: історія і сучасність / О. О. Кваша // Правова держава. – 2004. – Вип. 15. – С. 161.

³⁴⁸ Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – С. 173.

обов'язковою ознакою зорганізованості та стійкості організованої групи³⁴⁹. В. В. Осин та В. І. Константинов відзначали, що організованість включає в себе розроблення плану злочинної діяльності³⁵⁰. На думку Р. Л. Чорного, стійкість банди, організованої групи та злочинної організації знаходить свій вияв у наявності в них єдиного плану щодо вчинення злочину (злочинів)³⁵¹. Г. А. Кригер і П. І. Гришаєв зауважують, що основне для згуртованості – наявність, хоча б у загальних рисах, спільно розробленого плану вчинення злочину³⁵². Згідно п. 11 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» наявність плану злочинної діяльності і чіткий розподіл функцій учасників організованої групи та злочинної організації щодо його досягнення є ознакою стійкості³⁵³.

Окремі дослідники зазначають про план злочинної діяльності під час характеристики стійкості. Вони стверджують про те, що деякі злочинні організації складають довгострокові програми злочинної діяльності³⁵⁴, а їх плани передбачають вчинення, як правило, не одного, а низки злочинів³⁵⁵.

Наявність плану щодо подальшої злочинної діяльності є однією з ознак утворення організованої групи. Так, у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» зазначено, що під організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК України) належить розуміти внутрішньо стійке об'єднання трьох і більше осіб, яке було попередньо утворене з метою вчинення ряду злочинів або тільки одного, який потребує ретельної довготривалої підготовки. Таку групу слід вважати утвореною з

³⁴⁹ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 132–133.

³⁵⁰ Осин В. В. Организованная преступность и правовые взаимоотношения борьбы с ней / Осин В. В., Константинов В. И. // Проблемы борьбы с организованной преступностью. – М., Экспресс – К, 1990. – С. 72.

³⁵¹ Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Чорний Руслан Леонтьйович. – К., 2005. – С. 82–83.

³⁵² Гришаєв П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – Москва : Госюриздат, 1959. – С. 81.

³⁵³ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

³⁵⁴ Туркевич І. К. Проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України / І. К. Туркевич, С. В. Дьоменко // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: Матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 145.

³⁵⁵ Курс уголовного права : в 5 т. / под ред. Г. Н. Борзенкова и В. С. Комиссарова. – М. : Зерцало-М, 2002. – Т. 1 : Особенная часть. – С. 420.

моменту досягнення її учасниками домовленості про вчинення першого злочину за наявності планів щодо подальшої спільної злочинної діяльності³⁵⁶.

Відтак, наявність плану є додатковим аргументом, що констатує як сам факт створення об'єднання, так і існування інших ознак цих об'єднань, зокрема стійкості, організованості, мети тощо.

У теорії кримінального права наявність плану вважають характерною ознакою не лише організованої групи, але й інших злочинних об'єднань: групи осіб за попередньою змовою (Д. П. Альошин³⁵⁷, Н. О. Гуторова³⁵⁸, А. П. Закалюк³⁵⁹) та злочинної організації (О. В. Головкін³⁶⁰, Г. П. Жаровська³⁶¹, П. С. Матишевський³⁶², І. К. Туркевич, С. В. Дьоменко³⁶³).

А. П. Закалюк ставить справедливе запитання: «А хіба група, що вчиняє злочин за попередньою змовою, діє при цьому зовсім безпланово, без жодної домовленості щодо змісту, часу та послідовності дій, без елементарного розподілу обов'язків (функцій)?»³⁶⁴.

Необхідно погодитись і з твердженням Д. П. Альошина про те, що відмінною рисою більшості груп, що виникають за попередньою змовою винних, є узгодження, хоча б загальними рисами, плану вчинення злочину³⁶⁵.

³⁵⁶ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

³⁵⁷ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 112.

³⁵⁸ Гуторова Н. А. Совершение преступления организованной группой лиц (уголовно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гуторова Наталья Александровна. – Х., 1996. – С. 140.

³⁵⁹ Закалюк А. П. Організована злочинна діяльність: сутність і потреби нормативного визначення / А. П. Закалюк // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 132.

³⁶⁰ Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Головкін Олександр Васильович. – К., 2005. – С. 29.

³⁶¹ Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – С. 94.

³⁶² Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П. С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – С. 172.

³⁶³ Туркевич І. К. Проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України / І. К. Туркевич, С. В. Дьоменко // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України: матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 145.

³⁶⁴ Закалюк А. П. Організована злочинна діяльність: сутність і потреби нормативного визначення / А. П. Закалюк // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 132.

³⁶⁵ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 112.

Має рацію Н. О. Гуторова, яка вважає, що група осіб, яка вчиняє злочин за попередньою змовою, у більшості випадків планує майбутній злочин дуже докладно, обговорюючи дрібні деталі, враховуючи, що особи, які входять до цієї групи не мають необхідного досвіду такого роду діяльності. А щодо групи злочинців-професіоналів, яка неодноразово вчиняє злочини, то для неї досить і загального плану³⁶⁶.

Д. П. Альошин стверджує, що у 81,3 % розкрадань, учинених за попередньою змовою групою осіб, план носив досить поверховий характер і стосувався лише об'єкта злочину і, загально, способу скоєння розкрадання. Звичайно ж існують окремі групи, що виникають за попередньою змовою, в котрих детальне планування майбутнього злочину є невід'ємним атрибутом³⁶⁷.

Встановлення функцій учасника злочинного об'єднання у відношенні до плану має значення для визначення ролі співучасника. Складення плану та визначення способів його виконання є однією з дій, що відносяться до утворення (створення) організованої групи чи злочинної організації³⁶⁸, тобто ці дії відносяться до функцій організатора злочину. Планування конкретних злочинів і злочинної діяльності в цілому відноситься до керування організованою групою або злочинною організацією³⁶⁹. Таким чином, організатор складає план, визначає способи його виконання, планує конкретні злочини і злочинну діяльність загалом.

Отже, немає потреби виокремлювати цю ознаку як обов'язкову лише в організованій групі, оскільки план може бути характерний і для групи осіб за попередньою змовою та злочинної організації. Крім того, він характеризує інші кримінально-правові ознаки злочинних об'єднань. Тому його слід визнати факультативною ознакою цих форм співучасті і виключити з ч. 3 ст. 28 КК України.

³⁶⁶ Гуторова Н. А. Совершение преступления организованной группой лиц (уголовно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гуторова Наталья Александровна. – Х., 1996. – С. 140.

³⁶⁷ Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – С. 112–113.

³⁶⁸ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

³⁶⁹ Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

ВИСНОВКИ

I. Співучасть у вчиненні злочину – це форма спільної злочинної діяльності, яка здебільшого має вищий ступінь суспільної небезпеки порівняно з учиненням аналогічного злочину одноособово.

Зміст співучасті у злочині розкривають її форми, а також види співучасників.

Формою співучасті пропонуємо вважати спосіб організації умисної спільної участі декількох суб'єктів злочину у вчиненні умисного злочину. Її визначають характерні для злочинного об'єднання кримінально-правові ознаки.

Кількісно-якісний склад кожної форми співучасті визначається різновидом співучасників, що закріплені у ст. 27 КК України, – виконавцем, організатором, підбурювачем та пособником. Поряд з цим, у теорії кримінального права виділяють інших співучасників, зокрема керівника, ініціатора, лідера, замовника, посередника, функціонера, а також активних учасників, другорядних учасників та співучасників злочинної організації, особливості кримінальної відповідальності яких не мають належного наукового обґрунтування, оскільки відсутній єдиний підхід до визначення їх функцій, кримінально-правового значення у кваліфікації злочину та призначенні покарання. Однак, доповнення КК України положеннями про таких суб'єктів є необґрунтованим та недоцільним, тому що їх дії охоплюються функціями загальноновизнаних співучасників – організатора, виконавця, підбурювача та пособника. Додаткове введення інших ролей обумовлює переобтяження КК України зайвими положеннями та породжує конкуренцію й інші проблемні питання у кваліфікації злочинів, учинених у співучасті.

Співучасть у злочині можна розглядати в таких аспектах: 1) як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони складу злочину; 2) як кваліфікуючу чи особливо кваліфікуючу ознаку злочину; 3) як обставину, що обтяжує покарання.

Доведено необхідність визнання обставиною, що обтяжує покарання, вчинення злочину групою осіб та запропоновано п. 3 ч. 1 ст. 67 КК України викласти як *«вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою»*.

II. Найбільш оптимальним терміном для позначення організованих груп і злочинних організацій, на наш погляд, є «організоване злочинне об'єднання».

У ч. 3 та 4 ст. 28 КК України йдеться про два види організованих злочинних об'єднань – організовану групу та злочинну організацію, які визначені через злочини, учинені їх учасниками.

У низці статей Особливої частини КК України (143, 181, 257, 258–3, 260 та 392) встановлено кримінальну відповідальність за створення спеціальних видів злочинних об'єднань та участь в них, зокрема: транснаціональних організацій, які займаються порушенням встановленого

законом порядку трансплантації органів або тканин людини; групи, діяльність якої здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою; банди; не передбачених законами України воєнізованих або збройних формувань; організованої групи, що має на меті тероризування в установах виконання покарань засуджених чи напад на адміністрацію.

Юридична природа окремих із цих формувань є дискусійною, оскільки законодавець чітко не встановив, до якої форми співучасті, передбаченої ст. 28 КК України, слід віднести те чи інше злочинне об'єднання.

Бандою визнають організовану групу чи злочинну організацію, однак з метою підвищення ефективності кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері громадської безпеки та, враховуючи зарубіжний досвід, до банди слід віднести групу осіб за попередньою змовою.

Терористична організація є злочинною організацією, а *терористична група* – групою осіб за попередньою змовою. Зважаючи на те, що ці форми співучасті мають найбільший ступінь суспільної небезпеки, у КК України повинні бути криміналізовані такі форми злочинних діянь, спрямованих на створення терористичних об'єднань та участь у них, як змова на вчинення терористичного акту (чи іншого терористичного злочину), а також створення та участь в терористичній групі за попередньою змовою, організованій терористичній групі та терористичній організації.

Не передбачені законом воєнізовані або збройні формування відповідають групі осіб за попередньою змовою.

Злочинні об'єднання, що спеціалізуються на порушенні встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини є групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією. Особливо кваліфікуючими ознаками порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини є вчинення його за попередньою змовою групою осіб та участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю (ч. 5 ст. 143 КК України). Таким чином, законодавець, по суті, урівняв відповідальність за вчинення злочину в різних формах співучасті: за попередньою змовою групою осіб та транснаціональною злочинною організацією. Така конструкція згаданої статті Особливої частини КК України викликає певні критичні зауваження. По-перше, виникають закономірні питання: яким чином кваліфікувати порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини організованою групою, та чому серед особливо кваліфікуючих ознак такого діяння не згадується ця форма співучасті? Очевидно, що у цьому разі злочин, передбачений ст. 143 КК України, слід кваліфікувати як діяння, вчинене групою осіб за попередньою змовою, оскільки серед його кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак відсутнє «вчинення злочину організованою групою». По-друге, така позиція законодавця є помилковою, тому що форми співучасті, закріплені у ст. 28 КК України, а також статтях Особливої частини КК України, розміщені за ступенем суспільної небезпеки: від

найменш до найбільш небезпечних. Якщо кваліфікуюча ознака певного злочину передбачає одну форму співучасті (наприклад, вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою), то наступна особливо кваліфікуюча ознака повинна передбачати вчинення його у більш небезпечній на один ступінь формі співучасті (тобто організованою групою). Отже, оскільки ст. 143 КК України передбачає вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою та злочинною організацією, то доцільно було б закріпити і вчинення його організованою групою. По-третє, упущенням законодавця, на наш погляд, є розміщення в одній частині статті (ч. 5 ст. 143 КК України) різних за ступенем суспільної небезпеки форм співучасті (групи осіб за попередньою змовою та злочинної організації), тому що це не відповідає головним положенням диференціації кримінальної відповідальності. По-четверте, незрозуміло, як кваліфікувати вчинення цього злочину злочинною організацією і чи доцільно виокремлювати цю форму співучасті серед особливо кваліфікуючих його ознак? Оскільки ч. 5 ст. 143 КК України передбачає участь лише у транснаціональних організаціях, які займаються злочинною діяльністю, передбаченою ч. 1, 2, 3 чи 4 ст. 143 КК України, то вчинення цього злочину злочинною організацією, що не є транснаціональною, не охоплюється цією кваліфікуючою ознакою.

На підставі вищевикладеного пропонуємо ч. 5 ст. 143 КК України викласти в такій редакції:

«5. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб».

Крім того, ст. 143 КК України необхідно доповнити ч. 6 такого змісту:

«6. Дії, передбачені частинами другою, третьою чи четвертою цієї статті, вчинені організованою групою».

Група, діяльність якої здійснюється під приводом проповідання релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів, і поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою, є групою осіб за попередньою змовою.

Організована група, що має на меті тероризування в установах виконання покарань засуджених чи напад на адміністрацію, є організованою групою.

Притягнення до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в організованих формах співучасті ускладнене низкою концептуальних проблем, серед яких найбільш вагомими є такі:

у КК України не визначено поняття «організована група» та «злочинна організація»;

кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань у певних випадках не мають єдиного законодавчого закріплення, а визначені за допомогою оціночних понять;

у теорії кримінального права існує колізія у визначенні мети злочинної організації;

відсутні чіткі й однозначні критерії відмежування злочину, вчиненого організованою групою, від злочину вчиненого злочинною організацією;

на законодавчому рівні не закріплено природу банди (ст. 257 КК України), терористичної групи (ст. 258–3 КК України), не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування (ст. 260 КК України);

невирішеними та дискусійними залишаються питання кваліфікації злочинів, учинених в організованих формах співучасті, зокрема: як кваліфікувати злочин, учинений членом злочинної організації, який не охоплювався умислом інших співучасників; чи охоплюються диспозиціями ст. 255, 257, 258–3, 260 КК України злочини, вчинені у складі цих об'єднань; функціями якого зі співучасників слід вважати дії організатора, пособника чи підбурювача, передбачені статтями Особливої частини КК України; як кваліфікувати дії учасника організованого злочинного об'єднання, який брав участь у вчиненні злочину, однак не вважається членом цього об'єднання; як кваліфікувати злочини, учинені під час трансформації співучасті тощо.

III. Представлені у КК України визначення організованої групи, злочинної організації та учинених ними злочинів складаються з комплексу кримінально-правових ознак.

***Кримінально-правові ознаки** організованих злочинних об'єднань – це закріплені в законі про кримінальну відповідальність їх риси, властивості та особливості, що підлягають обов'язковому встановленню під час кваліфікації злочинів.*

Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій умовно можна поділити на декілька видів: 1) за ступенем спорідненості – на спільні та відмінні; 2) залежно від ролі в характеристиці об'єднання – на обов'язкові та факультативні; 3) за ступенем визначення або способом висвітлення у кримінальному законі – на абсолютно-визначені, невизначені (оціночні) та альтернативні; 4) за рівнем деталізації – на ознаки першого рівня та ознаки другого рівня; 5) за юридичною природою – на кількісні, якісні та кількісно-якісні; 6) за місцезнаходженням – на законодавчо визначені та доктринальні; 7) за видом злочинного об'єднання – на загальні та спеціальні.

Аналіз визначення злочину, вчиненого організованою групою, дає підстави виділити такі загальні обов'язкові кримінально-правові ознаки організованої групи: 1) участь декількох осіб (три і більше); 2) попередня зорганізованість; 3) стійкість; 4) мета вчинення двох і більше злочинів; 5) об'єднаність єдиним планом, відомим усім учасникам групи; 6) розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану.

Загальними обов'язковими кримінально-правовими ознаками злочинної організації є: 1) участь декількох осіб (п'ять і більше); 2) зорганізованість за попередньою змовою; 3) стійкість; 4) ієрархічність; 5) мета безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.

Кримінально-правові ознаки організованих злочинних об'єднань є фундаментальним елементом кримінально-правової характеристики злочинів, учинених їх учасниками. Вони мають значення, насамперед, для кваліфікації злочинів, учинених у співучасті, оскільки дозволяють встановити вид злочинного об'єднання та відмежувати одну форму співучасті від іншої, а також представляють інтерес для кримінального процесу, оперативного-розшукової діяльності, криміналістики та кримінології, тому що застосовуються під час виявлення, документування, розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями, та запобігання цим протиправним діям.

ІV. Трансформація співучасті у злочині – це зміна істотних ознак та властивостей співучасті, внаслідок чого злочинне об'єднання одного виду перетворюється в інший, змінюється роль співучасників чи вид учиненого ними злочину.

Варто виділити такі форми трансформації співучасті у злочині:

1) трансформація форми співучасті (виду злочинного об'єднання); 2) трансформація співучасника (його виду чи ролі); 3) трансформація злочину, вчиненого співучасниками.

Дії співучасників під час вчинення злочинів у складі різних видів злочинних об'єднань мають кваліфікуватися самостійно у кожному конкретному випадку. При цьому необхідно брати до уваги ту роль, яку виконував співучасник на момент вчинення кожного злочину у складі об'єднання.

Трансформацію ролі співучасника слід відмежовувати від суміщення ролей. Ці поняття різняться між собою, адже у результаті трансформації особа виконує іншу роль, ніж ту, яку вона виконувала попередньо, а під час суміщення ролей особа виконує функції двох і більше різних видів співучасників.

Не слід отожднювати трансформацію і з ексцесом виконавця. Це занадто вузький підхід до трансформації у співучасті, оскільки вона може стосуватись не лише співучасників, але й злочинного об'єднання та його протиправної діяльності. Крім того, трансформуватися може роль будь-якого співучасника, а не лише виконавця. Трансформація ролі охоплюється умислом інших співучасників, а ексцес – ні. Ексцес виконавця за певних обставин може бути виключно трансформацією злочину, вчиненого виконавцем. Водночас не будь-який ексцес є трансформацією. Трансформація можлива лише в кількісному ексцесі виконавця, що полягає у перетворенні одного злочину в інший.

V. Існування таких форм співучасті як організована група та злочинна організація в українському кримінальному законодавстві є аргументованим з позиції позитивного досвіду зарубіжних держав, де вони визначені у формі злочинного об'єднання, учиненого ним злочину, або ж і злочинного об'єднання, і злочину, вчиненого його учасниками.

У КК України ці форми співучасті необхідно закріпити у вигляді злочинних об'єднань та учинених ними злочинів.

Крім того, потребують перегляду положення відносно того, що організована група може складатися з трьох і більше осіб, а злочинна організація – з п'яти і більше осіб, тому що в більшості зарубіжних країн – це відповідно дві і більше та три і більше особи.

VI. Склад учасників злочинного об'єднання є кількісним та якісним. В межах кількісного можна виділити максимальний та мінімальний, а також постійний і перемінний.

Мінімальний кількісний склад – це обов'язкова кримінально-правова ознака будь-якого злочинного об'єднання, оскільки вона визначає, ознаки якого саме злочинного об'єднання вбачаються у злочині, вчиненому співучасниками. *Максимальний кількісний склад* злочинного об'єднання необхідно встановити у кожному кримінальному провадженні з метою забезпечення повноти кваліфікації та повного й об'єктивного встановлення обставин, що підлягають доказуванню.

У КК України мінімальний кількісний склад організованої групи та злочинної організації доцільно закріпити на рівні двох (для організованої групи) і трьох (для злочинної організації) осіб.

Постійний склад утворюють особи, які беруть участь в усіх або більшості злочинів, учинених об'єднанням, а *перемінний склад* – особи, яких залучають до окремих злочинів, учинених об'єднанням.

Якісний склад організованої групи утворюють насамперед організатор та виконавець, а злочинної організації – керівник організації, керівник структурної частини та рядовий учасник.

Узагальнюючим терміном для позначення осіб, що беруть участь у злочинній діяльності організованого злочинного об'єднання, є «учасник». Таких суб'єктів логічно розділити на три категорії: 1) членів організованих злочинних об'єднань; 2) осіб, які беруть участь в окремих злочинах, учинених цими об'єднаннями; 3) осіб, причетних до участі в організованих злочинних об'єднаннях.

Члени організованих злочинних об'єднань – це особи, які входять до складу об'єднання і беруть участь в усіх або більшості злочинів, учинених його учасниками.

Особі, які беруть участь в окремих злочинах, учинених цими об'єднаннями – це особи, які не входять до постійного складу об'єднання, однак беруть участь в окремих злочинах, учинених його учасниками.

Особі, причетні до участі в організованих злочинних об'єднаннях – це особи, які безпосередньої участі у злочинах, учинених організованою групою та злочинною організацією, не беруть, проте надають допомогу цим об'єднанням.

За характером та ступенем участі в організованій злочинній діяльності учасників організованих злочинних об'єднань можна поділити на співучасників і причетних до злочину осіб.

За рівнем ієрархії учасників злочинної організації доцільно поділити на організаторів усього об'єднання, керівників структурних частин і рядових учасників.

VII. «Попередня змова», «попередня зорганізованість» і «зорганізованість за попередньою змовою» – це обов’язкові кримінально-правові ознаки, що характеризують різні злочинні об’єднання. При цьому, попередня зорганізованість та зорганізованість за попередньою змовою є різновидами попередньої змови.

Основна відмінність «попередньої змови» від суміжних ознак полягає в тому, що вона стосується переважно домовленості про конкретний злочин, рідше – організації стійкого злочинного об’єднання для вчинення декількох злочинів або заняття злочинною діяльністю. «Попередня зорганізованість» та «зорганізованість за попередньою змовою», на наш погляд, тотожні поняття, які необхідно позначити єдиним узагальнюючим терміном, що стосується всіх організованих злочинних об’єднань, приміром, таким як «попередня зорганізованість».

Відтак, попередню зорганізованість організованої групи чи злочинної організації можна тлумачити як набуття об’єднанням організованого характеру (групою осіб за попередньою змовою ознак організованої групи) та як організацію злочинної діяльності на більш-менш тривалий час.

Попередня зорганізованість свідчить про наявність у злочинному об’єднанні всіх ознак його організованості до початку вчинення злочину. До таких ознак можна віднести визначену законом мінімальну кількість осіб, мету, стійкість, розподіл ролей тощо.

VIII. Положення стійкості, висвітлені у Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об’єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13, потребують удосконалення.

Стійким слід визнавати об’єднання під час вчинення його учасниками другого та наступних злочинів, незалежно від того, закінчені вони чи ні. За винятком випадків, коли перший та другий злочин утворюють ідеальну сукупність. При цьому, обов’язковою ознакою стійкості повинен бути відносно постійний склад учасників об’єднання. Це означає, що у вчиненні злочинів беруть участь одні й ті ж суб’єкти (їх більша частина або хоча б половина). Окремі ж особи можуть брати участь не в усіх злочинах, або ж до вчинення окремих злочинів залучаються інші співучасники, що не є членами об’єднання.

Стійкими можуть бути такі злочинні об’єднання як група осіб за попередньою змовою, організована група та злочинна організація. У кожному об’єднанні формування цієї ознаки має певні особливості, пов’язані з трансформацією форм співучасті.

Групу осіб за попередньою змовою слід вважати стійкою під час вчинення її учасниками другого злочину (замаху на злочин або готування до нього).

Виникненню організованої групи чи злочинної організації обов’язково передує форма існування злочинного об’єднання як групи осіб чи групи осіб за попередньою змовою.

Об'єднання можна визнати організованою групою чи злочинною організацією лише під час вчинення його учасниками другого злочину (замаху на злочин чи готування до нього) за умови наявності інших кримінально-правових ознак цих форм співучасті.

Стійкість в організованому злочинному об'єднанні може з'явитись одним із таких способів: перший злочин вчинено групою осіб, а другий – організованою групою чи злочинною організацією; перший злочин вчинено групою осіб за попередньою змовою, а другий – організованою групою чи злочинною організацією; перший злочин вчинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, а третій – організованою групою чи злочинною організацією; перший злочин вчинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, третій – організованою групою, а четвертий – злочинною організацією; перший злочин вчинено групою осіб, другий – групою осіб за попередньою змовою, третій – групою осіб за попередньою змовою, а четвертий – організованою групою або злочинною організацією тощо.

IX. Функція учасника злочинного об'єднання – це його обов'язок, коло діяльності в учиненні злочину, а **роль** – це його становище в структурі злочинного об'єднання, обумовлене виконуваними функціями. Роль характеризує певну особу як співучасника (виконавця, організатора, підбурювача та пособника).

Розподіл функцій у злочинному об'єднанні – це розподіл обов'язків між його учасниками під час спільного вчинення злочинів. **Розподіл ролей у злочинному об'єднанні** – це розподіл обов'язків між різними видами співучасників під час учинення злочинів. Розподіл ролей визначає структуру злочинного об'єднання. Це різновид розподілу функцій між різними видами співучасників.

У сучасному кримінальному законодавстві закріплено чотири ролі, що визначають вид співучасника, і дев'ять різновидів виконуваних ними функцій.

Доцільно виокремити такі **види розподілу функцій і ролей**: **розподіл функцій між співвиконавцями** (так званий технічний розподіл функцій під час виконання об'єктивної сторони складу злочину) і **розподіл ролей між різними видами співучасників**. Співвиконавство – це розподіл функцій між виконавцями, а розподіл ролей – це розподіл функцій між різними видами співучасників.

Розподіл функцій може відбуватися в межах однієї чи декількох ролей. Тому доцільно розрізнити два **види розподілу функцій**: 1) **розподіл функцій у межах однієї ролі**; 2) **розподіл функцій у межах різних ролей (розподіл ролей)**.

Для групи осіб характерним є лише розподіл функцій між співвиконавцями. Група осіб за попередньою змовою може характеризуватись як розподілом функцій між співвиконавцями, так і розподілом ролей.

Для організованої групи характерний не будь-який розподіл ролей (наприклад, між виконавцем і пособником чи підбурювачем і виконавцем), а лише такий, що передбачає обов'язкову фігуру організатора.

Особливість розподілу ролей у злочинній організації зумовлена ієрархією, що передбачає декілька організаторів, які перебувають на різних рівнях ієрархії (особа, яка управляє всією злочинною організацією, та особа, яка управляє структурною частиною). Щонайменше одна особа має виконувати функції виконавця.

Для констатації ієрархії у злочинній організації достатньо трьох осіб (двох організаторів, що знаходяться на різних рівнях ієрархії, і виконавця), однак на практиці такі об'єднання складаються з п'яти й більше осіб.

Розподіл функцій і ролей може відбуватися на рівні як злочину, так і об'єднання загалом. Якщо у групі осіб і групі осіб за попередньою змовою розподіл функцій стосується злочину, то в організованій групі та злочинній організації – як злочину, так і об'єднання загалом. Для організованих злочинних об'єднань характерний розподіл ролей, але під час учинення злочину всі учасники можуть діяти і як співвиконавці.

Ієрархічність злочинної організації – це такий розподіл функцій і ролей між учасниками (структурними частинами) злочинної організації, що забезпечує підпорядкованість і підзвітність рядових учасників останньої організаторам: керівнику (керівному органу) злочинної організації та керівникам структурних частин. Вона передбачає: 1) особливий розподіл функцій і ролей в об'єднанні – наявність організаторів (керівників злочинної організації та її структурних частин) і виконавців (рядових учасників); 2) поділ злочинної організації на структурні частини; 3) наявність правил поведінки, побудованих на субординації, підпорядкованості, підзвітності та дисципліні її учасників.

Злочинна організація має щонайменше трирівневу ієрархічну структуру (верхній рівень займають керівники всієї злочинної організації, середній – керівники структурних частин і нижній – рядові учасники) та дворівневу систему управління (управління всією злочинною організацією та управління її структурними частинами).

Структурні частини є підсистемами злочинної організації, що виконують визначені функції, спрямовані на безпосереднє вчинення злочинів або забезпечення функціонування всієї злочинної організації і підпорядковані керівнику (керівному органу) злочинної організації.

Їх слід поділити на: територіальні, функціональні та змішані.

Структурною частиною може бути як організована група, так і група осіб за попередньою змовою, що характеризується розподілом ролей.

Структурну частину утворює, як мінімум, один керівник структурної частини та рядовий учасник. Тобто у структурній частині принаймні одна особа повинна виконувати функції організатора й одна виконавця (може бути кілька організаторів і виконавців; одна особа одночасно може виконувати і функції організатора, і виконавця; поряд з цим інші особи можуть виконувати функції підбурювача, пособника).

Структурна частина в злочинній організації виконує функції, що спрямовані на безпосереднє вчинення злочинів або забезпечення функціонування всієї злочинної організації (забезпечення її злочинної діяльності).

X. Мета діяльності організованого злочинного об'єднання і мета вчинення злочину – різні за змістом кримінально-правові категорії, хоча й взаємопов'язані. Мета вчинення злочину – факультативна ознака суб'єктивної сторони складу злочину, а мета створення організованої групи чи злочинної організації – обов'язкова їх кримінально-правова ознака.

Організована група створюється з метою вчинення її учасниками двох і більше злочинів. Однак у КК України цю ознаку можна виключити, оскільки вона частково дублює стійкість об'єднання, яка означає, що його учасники організовуються для вчинення декількох злочинів (двох і більше).

У кримінальному законодавстві необхідно закріпити положення, відповідно до якого кримінальна відповідальність настає й у разі створення злочинної організації і для вчинення одного злочину. Така позиція повинна стосуватися всіх без винятку видів злочинних організацій, зокрема передбачених статтями 255, 257, 258–3 КК України.

Категорія тяжких та особливо тяжких злочинів у визначенні мети злочинної організації хоча і вважається одним із критеріїв відмежування організованої групи від злочинної організації, однак не в повній мірі відповідає реаліям сьогодення, так як в окремих випадках не дає можливості кваліфікувати створення організованого злочинного об'єднання задля вчинення злочину середньої тяжкості як закінченого діяння. У зв'язку з цим доцільно з ч. 4 ст. 28 КК України виключити посилання на категорію злочинів.

XI. План в організованій групі можна розглядати в декількох значеннях: 1) як намір особи вчинити злочин; 2) як засіб учинення злочину; 3) як план учинення злочину; 4) як план діяльності злочинного об'єднання.

План як *намір особи вчинити злочин* означає, що в особи лише виник задум, бажання вчинити злочин. Він може полягати в прийнятті рішення про створення злочинного об'єднання.

План як *засіб учинення злочину* – креслення, що відображає на площині в умовних знаках і певному масштабі місцевість чи споруду, що характеризують місце вчинення злочину або предмет злочину. Поряд із зазначеними відомостями, він може містити інформацію про час учинення злочину, співучасників, розподіл функцій чи ролей між ними, знаряддя й засоби вчинення злочину тощо.

План *учинення конкретного злочину* – найбільш поширений вид плану. Це заздалегідь накреслена програма заходів чи визначений порядок здійснення дій, спрямованих на вчинення злочину, із зазначенням їх мети, змісту, обсягу, послідовності й строків виконання. Він може бути як загальним, неконкретним, невизначеним, так і детальним.

План *злочинної діяльності об'єднання* охоплює всі або значну частину злочинів, учинених організованою групою.

Як кримінально-правова ознака організованої групи план здебільшого буває двох видів: план учинення злочину та план злочинної діяльності.

За ступенем поінформованості ці плани можна поділити на:

- 1) такі, що цілком відомі всім учасникам злочинного об'єднання;
- 2) плани, які лише частково відомі учасникам організованої групи.

Про план злочинної діяльності повинні знати усі учасники об'єднання, водночас, об'єм цих відомостей для кожного з них може бути різним. Увесь план може бути відомим організатору, а інші співучасники можуть володіти інформацією в тій мірі, яка необхідна для виконання покладених на них функцій.

Крім цього, за ступенем деталізації змісту можна виокремити такі види плану:

- 1) *детальний* (враховує всі або більшість особливостей підготовки й учинення злочину);
- 2) *загальний* (містить лише окремі особливості чи деталі підготовки й учинення злочину).

План злочинної діяльності організованої групи може передбачати такі елементи: 1) розподіл функцій та ролей; 2) види злочинів, які вчиняють та планують учинити учасники об'єднання; 3) кількість таких злочинів; 4) період часу функціонування групи; 5) час, місце, спосіб, знаряддя, засоби вчинення злочину; 6) потерпілих від злочину; 7) відомості про співучасників; 8) розподіл прибутку від злочину; 9) заходи конспірації.

Його розробляє у більшості випадків організатор, рідше – учасники об'єднання. План може існувати в усній чи фіксованій формі.

Аналіз законодавчого визначення цієї ознаки дає підстави виокремити характерні для організованої групи *рис* плану:

- 1) він єдиний (спільний для всіх або більшості учасників об'єднання);
- 2) об'єднує злочини, вчинені організованою групою (об'єднує всю або значну частину злочинної діяльності об'єднання);
- 3) містить розподіл функцій учасників групи, спрямований на його досягнення (він можливий як у межах однієї ролі співучасника, наприклад, виконавця, так і різних ролей – виконавця, організатора тощо);
- 4) відомий усім учасникам групи (однак обсяг цих відомостей може бути різним, а саме: план у повному обсязі відомий усім співучасникам; учасник об'єднання володіє інформацією про план у тому обсязі, який необхідний для виконання покладених на нього організатором функцій).

Незважаючи на те, що єдиний план з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи, є самостійною ознакою організованої групи, він має тісний зв'язок з іншими ознаками злочинного об'єднання – метою діяльності об'єднання, стійкістю тощо. План є додатковим аргументом, що засвідчує факт існування інших ознак цих об'єднань, зокрема стійкості, згуртованості, мети тощо.

План характерний не лише для організованої групи, але й групи осіб за попередньою змовою та злочинної організації.

Відтак, немає потреби виокремлення цієї ознаки як обов'язкової лише в організованій групі, а тому пропонуємо виключити цю ознаку з ч. 3 ст. 28 КК України.

ХІІ. За результатами проведеного дослідження сформульовано пропозиції з удосконалення положень кримінального законодавства, що розкривають форми співучасті у злочині.

У зв'язку з тим, що у ст. 28 КК України закріплено форми співучасті, слід підтримати пропозиції щодо зміни її назви з «Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинною організацією» на «Форми співучасті у злочині».

Крім того, необхідно законодавчо закріпити визначення понять «організована група», «злочинна організація», «злочин, учинений організованою групою чи злочинною організацією», а також «учасник організованої групи чи злочинної організації».

Під *організованою групою* необхідно розуміти стійке, попередньо зорганізоване, кероване об'єднання двох і більше осіб для вчинення злочинів.

Злочинною організацією запропоновано вважати стійке ієрархічне об'єднання трьох і більше осіб або двох і більше груп (структурних частин), попередньо зорганізоване для вчинення одного або декількох злочинів.

Злочин слід визнавати вчиненим організованою групою чи злочинною організацією, якщо він скоєний одним чи декількома членами таких об'єднань на виконання їх злочинних завдань або, за дорученням організованої групи чи злочинної організації, особою чи особами, які не вважаються її членами, а лише беруть участь в окремих злочинах, учинених організованим злочинним об'єднанням.

Учасником організованої групи чи злочинної організації запропоновано вважати особу, яка умисно бере участь у діяльності цих об'єднань. Це члени організованих злочинних об'єднань – особи, які входять до складу об'єднання і беруть участь у всіх або більшості злочинів, учинених його учасниками та особи, які не входять до постійного складу об'єднання, однак беруть участь в окремих злочинах, учинених його учасниками.

Зроблені у монографії висновки та пропозиції не претендують на завершеність і можуть слугувати підґрунтям для подальших досліджень проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі створенням організованих злочинних об'єднань та участю в них.

ДОДАТКИ

Додаток А

А.1. Статистичні дані про злочини, вчинені організованими групами та злочинними організаціями

Характеристика організованих груп і злочинних організацій

		2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014		
Виявлено організованих злочинних організацій	і	Усього	155	24	11	28	24																		
	з них	у т.ч. 30	7	1	1	1																			
з корумпованими зв'язками з органами влади та управління	і	Усього	185	33	16	12	21	4	4	4															
	з них	у т.ч. 30	16	2		1	2	2	2																
з міжнародними (транснаціональними) зв'язками	і	Усього	287	43	16	29	20	1	1																
	з них	у т.ч. 30	17	1	2	5	1																		
сформовані на етнічній основі	і	Усього	456	48	15	43	28	1	1	15	6														
	з них	у т.ч. 30	17	2		1		2	2	3	1														
у банківській системі	і	Усього	431	32	12	44	16	2	2	26	7														
	з них	у т.ч. 30	26	7	1	2	1	1	1	4															
у т.ч. комерційних банках	і	Усього	414	30	3	19	8	2	1	37	1														
	з них	у т.ч. 30	16	1		2	1	1	1	1															
фінансово-кредитній системі (без банків)	і	Усього	406	19	4	23	4	3	2	35	2														
	з них	у т.ч. 30	13	1		4	1	2																	
у сфері приватизації	і	Усього	441	14	2	33	12	2	1	39	6														
	з них	у т.ч. 30	7							1															
з рідка І	і	Усього	485	29	3	30	6	1	7	35	7														
	з них	у т.ч. 30	21	2	2	2	1																		
з них	і	Усього	567	26	9	44	15	2	1	26	10														
	з них	у т.ч. 30	34	2	1	8	2	1		3															
		Усього	721	34	14	45	14	1	7	35	15														

					117	22	16					
					4				2	3	2	
2		1			140	14	4	2	114	72	2	
					6	4	6		3	8	4	1
	3	3			209	41	36	1	148	129	7	1
					7	3	6	1	1	13	3	
	7	9	4	1	341	62	49	4	247	203	6	
					6	7	4		1	14	2	
	4	9		5	330	56	43	2	221	199	6	
			1		14	6	4	2	2	21	3	
7	3	5	11	6	298	80	34	2	198	204	5	
					5	8	3		2	11	3	
11	2	3	2	4	302	66	36	2	204	182	6	1
			1		6	3	4		1	10	1	
11	4	2	3	3	323	74	42	2	237	183	11	
					4	3			4	3		
18	4	4	2	4	370	77	35	3	251	206	7	
2					13	2	6		2	16	3	
15	12	5		8	405	106	54	2	280	257	15	
					17	13	4		3	26	5	
35	4	8	4	16	508	138	70	5	329	362	18	
у сфері земельних праввідносин (АПК)												
вугільній промисловості												
нафтогазовій промисловості												
електроенергетичному комплексі												
у металургійній промисловості												
до одного року												
до двох років												
від 3-х до 6-ти років												
більше 6-ти років												
3 особи												
від 4-х до 10-ти осіб												
від 11-ти до 20-ти осіб												
більше 20-ти осіб												
					Тривалість дії ОП				! 30			
									Кількість осіб ОП			

Згідно з даними МВС та Генеральної прокуратури України протягом 2004–2013 рр. виявлено 4548 організованих груп та злочинних організацій, учасниками яких були 18249 осіб. Спостерігалася тенденція до зменшення кількості виявлених організованих груп і злочинних організацій на 78,5 % (з 721 – у 2004 р. до 155 – у 2014 р.).

Однак, ці дані свідчать не лише про зменшення кількості таких об'єднань, а й про труднощі виявлення, документування та припинення протиправної діяльності учасників вказаних суб'єктів правоохоронними органами. Серед виявлених у 2013 р. організованих груп і злочинних організацій 17,8 % мали корумповані, а 8,6 % – міжнародні (транснаціональні) зв'язки. 6,5 % організованих злочинних об'єднань сформовано на етнічній основі.

Організовані групи та злочинні організації, як правило, діють протягом тривалого терміну. У середньому в період 2004–2013 рр. 3226 об'єднань (73,9 %) діяло до одного року, 714 об'єднань (16,3 %) – до двох років, 403 об'єднання (9,2 %) – від трьох до шести років, і 25 об'єднань (0,6 %) – більше шести років

Кількісний склад учасників організованих злочинних об'єднань досить різноманітний. У середньому в період 2004–2013 рр. 2229 об'єднань (51,7 %) складалося з трьох осіб, 1997 об'єднань (46,3 %) утворювало від чотирьох до десяти осіб, 83 об'єднання (1,9 %) – від одинадцяти до двадцяти осіб, 2 об'єднання (0,1 %) – понад двадцять осіб.

А.2. Дані про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у складі організованої групи та злочинної організації

		2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012		2013			
		у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього		
Виявлено осіб, що вчинили злочини у складі ОГ і ЗО	з корумпованими зв'язками																						
		у т.ч. в органах влади та управління																					
			з міжнародними (транснаціональними) зв'язками																				
		сформовані на етнічній основі	у банківській системі																				
			у т.ч. комерційних банках																				
		у сфері приватизації	фінансово-кредитній системі (без банків)																				
			у сфері земельних правовідносин (АПК)																				
				І		І		І		І		І		І		І		І		І		І	
				І		І		І		І		І		І		І		І		І		І	

				19			
4	3			556	77	13	6
	11			63	42	45	
12	23			832	199	186	6
				41	20	49	15
26	41	16	1	128	297	220	29
				37	58	30	4
15	39		29	128	249	187	11
	6	6		92	46	23	27
9	22	43	29	119	331	154	33
				23	64	22	7
9	17	3	19	111	280	152	34
				41	25	33	
17	7	15	11	122	305	179	15
				20	10	9	
13	16	6	11	134	305	153	12
				79	11	37	
39	21	5	48	157	414	264	29
	2			104	77	20	
13	38	17	96	201	636	288	36
	вугільній промисловості						
	нафтогазовій промисловості						
	електроенергетичному комплексі						
	у металургійній промисловості						
				до одного року			
				до двох років			
				від 3-х до 6-ти років			
				більше 6-ти років			
				Тривалість дії ОГ і ЗО			

Примітка. Протягом 2004-2013 років виявлено 17684 особи, що вчинили злочини у складі організованих груп і злочинних організацій.

А.3. Відомості про матеріальні збитки, їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності (у закінчених кримінальних (справах) провадженнях про злочини, вчинені організованими групами та злочинними організаціями)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Встановлена сума матеріальних збитків	167313779	307283838	74423798	79287271	154550398	330757519	964775791	2138901559	1201827620	624992,4
Сума несплачених подат., зборів, ін. обов'яз. платежів	16576961	6547204	51842913	25293898	26265369	36966848	102442444	101896693	207024108	45224
Сума неповернутого кредиту	2264739	1059441	8716208	154249	2792153	372850	1569780	64158681	843200	
Вартість продукції, яка реалізується з порушенням автор. та суміжних прав			10250	1571801	187895	203722	15827477	2009062		
Відшкодовано збитків	88923704	231431091	23244067	40643937	45632456	80373035	224791240	319740746	657827191	50136,85
майна	36463591	40666353	26547902	18555553	17838923	87331268	46373610	23105776	99006523	8763,06
готівки	2247648	1953521	1408060	795811	7700696	4543865	5491788	18163778	8247678	22617,63
іноземної валюти (по курсу НБУ)	4296534	321411	96260	158561	213697	3500023	1623574	3988335	6951711	531,96
цінних паперів	9463131	294054								
коштовних металів, в грамах	2094	283		73	27	2060	280	1357	65	45897
кольор. металів, кг	708			283			712	15	10	
зброї та боеприпасів	10	13	14	6	7	3	4	1		1
нарізної	71	41	31	48	22	28	74	18	21	23
ін. воєнп.	15	12	15	4	2	2	10	22	123	23
Вилучено предметів злочинної діяльності (тис. грн.)										

зброї	патронів	2682	3235	6112	2840	674	194	2985	839	1908	218
	гранат	2	117	3	5	8		75		6	3
мін		9		1						2	
	саморобних вибух. пристроїв	1						3		3	
холодної зброї		15	12	12	5	1	3	6	2	1	2
	газової та пневмат. зброї	7	4	2	2	1	6	3		1	13
вибух. реч., кг		36	929	3	9	13	11	75	239	54	2
	автомобілів	55	43	38	28	52	61	99	47	45	17
нарког. засобів, г		558423	1940053	474529	700674	562312	876597	1009958	1720511	77835	218755
	марихуани	55181	21574	94050	233264	5010	3125				186902
Б. П. А.	героїну	447		6	74456	526	4338	2571	2	133	3586
	кокаїну	20			265	453	14	16	1061	23	22898
психотр. речовин, г		255	277	541	3216	3906	15734	4938	4308	2468	18361
	Б. П. А.	104	182	523	1782	3813	15726	4863	2809	246	13742
прекурсорів	в кг	11	940	19	12	1	27	3	201		23
	в л	369	13	59	255	210	536	17	6		
Накладено арешт на майно											
Пред'явлено цивільний позов (без морал. шкоди), тис. грн.											
											901345837
											292685185
											191009,26

Протягом 2004-2013 років встановлено матеріальних збитків на суму 5419746565,4 грн. (близько 5,5 млрд).

А.4. Відомості про закінчені розслідуванням кримінальні справи за фактами злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями

	2004		2005		2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього	у т.ч. ЗО	Усього
Закінчено розслідуванням кримінальних справ про злочини, вчинені ОГ і ЗО	34	20	2		7	3	7	19	9	12	10	15	12	15	6	13	12	12
Створення злочинної організації	2	2																
Бандитизм	2	38	14	15	8	16	9	19	7	10	4	12	4	15	6	14	11	3
Умисне вбивство (та замах на вбивство)																		
у т. ч. вчинені на замовлення																		
Розбій	84	84		55	64	64	35	12	29	8	32	6	24	9	19	7	17	1
Грабіж	13	13		12	15	15	12	12	8	7	6	4	9	8	7	9	6	1
Вимагання	16	16		13	5	5	12	12	7	7	4	4	12	5	9	9	6	6
Примусшення до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань				1			1	1										
Захоплення заручників																		
Незаконне переправлення осіб через державний кордон України		4		1				3										3

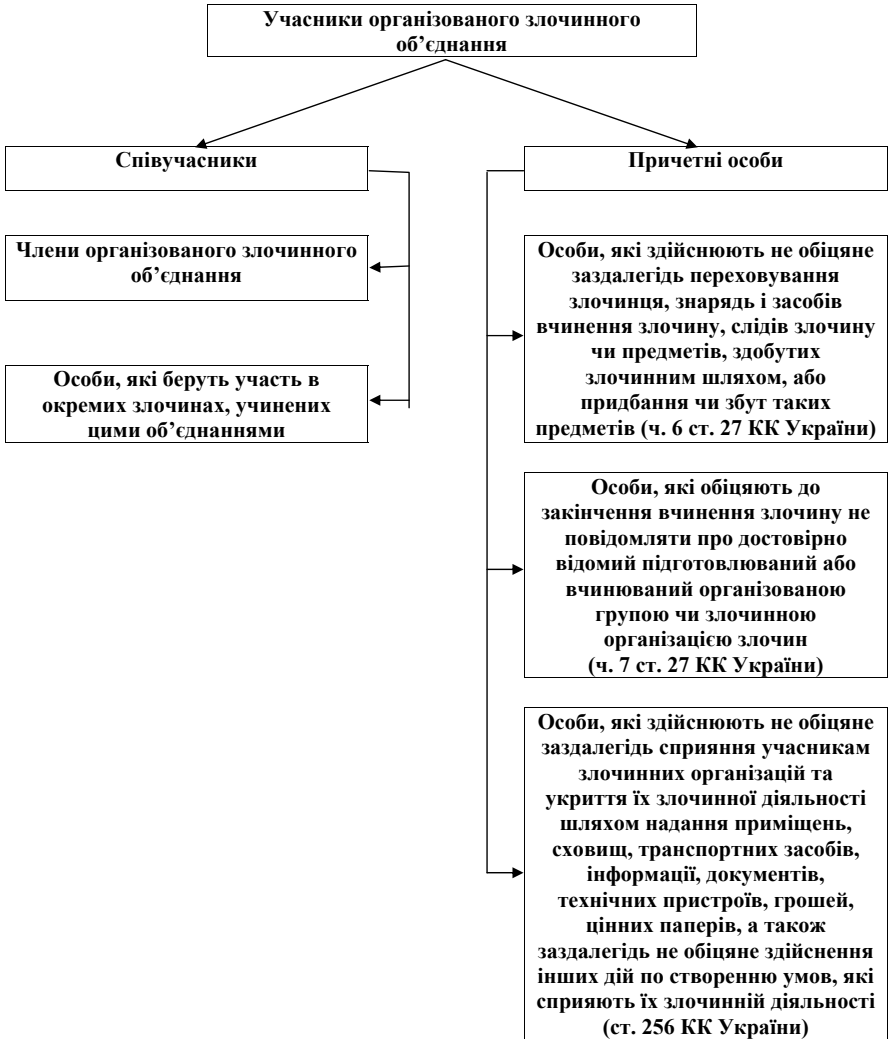
		2			2				1		1		
8	5	69	23	5	50	31	9	5	3	4	6	2	1
					2	2					1		2
8	4	101	53	14	55	39	8	11	6	6	9	3	15
		1			2	2							1
13	8	91	47	13	51	42	3	7	4	4	3	3	10
		3			1	1	1	3					
12	1	91	53	23	37	28	5	14	3	3	3		6
		1			1	1							
15	1	69	59	19	38	22	2	6		4		3	7
					1	1		1					
13	3	71	58	10	52	30	5	7	4	5	2	4	3
					1	1							
17		80	60	6	57	36	1	6	1	5	4	2	3
31	4	96	74	24	62	36	3	15	1	7	6	9	6
		3	5	5				2		1			
22	2	114	10	43	87	62	9	23		12	5	8	4
Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини													
Незаконний обіг зброї (ст. 262, 263 КК України)													
Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів													
Крадіжка													
у т. ч. в особливо великих розмірах													
Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем													
у т. ч. в особливо великих розмірах													
Неправомірна вигода (хабарництво)													
Легалізація (відмивання) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом													
Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів													
Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркот. засобів, психотр. реч., їх аналогів або прекурс.													
Ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів													
Шахрайство з фінансовими ресурсами													
Контрабанда													

Незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту піддакцизних товарів	19	17	9	107
	9	6	5	109
	12	6	8	113
	7	17	6	95
	7	17	1	1
	6	19	4	103
	10	15	3	90
	10	15	3	1
	11	24	2	79
	8	22	4	91
	2	12	2	40
	11	24	2	3
	2	12	2	40
Фіктивне підприємництво				
Виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут піддроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державних лотерей				
Інші злочини				

34,3% кримінальних правопорушень, учинених учасниками організованих злочинних об'єднань, склали злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); 20,2% – злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів; 10,1% – злочини у сфері господарської діяльності (легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), шахрайство з фінансовими ресурсами, контрабанда, фіктивне підприємництво, виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою використання при продажу товарів, збуту або збуту піддроблених грошей, державних цінних паперів, білетів державної лотереї, марок акційного збору чи голографічних захисних елементів); 6,8% – злочини проти громадської безпеки (створення злочинної організації, бандитизм, незаконний обіг зброї); 6% – злочини проти життя та здоров'я особи; 4% – злочини у сфері службової діяльності; 3,4% – злочини проти волі, честі та гідності особи (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини, захоплення заручників).

Відмінні ознаки злочинних об'єднань

Група осіб	Група осіб за попередньою змовою
виконавці	будь-які співучасники
без попередньої змови	попередня змова
Група осіб за попередньою змовою	Організована група
кілька осіб (дві або більше)	кілька осіб (три і більше)
попередня змова (заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення)	попередня зорганізованість
	стійкість
	мета – учинення цього та іншого (інших) злочинів
	об'єднаність єдиним планом відомим усім учасникам групи
	розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану
Організована група	Злочинна організація
кілька осіб (три і більше)	кілька осіб (п'ять і більше)
попередня зорганізованість	зорганізованість за попередньою змовою
стійкість	стійкість
мета – учинення цього та іншого (інших) злочинів	мета – безпосереднє вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, або керівництво чи координація злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп
об'єднаність єдиним планом відомим усім учасникам групи	
розподіл функцій учасників групи, спрямованих на досягнення плану	ієрархічність

Форми співучасті у злочині за кримінальним законодавством зарубіжних країн

КК РФ

Стаття 35. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією)

1. Злочин визнається вчиненим групою осіб, якщо в його скоєнні спільно брали участь два або більше виконавця без попередньої змови.

2. Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь особи, що заздалегідь домовилися про спільне вчинення злочину.

3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо він скоєний стійкою групою осіб, що заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів.

4. Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством (злочинною організацією), якщо він скоєний структурованою організованою групою або об'єднанням організованих груп, що діють під єдиним керівництвом, члени яких об'єднані з метою спільного вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів для отримання прямо чи опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди.

5. Особа, яка створила організовану групу чи злочинне співтовариство (злочинну організацію) або керувала ними, підлягає кримінальній відповідальності за їх організацію і керівництво ними у випадках, передбачених статтями 208, 209, 210 і 282-1 цього Кодексу, а також за всі злочини вчинені організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією), якщо вони охоплювалися її умислом. Інші учасники організованої групи або злочинного співтовариства (злочинної організації) несуть кримінальну відповідальність за участь у них у випадках, передбачених статтями 208, 209, 210 і 282-1 цього Кодексу, а також за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

6. Створення організованої групи у випадках, не передбачених статтями Особливої частини цього Кодексу, тягне кримінальну відповідальність за готування до тих злочинів, для вчинення яких вона створена.

7. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією) тягне більш суворе покарання на підставі та в межах, передбачених цим Кодексом.

КК Республіки Білорусь

Стаття 17. Вчинення злочину групою

1. Злочин визнається вчиненим групою осіб, якщо хоча б дві особи спільно брали участь у вчиненні цього злочину як виконавці (співвиконавці).

2. Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо виконавці заздалегідь домовилися про спільне вчинення даного злочину.

Стаття 18. Організована група

1. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо його вчинено двома або більше особами, які попередньо об'єдналися в керовану стійку групу для спільної злочинної діяльності.

2. Організатори (керівники) організованої групи несуть відповідальність за всі злочини скоєні групою, якщо вони охоплювалися їх умислом. Інші учасники організованої групи несуть відповідальність лише за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

Стаття 19. Злочинна організація

1. Злочинною організацією визнається об'єднання організованих груп або їх організаторів (керівників), інших учасників для розроблення чи реалізації заходів щодо здійснення злочинної діяльності або створення умов для її підтримки та розвитку.

2. Учасником злочинної організації визнається особа, яка умисно бере участь у діяльності злочинної організації або надає сприяння в розробленні або реалізації заходів щодо здійснення такої діяльності або створення умов для її підтримки та розвитку.

3. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний учасником такої організації на виконання її злочинних цілей або за завданням злочинної організації особою, яка не є учасником цієї організації.

4. Організатори (керівники) злочинної організації несуть відповідальність за всі злочини, вчинені на виконання злочинних цілей даної організації, якщо ці злочини охоплювалися їх умислом. Інші учасники злочинної організації несуть відповідальність лише за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

КК Грузії

Стаття 27. Груповий злочин

1. Злочин скоєно групою осіб, якщо в його вчиненні спільно брали участь два або більше виконавця без попередньої змови.

2. Злочин вчинений групою осіб за попередньою змовою, якщо особи, які брали у ньому участь, заздалегідь вступили в зв'язок з метою спільного вчинення злочину.

3. Злочин вчинений організованою групою, якщо його вчинено стійкою групою осіб, які заздалегідь вступили в зв'язок з метою вчинення кількох злочинів.

4. Кримінальній відповідальності за створення організованої групи або керівництво нею у випадках, передбачених відповідними статтями цього Кодексу, підлягає особа, яка створила таку групу або керувала нею. Вона також підлягає відповідальності за всі вчиненні цією групою злочини, якщо вони охоплювалися її умислом.

Інші учасники організованої групи несуть відповідальність за участь в групі у випадках, передбачених відповідною статтею цього Кодексу, а також за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

КК Молдови

Стаття 43. Форми співучасті

За рівнем координації дій співучасників виділяються наступні форми співучасті:

- a) проста співучасть;
- b) складна співучасть;
- з) організована злочинна група;
- d) злочинна організація (злочинне співтовариство).

Стаття 44. Проста співучасть

Злочин визнається вчиненим при простій співучасті, якщо в його скоєнні спільно брали участь двоє або більше осіб, кожна з яких реалізувала об'єктивну сторону злочину, тобто виступала в якості співвиконавця.

Стаття 45. Складна співучасть

(1) Злочин визнається вчиненим при складній співучасті, якщо особи, які беруть участь у його вчиненні виступають в якості виконавця, організатора, підбурювача або пособника.

(2) Об'єктивна сторона злочину, вчиненого при складній співучасті, може бути реалізована:

- a) одним виконавцем;
- b) двома і більше виконавцями.

Стаття 46. Організована злочинна група

Організованою злочинною групою визнається стійка група осіб, що заздалегідь зорганізувалися з метою вчинення одного або декількох злочинів.

Стаття 47. Злочинна організація (злочинна спільнота)

(1) Злочинною організацією (злочинним співтовариством) визнається об'єднання злочинних груп у стійке співтовариство, діяльність якого заснована на розподілі між членами організації та її структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинних задумів з метою впливу на економічну та іншу діяльність фізичних і юридичних осіб або контролю

за такою діяльністю в інших формах для отримання вигод і реалізації економічних, фінансових чи політичних інтересів.

(2) Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо його вчинено одним з членів такої організації в її інтересах або особою, яка не є членом злочинної організації, за дорученням цієї організації.

(3) Організатором або керівником злочинної організації вважається особа, яка створила злочинну організацію або керувала нею.

(4) Організатор і керівник злочинної організації несуть відповідальність за всі злочини, вчинені організацією.

(5) Член злочинної організації несе кримінальну відповідальність лише за ті злочини, в підготовці або вчиненні яких він брав участь.

(6) Член злочинної організації може бути звільнений від кримінальної відповідальності, якщо він добровільно заявив про існування такої організації та сприяв розкриттю скоєних нею злочинів або викриттю організаторів, керівників або членів.

КК Вірменії

Стаття 41. Вчинення злочину групою осіб, організованою групою або злочинним співтовариством

1. Злочин визнається вчиненим групою осіб без попередньої змови, якщо у ньому брали участь співвиконавці, які заздалегідь не домовилися про спільне вчинення злочину.

2. Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь виконавці, заздалегідь (до початку злочину) домовилися про спільне вчинення злочину.

3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо його вчинено стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для скоєння одного або декількох злочинів.

4. Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством, якщо його скоєно групою, створеною, згуртованою, зорганізованою для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, або об'єднанням організованих груп, створених з тією ж метою, а також якщо він вчинений членом (членами) такого співтовариства на виконання його злочинних цілей, а також за завданням злочинного співтовариства особою, не визаною його членом.

5. Особа, яка створила організовану групу, співтовариство або керувала ними, підлягає відповідальності у випадках, передбачених відповідними статтями цього Кодексу, за організацію і керівництво організованою групою або злочинним співтовариством, а також за всі злочини, вчинені ними, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші особи, що входять в злочинне співтовариство, несуть відповідальність за участь у цій організації та за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

6. Відповідальність осіб, перелічених у цій статті, настає без посилання на статтю 38 цього Кодексу.

КК Азербайджану

Стаття 34. Вчинення злочину групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією)

34.1. Злочин визнається вчиненим групою осіб, якщо в його скоєнні спільно брали участь два або більше виконавці без попередньої змови.

34.2. Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в його скоєнні спільно брали участь дві або більше особи, які заздалегідь домовилися про спільне вчинення злочину.

34.3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо його скоєно стійкою групою з двох або більше осіб, які заздалегідь об'єдналися для вчинення одного або декількох злочинів.

34.4. Злочинним співтовариством (злочинною організацією) визнається створення стійкої організованої злочинної групи з метою вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів або стійке об'єднання двох або більше організованих злочинних груп, створене з тією ж метою.

34.5. Злочин, вчинений учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) для здійснення цілей цієї спільноти (організації), а також вчинений особою (особами), що не є учасником (учасниками) злочинного співтовариства (злочинної організації) за замовленням цієї спільноти (організації), визнається вчиненим злочинним співтовариством (злочинною організацією).

34.6. Особа, яка створила організовану групу чи злочинне співтовариство або керувала ними, підлягає кримінальній відповідальності за їх організацію і керівництво ними у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за всі вчинені організованою групою або злочинним співтовариством злочини, якщо вони охоплювалися її умислом. Інші учасники організованої групи чи злочинного співтовариства несуть кримінальну відповідальність за участь у цих злочинах у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

34.7. Створення організованої групи у випадках, не передбачених статтями Особливої частини цього Кодексу, тягне кримінальну відповідальність за готування до тих злочинів, для вчинення яких вона створена.

34.8. Вчинення діянь групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією) тягне більш суворе покарання на підставі та в межах, передбачених цим Кодексом.

Пенітенціарний кодекс Естонії

Стаття 255. Злочинне співтовариство

(1) Приналежність до злочинного співтовариства, що має стійкий характер і складається з трьох або більше осіб з розподілом між ними обов'язків, діяльність якого спрямована на вчинення злочинів другого ступеня, за яке передбачено тюремне ув'язнення на термін не менше трьох років, або на вчинення злочинів першого ступеня, за який передбачено тюремне ув'язнення на термін від трьох до дванадцяти років.

Стаття 4. Ступені тяжкості злочинів

(1) Злочини поділяються на злочини першого та другого ступенів.

(2) Злочином першого ступеня визнається винне діяння, за вчинення якого цим Кодексом в якості максимального покарання передбачене тюремне ув'язнення на строк понад п'ять років, довічне ув'язнення або примусове припинення.

(3) Злочином другого ступеня визнається винне діяння, за вчинення якого цим Кодексом як покарання передбачено тюремне ув'язнення на строк до п'яти років або грошове стягнення.

(4) Пом'якшення або посилення покарання на підставі положень Загальної частини цього Кодексу не змінює ступінь тяжкості злочину.

КК Киргизької Республіки

Стаття 31. Форми співучасті

(1) Формами співучасті у злочині визнаються: проста співучасть, складна співучасть, організована злочинна група, злочинне співтовариство.

(2) Простою співучастю визнається вчинення злочину двома або більше особами, кожна з яких здійснює дії, передбачені складом злочину (співвиконавство). Проста співучасть може бути у двох видах:

- 1) вчинене групою осіб без попередньої змови;
- 2) вчинене групою осіб за попередньою змовою.

(3) Складною співучастю визнається вчинення злочину двома або більше особами з розподілом ролей (організатора, підбурювача, виконавця та пособника).

(4) Організованою злочинною групою визнається стійка група з двох і більше осіб, попередньо зорганізованих для вчинення злочинів.

(5) Злочинним співтовариством (злочинною організацією) визнається стійке, згуртоване об'єднання двох і більше осіб або груп, попередньо зорганізованих для систематичного вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів.

КК Латвійської Республіки

Стаття 21. Організована група

(1) Організованою групою є утворене більш ніж двома особами стійке об'єднання, яке створено з метою спільного вчинення злочинних діянь або тяжкого чи особливо тяжкого злочину, учасники якого розподілили обов'язки згідно з попередньою домовленістю.

(2) Відповідальність особи за вчинення злочинного діяння організованою групою настає лише у випадках, передбачених цим законом за створення і керівництво групою, участь у готуванні до тяжкого або особливо тяжкого злочину або вчиненні злочинного діяння незалежно від ролі особи в спільно вчиненому діянні.

КК Литовської Республіки

Стаття 25. Форми співучасті у злочині

1. Формами співучасті у злочині є група співучасників, організована група, злочинне об'єднання.

2. Групою співучасників визнається група, якщо на будь-якій стадії злочинного діяння дві або більше особи домовляються про спільне вчинення, продовження або закінчення злочинного діяння.

3. Організованою групою визнається група, якщо на будь-якій стадії злочинного діяння дві або більше осіб домовляються про спільне вчинення кількох злочинів чи одного тяжкого або особливо тяжкого злочину, і кожен член групи при вчиненні злочину виконує певне завдання або відіграє свою особливу роль.

4. Злочинним об'єднанням визнається стійке об'єднання, якщо для злочинної діяльності – для вчинення одного або кількох тяжких або особливо тяжких злочинів - об'єднуються троє або більше осіб, які мають постійні зв'язки між собою, розподілені обов'язки або завдання. До злочинного об'єднання прирівнюється антиконституційна група або організація.

КК Таджикистану

Стаття 39. Вчинення злочину групою осіб, за попередньою змовою організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією)

1) Злочин визнається вчиненим групою осіб без попередньої змови, якщо у ньому брали участь виконавці, які заздалегідь не домовилися про спільне його вчинення.

2) Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо у ньому брали участь особи, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення.

3) Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо він вчинений стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів.

4) Злочинним співтовариством визнається об'єднання двох або кількох організованих груп, які організувалися для вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів у стійку організацію, діяльність якої ґрунтується на розподілі між членами співтовариства і його структурами функцій управління, забезпечення та виконання злочинної мети співтовариства.

5) Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством (злочинною організацією), якщо він вчинений членом (членами) такого співтовариства на виконання його злочинних цілей, а також за завданням злочинного співтовариства особою, яка не є членом злочинного співтовариства.

6) Особа, що створила організовану групу чи злочинне співтовариство (злочинну організацію) або керувала ними, підлягає кримінальній відповідальності за їх організацію і керівництво ними у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за всі вчинені організованою групою або злочинним співтовариством (злочинною організацією) злочину, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники організованої групи або злочинного співтовариства (злочинної організації) несуть кримінальну відповідальність за участь у них у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

7) Створення організованої групи у випадках, не передбачених статтями Особливої частини цього Кодексу, тягне кримінальну відповідальність за готування до тих злочинів, для вчинення яких вона створена.

8) Кримінальна відповідальність осіб, перелічених у цій статті, настає без посилання на статтю 36 Загальної частини цього Кодексу.

9) Не підлягає покаранню учасник організованої групи або злочинного співтовариства, який добровільно з'явився в органи влади і активно сприяв у розкритті злочинних задумів до того, як був скоєний злочин, якщо фактично вчинене ним діяння не містить складу іншого злочину.

КК Туркменістану

Стаття 34. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством.

(1) Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь дві і більше особи, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення.

(2) Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо він скоєний стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів.

(3) Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством, якщо його вчинено особами, які попередньо зорганізувалися в стійку, згуртовану, керовану організацію, створену для вчинення тяжких і особливо тяжких злочинів.

(4) Особа, яка організувала злочинне співтовариство або керувала ним, несе відповідальність за організацію і керівництво злочинним співтовариством, а також за всі вчинені співтовариством злочини, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники злочинного співтовариства несуть відповідальність за участь в ньому і злочини, у вчиненні або підготовці яких вони брали участь.

(5) Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою, організованою групою або злочинним співтовариством тягне більш суворе покарання на підставі та в межах, встановлених цим Кодексом.

КК Республіки Казахстан

Стаття 31. Форми співучасті у злочині

1. Злочин визнається вчиненим групою осіб, якщо в його скоєнні спільно брали участь два або більше виконавців без попередньої змови.

2. Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь особи, які заздалегідь домовилися про спільне вчинення злочину.

3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо його вчинено стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для скоєння одного або декількох злочинів.

4. Злочин визнається вчиненим злочинним співтовариством (злочинною організацією), якщо він скоєний об'єднанням організованих груп, створених з метою вчинення одного або декількох злочинів.

4-1. Злочин визнається вчиненим транснаціональною організованою групою, якщо він вчинений стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів на території двох і більше держав, або в одній державі, але його підготовка, планування, керівництво чи наслідки мають місце в іншій державі або в одній державі, але за участю громадян інших держав.

4-2. Злочин визнається вчиненим транснаціональним злочинним співтовариством (транснаціональною злочинною організацією), якщо його скоєно об'єднанням організованих груп, створених з метою вчинення одного чи кількох злочинів на території двох і більше держав, або в одній державі, але його підготовка, планування, керівництво чи наслідки мають місце в іншій державі або в одній державі, але за участю громадян інших держав.

5. Особа, яка створила організовану групу, злочинне співтовариство (злочинну організацію), транснаціональну організовану групу, транснаціональне злочинне співтовариство (транснаціональну злочинну організацію) або стійку озброєну групу (банду) або керувала ними, підлягає кримінальній відповідальності за їх організацію і керівництво ними у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за всі вчинені організованою групою, злочинним співтовариством (злочинною організацією), транснаціональною організованою групою, транснаціональним злочинним співтовариством (транснаціональної злочинної організацією) або стійкою озброєною групою (бандою) злочини, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші учасники організованої групи, злочинного співтовариства (злочинної організації), транснаціональної організованої групи, транснаціонального злочинного співтовариства (транснаціональної злочинної організації) або стійкої озброєної групи (банди) несуть кримінальну відповідальність за участь у них у випадках, передбачених відповідними статтями Особливої частини цього Кодексу, а також за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

6. Створення організованої групи у випадках, не передбачених статтями Особливої частини цього Кодексу, тягне кримінальну відповідальність за готування до тих злочинів, для вчинення яких вона створена.

КК Узбекистану

Стаття 29. Форми співучасті

Формами співучасті у злочині визнаються: проста співучасть; складна співучасть; організована група; злочинне співтовариство.

Простою співучастю визнається участь у вчиненні злочину двох або більше осіб без попередньої змови.

Складною співучастю визнається участь у вчиненні злочину двох або більш осіб за попередньою змовою.

Організованою групою визнається попереднє об'єднання двох або більше осіб у групу для спільної злочинної діяльності.

Злочинним співтовариством визнається попереднє об'єднання двох або більше організованих груп для заняття злочинною діяльністю.

КК Аргентини

Глава II незаконне об'єднання

Стаття 210.

Карасться позбавленням волі на строк від трьох до десяти років каторжних робіт або тюремного ув'язнення той, хто прийняв участь в об'єднанні або банді, яка складалася з трьох або більше осіб і призначене

для вчинення злочинів. Покарання призначається за сам факт участі в об'єднанні.

Нижня межа шкали покарань для керівників або організаторів об'єднання становить п'ять років каторжних робіт або тюремного ув'язнення.

Стаття 210/2.

Карається позбавленням волі на строк від п'яти до двадцяти років тюремного ув'язнення той, хто прийняв участь, взаємодіяв або сприяв створенню або діяльності незаконного об'єднання, що мало на меті вчинення злочинів, якщо діяльність об'єднання сприяла створенню загрози Національній Конституції, і воно мало, принаймні, дві з наступних характеристик:

- а) складалося з десяти або більше осіб;
- б) мало військову або військового типу організацію;
- в) його структура включала осередки;
- г) мало бойовою зброєю або вибухові речовини великої руйнівної сили;
- д) діяло більш ніж в одному політичному окрузі країни;
- е) мало у своєму складі одного чи декількох офіцерів або унтер-офіцерів збройних сил чи органів безпеки;
- ж) мало очевидні зв'язки з іншими аналогічними організаціями, які діяли в країні або за кордоном;
- з) отримувало підтримку, допомогу або керівництво з боку державних службовців.

Стаття 213/2.

Карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років каторжних робіт або тюремного ув'язнення той, хто організував або прийняв участь в постійній або тимчасовій групі, яка, не будучи включеною до статті 210 цього Кодексу, мала в якості основної або допоміжної мети нав'язати свої ідеї або боротися, використовуючи силу або залякування, з ідеями інших осіб.

Покарання призначається за сам факт приналежності до групи.

КК Китайської Народної Республіки

Стаття 26

Злочинним співтовариством визнаються троє і більше осіб, які створили стійку злочинну групу для спільного вчинення злочинів.

КК Турції

Стаття 256. Особи, що вступили в співтовариство, яке складається з десяти або більше осіб, організоване для вчинення з використанням сили

або погрози діяння, передбаченої попередньою статтею, караються ув'язненням на термін від одного місяця до двох років.

Стаття 264. Особа, яка без отримання дозволу від відповідної інстанції виготовила динаміт чи бомбу або аналогічні руйнуючі чи смертоносні знаряддя, снаряди, порох або подібні хімічні сполуки або ввозила або стала посередником для ввезення їх до Туреччини з інших країн або перевозила або відправила чи стала посередником для перевезення або відправлення їх з одного місця в інше в межах країни, свідомо знаючи характер зазначених предметів, карається ув'язненням на строк від п'яти до восьми років і тяжким грошовим штрафом у розмірі від 15 до 60 тисяч лір.

Якщо правопорушення, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особами, які створили співтовариство з метою їх вчинення, або особами, які керують таким співтовариством, або є його членами, то винні особи караються тяжким ув'язненням на строк від десяти до п'ятнадцяти років і тяжким грошовим штрафом в розмірі від 50 тисяч до 100 тисяч лір.

У разі вчинення правопорушень, зазначених в частині першій цієї статті, групою з двох або більше осіб, за винятком випадку, передбаченого частиною другою цієї статті, винні особи караються ув'язненням на строк від восьми до дванадцяти років і тяжким грошовим штрафом у розмірі від 25 тисяч до 70 тисяч лір.

Створенням співтовариства вважається попередній вступ у змову двох або більше осіб з метою вчинення діянь, передбачених у частині першій цієї статті.

Особи, які без отримання дозволу носять, перевозять, збувають або намагаються збути або скуповують такі предмети, караються тяжким ув'язненням на термін від трьох до п'яти років і тяжким грошовим штрафом в розмірі від 10 тисяч до 20 тисяч лір. Якщо зазначені предмети за їх характером або кількістю представляють загрозу, винні особи караються тяжким ув'язненням на строк від п'яти до восьми років і тяжким грошовим штрафом у розмірі не менше 25 тисяч лір. Якщо суд визнає ці предмети незначними за характером або кількістю, а винну особу – такою, що не становить небезпеки по її професійним, особистісним або моральним рисам, він карається ув'язненням на термін від одного місяця до одного року і тяжким грошовим штрафом в розмірі від 1 тисячі до 3 тисяч лір.

Особи, які запалюють, підривають, випускають або розкидають снаряди чи інші предмети, зазначені у частині першій цієї статті, у населених пунктах або навколо них або на переходах, якщо за це діяння не передбачено більш тяжке покарання, караються ув'язненням на термін не менше п'яти років і тяжким грошовим штрафом у розмірі не менше 10 тисяч лір. У разі вчинення діяння в місцях скупчення людей або приміщеннях, виділених для громадських послуг, навіть якщо за це правопорушення передбачено більш тяжке покарання, окремо

призначається ув'язнення на термін не менше п'яти років, тяжкий грошовий штраф в розмірі не менше 10 тисяч лір.

У разі, якщо особа, незалежно від намірів і мотивів, відкрив вогонь у населеному пункті або навколо нього, або по приватним, державним чи громадським будівлям або транспортних засобах чи інших місцях скупчення людей, викликавши таким чином почуття страху, безвиході або паніку, то якщо навіть за це діяння передбачено більш тяжке покарання, їй окремо призначається покарання у вигляді ув'язнення на термін не менше двох років і тяжкого грошового штрафу в розмірі не менше 5 тисяч лір.

У разі вчинення діянь, зазначених у попередніх двох частинах, двома або більше особами спільно або за допомогою транспортного засобу або інших засобів, що полегшують вчинення правопорушення, призначене покарання збільшуються від однієї третини до половини.

Модельний КК для держав – учасників СНД

Стаття 38. Вчинення злочину групою осіб або злочинним співтовариством

(1) Злочин визнається вчиненим групою осіб без попередньої змови, якщо у ньому брали участь виконавці, які заздалегідь не домовилися про спільне його вчинення.

(2) Злочин визнається вчиненим групою осіб за попередньою змовою, якщо в ньому брали участь виконавці, які заздалегідь домовилися про спільне його вчинення.

(3) Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо він вчинений стійкою групою осіб, які заздалегідь об'єдналися для здійснення одного або декількох злочинів, а також членом організованої групи на виконання її завдання.

(4) Злочинним співтовариством визнається згуртоване об'єднання організованих злочинних груп з метою одержання незаконних доходів.

(5) Особа, яка створила організовану групу чи злочинне співтовариство або керувала ними, підлягає відповідальності за організацію і керівництво організованою групою або злочинним співтовариством у випадках, передбачених відповідними статтями цього Кодексу, а також за всі скоєні ними злочину, якщо вони охоплювалися його умислом. Інші особи, що входять до складу злочинного співтовариства, несуть відповідальність за участь в ньому, так і за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь. Члени організованої групи несуть відповідальність лише за злочини, у підготовці або вчиненні яких вони брали участь.

(6) Відповідальність осіб, перелічених у цій статті, настає без посилання на статтю 34 цього Кодексу.

США

Розділ 18. Зведення законів США «Злочини та кримінальний процес»

Частина I – ЗЛОЧИНИ (§§ 1–2725)

ГЛАВА 26 Кримінальні вуличні банди

§521. Вуличні злочинні банди (групи)

(а) визначення. –

«Засудження» включає в себе визнання, згідно закону штату або федерального закону, того, що особа вчинила протиправний акт із залученням неповнолітнього, що включає насильство або фелонію щодо обігу контрольованих речовин (наркотиків).

«Злочинна вулична банда» – діюча група, клуб, організація чи об'єднання 5 або більше осіб, –

(А) однією з основних цілей якої є скоєння одного або більше кримінальних правопорушень, описаних у пункті (с);

(В) члени якої займаються або займалися протягом останніх 5 років вчиненням серії правопорушень, описаних у пункті (с); та

(С) дії якої впливають на внутрішню чи зовнішню торгівлю.

«Штат» означає штат Сполучених Штатів, округ Колумбія чи будь-яке об'єднання, територію або володіння Сполучених Штатів.

(b) Покарання. Вирок особі, засудженій за злочин, описаний у пункті (с) може бути збільшений до 10 років, якщо злочин вчинено за обставин, описаних у пункті (d).

(с) Правопорушення. Правопорушення, описані в цій статті – це

(1) Федеральна фелонія (тяжкий злочин), що включає обіг контрольованих речовин (як це визначено у статті 102 Закону про контрольовані речовини (21 U.S.C. 802)), за який максимальне покарання становить не менше 5 років;

(2) Федеральна фелонія, що включає насильство, яке має елемент застосування або спроби застосування фізичної сили проти іншої людини; чи

(3) змова з метою вчинення правопорушення, описана в параграфі (1) або (2).

(d) Обставини. Обставинами, про які йдеться у цій статті, є те, що правопорушення, про яке йдеться у пункті (с), було вчинено особою, яка –

(1) бере участь у кримінальній вуличній банді, усвідомлюючи, що її члени залучаються або були залучені у продовжувані серії правопорушень, описаних у пункті (с);

(2) має намір підтримувати або сприяти злочинній діяльності кримінальної вуличної банди або зберегти чи посилити своє (його чи її) становище у банді; і

(3) яку було засуджено протягом останніх 5 років за –

(А) правопорушення, описане у пункті (с);

(В) правопорушення у межах штату –

(i) що включає обіг контрольованих речовин (як про це визначено у статті 102 Закону про контрольовані речовини (21 U.S.C. 802)), за яке максимальне покарання становить не менше 5 років позбавлення волі; або

(ii) кримінальну фелонію, пов'язану з насильством, яке має елемент застосування або спроби застосування фізичної сили проти іншої людини;

(C) будь-яку федеральну фелонію чи фелонію на рівні штату, що за своєю природою передбачає значний ризик застосування фізичної сили проти іншої особи в процесі вчинення правопорушення; або

(D) змову з метою вчинення правопорушення, описаного в підрозділах (A), (B) або (C).

§ 371. Змова з метою вчинення злочину або обману проти Сполучених Штатів.

Якщо дві або більше особи вступили у змову з метою вчинення якого-небудь правопорушення проти Сполучених Штатів, або з метою обману Сполучених Штатів, або якої-небудь агенції у будь-якій формі та з будь-якими цілями, та якщо одна чи кілька таких осіб вчинили будь-яку дію проти об'єкта змови, кожен з них карається штрафом відповідно до цього розділу або позбавленням волі на строк не більше, ніж п'ять років, або обома покараннями разом.

Якщо, однак, правопорушення, вчинення якого є об'єктом змови, є виключно місдиміномом (нетяжким злочином), то покарання за таку змову не повинно перевищувати максимального покарання, передбаченого за такий місдиміном (25 червня, 1948, глава 645, 62 Стат. 701; Публ. закон 103-322, розділ XXXIII, § 330016(1)(L), 13 вересня 1994, 108 Стат. 2147.)

Історичні та редакційні примітки

На основі розділу 18 Зведення законів США, 1940-е вид, §§ 88, 294 (4 берез. 1909, глава 321, § 37, 35 Стат. 1096; 4 берез. 1909, глава 321, § 178а, як додано 27 вересня 1944, глава 425, 58 Стат. 752).

У цьому розділі об'єднані вищевказані статті 88 і 294 статті розділу 18 Зведення законів США, 1940 ред. вид.

Розмірковуючи над побудовою вищезазначеної статті 88 судами були вставлені слова «або яка-небудь агенція» (див. справу «Naas v. Henkel, 1909, 30 S. Ct. 249, 216 U. S. 462, 54 L. Ed. 569, 17 Ann. Cas. 1112», де суд постановив таке: «Статут (закон) є досить широким щодо цих термінів, які включають будь-яку змову з метою послаблення, перешкоджання або скасування законних функцій якого-небудь департаменту уряду». Також, див. справу «United States v. Walter, 1923, 44 S. Ct. 10, 263 U. S. 15, 68 L. Ed. 137», та визначення термінів «департамент» та «агенція» у статті 6 цього розділу).

Передбачене покарання повністю переопрацьоване з метою збільшення покарання від 2 років до 5 років, за винятком, коли об'єктом змови є місдиміном. Якщо об'єктом є місдиміном, то максимальне покарання у виді позбавлення волі за змову з метою вчинення цього

правопорушення, у відповідності з редакцією статті, не може перевищувати 1 рік.

Несправедливість призначення покарання, адекватного фелонії, у разі засудження лише за змову вчинити місдимінон, описане його Честю Гровером М. Московичем, окружним суддею Східного округу Нью-Йорка, у виступі 14 березня 1944 р., перед секцією Федеральної практики Нью-Йоркської асоціації адвокатів, описане в 3 рішеннях Федеральних правил, сторінки 380-392.

Його Честь Джон Паул, окружний суддя західного округу штату Вірджинія, у своєму листі до конгресмена Юджина Дж. Кео від 27 січня 1944 р., підкреслює неадекватність 2-річного терміну позбавлення волі, встановлених чинним законодавством у випадках, коли об'єктом змови є вчинення дуже серйозного правопорушення.

Положення про покарання у вищезазначеній статті 294 розділу 18 було розглянуте для включення в переглянуту статтю. Воно передбачає таке ж покарання за змову з метою порушення положень певних законів по боротьбі з фальсифікацією, які застосовуються у разі засудження за конкретні порушення. Таке покарання було б бажаним для всіх змов, наприклад таких, як підробка та транспортування викраденого майна у внутрішній торгівлі.

Безліч непотрібних актів неминуче призводить до плутанини та нехтування законом (Див. примітки щодо перегляду статті 493 цього розділу).

Оскільки консолідація була вельми бажаною через суворі заперечення прокурорів стосовно загальної заяви про призначення покарання у вищенаведеній статті 294, переглянута стаття являє собою найкращий компроміс, який може бути розроблений між різко протилежними точками зору.

Ряд спеціальних положень про змову, що стосуються особливих правопорушень, які містилися в різних статтях, включених до цього розділу, були опущені, тому що адекватно передбачені цим розділом. Деякі винятки зроблені тоді, (1) коли змова буде являти собою лише правопорушення, або (2), коли покарання, передбачене в цій статті, не буде відповідати тяжкості скоєного правопорушення. Спеціальні положення про змову були збережені в статтях 241, 286, 372, 757, 794, 956, 1201, 2271, 2384 і 2388 цього розділу. Спеціальні положення про змову були додані до статей 2153 і 2154 цього розділу.

§ 372. Змова з метою перешкодити діям чиновника (посадової особи, службовця, офіцера, поліцейського) чи поранити його

Якщо дві або більше особи будь-якого штату, території, володіння або округу вступили в змову з метою перешкодити шляхом насильства, залякування або погрози, будь-якій особі, яка призначена чи посідає якусь посаду в якому-небудь офісі, трасті чи довіреному місці Сполучених Штатів, або виконувати які-небудь обов'язки, або спонукати будь-яку

посадову особу Сполучених Штатів залишити місце, де вона виконує свої службові обов'язки, або поранити її чи пошкодити після звільнення або під час звільнення з відповідної посади, або знищити її майно, щоб завадити, припинити, запобігти або перешкодити їй виконувати які-небудь обов'язки, то кожна з цих осіб карається штрафом відповідно до цього розділу або позбавленням волі на строк не більше, ніж шість років, або обома покараннями разом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Абакумова Ю. В. Теорія співучасті в кримінальному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Ю. В. Абакумова. – Запоріжжя, 2013. – 40 с.

Алехин В. П. Соучастие в террористической деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Алехин Виталий Петрович. – Краснодар, 2008. – 226 с.

Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Д. П. Альошин. – Х., 2003. – 19 с.

Альошин Д. П. Кримінальна відповідальність за розкрадання, вчинені у співучасті : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Альошин Дмитро Петрович. – Х., 2002. – 220 с.

Анохіна Л. С. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 255 КК України «створення злочинної організації». Проблеми визначення співучасників / Л. С. Анохіна // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 22–25. Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3.htm>.

Арутюнов А. А. Системный подход к общей теории соучастия в преступлении : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Арутюнов Александр Арташевич. – Москва, 2001. – 180 с.

Бажанов М. И. Уголовное право Украины. Общая часть / Бажанов М. И. – Днепропетровск : Пороги, 1992. – 166 с.

Балеев С. Соучастие в преступлении: формы и классификации / С. Балеев // Уголовное право. – 2006. – № 5. – С. 8–11.

Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : [монографія] / Ю. В. Баулін. – К. : Атіка, 2004. – 296 с.

Бедриківський В. В. Криминологічна характеристика та заходи запобігання бандитизму : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Бедриківський Володимир Володимирович. – К., 2010. – 235 с.

Брагин А. П. Российское уголовное право : учебное пособие / А. П. Брагин. – М. : ООО «Маркет ДС Корпорейшен», 2004. – 568 с.

Бражник Ф. Бандитизм и его ограничения от смежных составов / Ф. Бражник, А. Толкаченко // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 9–12.

Бурдін В. М. Окремі питання кримінальної відповідальності за створення злочинних організацій за новим КК України 2001 року / В. М. Бурдін // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – № 2 (1). – Додаток. Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 р. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2003. – С. 149–151.

Бурчак Ф. Г. Соучастие в преступлении (социальные, криминологические и правовые проблемы) : автореф. дис. на соискание. ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / Ф. Г. Бурчак. – М., 1986. – 35 с.

Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы / Ф. Г. Бурчак. – К. : «Вища школа», 1986. – 208 с.

Бусол О. Ю. Детермінація організованої злочинності: криминологічний аспект / О. Ю. Бусол // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ – № 1. – 2012. – С. 125–132.

Быков В. М. Банда – особый вид организованной вооруженной группы / В. М. Быков // Российская юстиция. – 1999. – № 6. – С. 49–51.

Василевич В. В. Боротьба з організованими формами організованої злочинності корисливо-насильницького спрямування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В. В. Василевич. – К., 1998. – 18 с.

Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.

Вирок Городнянського районного суду Чернігівської області від 11 березня 2009 р. Кримінальна справа №1–23/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/5065671>.

Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 17 березня 2009 р. Справа № 1-10/09 Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/8872822>.

Вирок Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області. Кримінальна справа № 1–2/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/10607614>.

Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-753/2008 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/5752663>.

Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області. Кримінальна справа № 1-30/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/9203331>.

Вирок Печерського районного суду м. Києва. Кримінальна справа 1–27/2009 р. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6467765>.

Вирок Солом'янського районного суду м. Києва. Кримінальна справа № 1-69/10. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/11859194>.

Вирок Соснівського районного суду м. Черкаси. Кримінальна справа № 1-67/11. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/17635328>.

Вирок Центрального районного суду м. Сімферополь. Кримінальна справа № 1-394/2010 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://reyestr.court.gov.ua/Review/13179430>.

Вознюк А. Количественно-качественный состав участников преступлений, совершенных организованными преступными объединениями по УК Украины / А. Вознюк // *Legea și viața*. («Закон и Жизнь»). – 2014. – № 5/2 (269). – С. 44–48.

Вознюк А. А. «Злочинна організація» і «злочин, учинений злочинною організацією»: співвідношення понять / А. А. Вознюк // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи [Текст]: тези доп. ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 22 листоп. 2013 р.) / [ред. кол. В. В. Коваленко, В. В. Черней, М. В. Костицький та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 106–108.

Вознюк А. А. Актуальні питання визначення стійкості злочинних об'єднань / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 1 (7). – 2014. – С. 24–34.

Вознюк А. А. Актуальні питання кваліфікації злочинів, учинених під час трансформації форм співучасті у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13 «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» / А. А. Вознюк // «Азовські правові читання»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Бердянськ, 18–19 квітня 2014 р. – Бердянськ : ТОВ «Модем-1», 2014. – С. 160–163.

Вознюк А. А. Види кримінально-правової характеристики злочину / А. А. Вознюк, О. М. Грудзур // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2013. – Спеціальний випуск № 6 «Адаптація оперативно-розшукової діяльності до нових законодавчих умов. Особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами ОВС». – С. 210–216.

Вознюк А. А. Види кримінально-правової характеристики злочину / А. А. Вознюк, О. М. Грудзур // Митна справа. – 2014. – № 1 (91), частина 2. книга 2. – С. 63–67.

Вознюк А. А. Відповідальність за бандитизм за кримінальним законодавством України та інших держав / А. А. Вознюк // *Боротьба з*

організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 3 (31). – С. 171–178.

Вознюк А. А. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою як обставина, що обтяжує покарання / А. А. Вознюк // Проблеми питання стану дотримання захисту прав людини в Україні [Текст] : зб. матеріалів IV Всеукраїнської наук.-теорет. конф. : у 2 ч. (Київ, 5 груд. 2013 р.). – Ч. 1. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 164.

Вознюк А. А. Вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину як мета злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С. 60–66.

Вознюк А. А. До питання про види учасників організованих груп і злочинних організацій / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П.П. Михайленка) : тези доп. II наук.-теорет. конф. (м. Київ, 16 листоп. 2011 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), О. М. Держа, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. – С. 31–33.

Вознюк А. А. Додаткові види співучасників у теорії українського кримінального права / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 2 (33). – С. 78–81.

Вознюк А. А. Ієрархічність як кримінально-правова ознака злочинної організації / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 2 (2). – С. 84–91.

Вознюк А. А. Кількісний та якісний ексцес виконавця: актуальні проблеми класифікації / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів [Текст] : зб. тез доповідей III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 231–234.

Вознюк А. А. Класифікація ознак організованої групи та злочинної організації / А. А. Вознюк // Тенденції та пріоритети реформування законодавства України : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя 28 грудня 2011 року. – Запоріжжя : у 2-х частинах. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2011. – Ч. 2. – С. 62–63.

Вознюк А. А. Концептуальні проблеми кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі створенням та участю в організованих групах і злочинних організаціях / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми юридичної науки очима молодих вчених: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (Донецьк 24 лютого 2012) : матеріали у 2 ч. – Донецьк: ЧП «ИД«Кальмиус», 2012. – Ч. I. – С. 97–98.

Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як кримінально-правова ознака організованого злочинного об'єднання / А. А. Вознюк // Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні : матеріали науково-практичної конференції (19 квітня 2013 року, м. Харків) / МВС України, Харківський нац. ун-т внутр. справ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : Золота миля, 2013. – С. 76–80.

Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як факультативна кримінально-правова ознака злочинних об'єднань / А. А. Вознюк // Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня 2013 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 74–77.

Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації: актуальні питання форм співучасті / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми виявлення та припинення злочинів [Текст]: матеріали круглого столу (Київ, 27 листопада 2014 р.) / ред. кол. С. С. Чернявський, М. М. Алексійчук, О. В. Хуторянський, В. Р. Сливенко, П. В. Дерев'яно, В. І. Василюк. – К.: ФОП Кандиба Т. П., 2014. – С. 35–37.

Вознюк А. А. Кримінально-правова природа не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми юридичної науки (Сьомі осінні юридичні читання) : міжнар. наук. конф. 28–29 лист. 2008 р. : збірник тез у 4-х ч. – Ч. 4. – Хмельницький, 2008. – С. 23–25.

Вознюк А. А. Кримінально-правова характеристика структурної частини злочинної організації / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2 (28). – С. 159–166.

Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій: поняття, зміст і наукова класифікація / А. А. Вознюк // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2013. – № 1 (52). – С. 114–118.

Вознюк А. А. Мета створення терористичної групи та терористичної організації / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2013. – № 2 (30). – С. 134–142.

Вознюк А. А. Мінімальний кількісний склад учасників злочину, вчиненого злочинною організацією: актуальні питання теорії та практики / А. А. Вознюк // Проблеми службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ України: матеріали науково-практичного семінару (м. Сімферополь, 14 березня 2014 року). – Сімферополь : Кримський факультет ОДУВС, 2014. – С. 56–59.

Вознюк А. А. Окремі питання визначення поняття учасника стійкого злочинного об'єднання / А. А. Вознюк // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2008 р. : конф. 15–25 декабря 2008 р. : сборник научных трудов. – Т. 14. – Одесса, 2008. – С. 55–57.

Вознюк А. А. Окремі проблемні питання кримінальної відповідальності за створення терористичної групи чи терористичної організації / А. А. Вознюк // Правова Україна очима майбутніх фахівців: VI

всеукр. студ. конф., 22 травня 2009 р. : тези доп. – Тернопіль, 2009. – С. 52–54.

Вознюк А. А. Особливості кваліфікації злочинів під час трансформації співучасті / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2014. – № 2 (91). – С. 51–59.

Вознюк А. А. Планирование преступлений в организованных группах / А. А. Вознюк // Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. – 2014. – Серыя 4. Перавазнаўства. № 3 (176). – С. 78–82.

Вознюк А. А. Планування злочинів організованими злочинними групами, що вчиняють торгівлю людьми / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми боротьби з торгівлею жінками : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 12 квітня 2012 року). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2012. – С. 120–123.

Вознюк А. А. Планування злочинів як обов'язкова кримінально-правова ознака організованої групи / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 5 (84). – С. 158–165.

Вознюк А. А. Поняття та елементи кримінально-правової характеристики злочинів / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1 (86). – С. 154–160.

Вознюк А. А. Попередня змова та зорганізованість як ознаки злочинних об'єднань / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінального права (пам'яті професора П. П. Михайленка) : тези доп. III наук.-теорет. конф. (м. Київ, 7 груд. 2012 р.) [Текст] / ред. кол. : В. В. Коваленко (голова), В. В. Черней, Є. М. Бодюл та ін. – К. : Вид-во Європейського університету, 2012. – С. 42–43.

Вознюк А. А. Признаки преступной организации по уголовному законодательству Украины и других государств / А. А. Вознюк // Право и политика. – 2014. – № 2/2. – С. 33–36.

Вознюк А. А. Проблема кримінального права: поняття та види / А. А. Вознюк // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка «Кримінальна юстиція в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку». – 2010. – Спеціальний випуск № 6. У 3-х ч. Ч. 1. – С. 84–90.

Вознюк А. А. Проблеми кваліфікації злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями / А. А. Вознюк // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики»: тези доповідей всеукраїнської науково-практичної конференції (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). – К. : «Хай-Тек Прес, 2013. – С. 42–46.

Вознюк А. А. Проблеми кримінально-правового визначення мети злочинної організації / А. А. Вознюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 3 (88). – С. 195–202.

Вознюк А. А. Проблеми розмежування законодавчо закріплених форм співучасті у злочині / А. А. Вознюк // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми: збірник мат. Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна Володимира Петровича. – Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – С. 71–72.

Вознюк А. А. Проблемні питання кваліфікації порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, учиненого у співучасті / А. А. Вознюк // Правові реформи в Україні [Текст] Ч. 1 : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-теорет. конф., Київ, 16 жовт. 2013 р. – К. : Нац. акад. внутр. справ. – 2013. – С. 167–168.

Вознюк А. А. Розподіл функцій і ролей за окремими формами співучасті в злочині / А. А. Вознюк // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (3). – С. 94–100.

Вознюк А. А. Трансформація злочинних об'єднань та її вплив на кваліфікацію злочинів / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми розслідування злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України [Текст] : зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 5 лип. 2013 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – С. 255–257.

Вознюк А. А. Трансформація співучасті: поняття та форми / А. А. Вознюк // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2014. – № 1 (32). – С. 68–71.

Вознюк А. А. Удосконалення кримінального законодавства у сфері протидії організованій злочинності в контексті захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень // Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу», 25 квіт. 2013 р. / редкол. : В. І. Борисов (голов. ред.), Б. М. Головкін (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 201–203.

Вознюк А. А. Форми співучасті за кримінальним законодавством України та інших держав / А. А. Вознюк // Актуальные проблемы науки, практики и вероисповеданий на современном этапе; Сборник материалов одиннадцатой заочной международной научно-практической конференции «Актуальные проблемы науки, практики и вероисповеданий на современном этапе», состоявшейся 27 февраля 2013 года (г. Красноярск, Россия) / Под ред. проф., академика РАЮН А. Н. Попова. Вып. 1. – Красноярск, 2013 – С. 32–35.

Вознюк А. А. Щодо розроблення сучасної кримінально-правової стратегії протидії організованим злочинним об'єднанням / А. А. Вознюк // Актуальні проблеми кримінологічної політики в Україні [Текст] : матеріали міжвуз. наук.-теорет. конф. (Київ, 25 квіт. 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С. 175–177.

Вознюк А. А. Якісний склад учасників організованих злочинних об'єднань: актуальні питання теорії та практики / А. А. Вознюк // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: Зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 квітня 2014 р.) / Мін-во аграрної політики та прод-ва України; Жит. нац. агроекологічний ун-т. – Ж.: ЖНАЕУ, 2014. – С. 259–260.

Галиакбаров Р. Р. Групповое преступление (юридическая природа, постоянные и переменные признаки): автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право» / Р. Р. Галиакбаров. – Свердловск, 1974. – 39 с.

Галиакбаров Р. Р. Квалификация преступлений по признаку совершения их организованной группой / Р. Р. Галиакбаров // Российская юстиция. – 2000. – № 4. – С. 47–49.

Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л. Д. Гаухман. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2001. – 316 с.

Гаухман Л. Д. Соучастие в преступлении по советскому законодательству (опыт сравнительного правоведения): лекція / Л. Д. Гаухман. – М.: Академия МВД СССР, 1990. – 57 с.

Гаухман Л. Д. Уголовная ответственность за организацию преступного сообщества (преступной организации): [комментарий] / Л. Д. Гаухман, С. В. Максимов. – М.: Учебно-консультационный центр «ЮрИнфоР», 1997. – 32 с.

Герцензон А. А. Уголовное право. Часть Общая: учебное пособие для слушателей ВЮА / А. А. Герцензон. – М.: издание РИО ВЮА, 1948. – 496 с.

Головкін О. В. Групова злочинність та її попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Головкін Олександр Васильович. – К., 2005. – 208 с.

Гришаев П. И. Соучастие по советскому уголовному праву / П. И. Гришаев, Г. А. Кригер. – Москва: Госюриздат, 1959. – 254 с.

Гришко Е. Понятие преступного сообщества (преступной организации) и его место в институте соучастия / Е. Гришко // Уголовное право. – 2000. – № 2. – С. 17–20.

Гусева В. П. До питання про трансформацію організованої злочинності в Україні / В. П. Гусева // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2011. – № 25. – С. 66–71.

Гуторова Н. А. Совершение преступления организованной группой лиц (уголовно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Гуторова Наталья Александровна. – Х., 1996. – 234 с.

Гуторова Н. А. Соучастие в преступлении по уголовному праву Украины: Учебное пособие / Н. А. Гуторова. – Х.: Рубикон, 1997. – 102 с.

Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Конспект лекций / Н. А. Гуторова. – Х.: «Одиссей», 2003. – 320 с.

Гуторова Н. О. Вчинення злочину організованою групою осіб (кримінально-правовий аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня

канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Н. О. Гуторова. – Х., 1996. – 23 с.

Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В. И. Даль. – М. : Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1955–1956. – Т. IV : Р–V. – 1955. – 684 с.

Данилевський А. О. Кримінальна відповідальність за матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню або діяльності терористичної групи чи терористичної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Данилевський Андрій Олександрович. – К., 2009. – 200 с.

Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Л. М. Демидова. – Х., 2003. – 21 с.

Демидова Л. М. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Демидова Людмила Миколаївна. – Х., 2003. – 163 с.

Дячкін О. П. Форми співучасті та їх значення для визначення суспільної небезпечності і кваліфікації злочинів / О. П. Дячкін // Право і суспільство. – 2012. – № 2. – С. 206–214.

Дьоменко С. В. Вимагання: кримінально-правовий та криминологічний аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дьоменко Сергій Васильович. – Запоріжжя, 2005. – 228 с.

Епифанова Е. В. Становление и развитие института соучастия в преступлении в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Епифанова Елена Владимировна. – Краснодар, 2002. – 229 с.

Ємельянов В. П. Проблеми кримінально-правової протидії тероризму згідно з Кримінальним кодексом України / В. П. Ємельянов // Питання боротьби зі злочинністю : збірник наук. праць. – Х., 2006. – Вип. 12. – С. 87–103.

Єфремов С. Криміналізація організованої злочинної діяльності у чинному Кримінальному кодексі України / С. Єфремов // Право України. – 2003. – № 7. – С. 95–99.

Єфремов С. О. Організовані злочинні угруповання в теорії вітчизняного кримінального права / С. О. Єфремов // Вісник прокуратури. – 2002. – № 5 (17). – С. 37–42.

Єфремов С. О. Різновиди організованих злочинних угруповань за чинним Кримінальним кодексом України / С. О. Єфремов // Вісник Прокуратури. – 2003. – № 8. – С. 53–58.

Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Г. П. Жаровська. – К., 2004. – 19 с.

Жаровська Г. П. Співучасть у злочині за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Жаровська Галина Петрівна. – К., 2004. – 211 с.

Жаровська Г. П. Форми співучасті у кримінальному праві України: проблеми диференціації / Г. П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького нац. університету ім. Ю. Федьковича: Зб. наук, праць. – Вип. 125 Празознавство. – Чернівці : Рута, 2001. – С. 96–101.

Жук В. Г. Щодо кваліфікації діяльності злочинних об'єднань / В. Г. Жук, В. В. Кузнецов, О. В. Смаглюк // Адвокат. – 2005. – № 4. – С. 3–5.

Жуков Б. В. Деякі підстави для класифікації злочинних груп та злочинних організацій / Б. В. Жуков // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 3. – С. 251–260.

Задоя К. Юридична природа трансформації злочинної поведінки та правила її кваліфікації / К. Задоя // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 11. – С. 109–112.

Задоя К. П. Спеціальні правила кваліфікації трансформації злочинної поведінки / К. П. Задоя // Адвокат. – № 1 (136). – 2012. – С. 42–44.

Закалюк А. П. Організована злочинна діяльність: сутність і потреби нормативного визначення / А. П. Закалюк // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1 (28). – С. 130–141.

Зеленецький В. С. Концептуальні основи визначення категоріально-понятійного апарату у сфері боротьби з тероризмом : науково-практичний посібник / В. С. Зеленецький, В. П. Ємельянов. – Харків : вид-во «Кроссрод», 2006. – 80 с.

Зелинский А. Ф. Соучастие в преступлении : лекція / А. Ф. Зелинский. – Высш. след. школа МВД СССР. – Волгоград, 1971. – 43 с.

Иванов Н. Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве / Иванов Н. Г. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1991. – 128 с.

Иерархия. Викисловарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.wiktionary.org/wiki>.

Иваненко І. В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Іваненко Ігор Володимирович. – О., 2003. – 233 с.

Иваненко І. В. Організована злочинна група: сучасне розуміння / І. В. Іваненко // Держава і право. – Випуск 31. – 2006. – С. 405–410.

Иваненко І. В. Створення злочинної організації: окремі аспекти кваліфікації / І. В. Іваненко // Держава і право. – Випуск 33. – 2006. – С. 433–438.

Иерархия. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Карпенко І. М. Особливості врахування трансформації злочинної поведінки при оцінці дій співучасників злочину / І. М. Карпенко // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 330–336.

Кваліфікація злочинів : Навч. посіб. / За ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – К. : Істина, 2010. – 430 с.

Кваша О. О. Співучасть у злочині: сутність, структура та відповідальність : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Кваша Оксана Олександрівна. – К., 2013. – 467 с.

Кваша О. Об'єктивні ознаки організатора злочину / О. Кваша // Право України. – 1999. – № 1. – С. 106–108.

Кваша О. О. Організатор злочину. Кримінально-правове та кримінологічне дослідження : [монографія] / О. О. Кваша. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – 216 с.

Кваша О. О. Форми співучасті у злочині: історія і сучасність / О. О. Кваша // Правова держава. – 2004. – Вип. 15. – С. 156–165.

Клименко В. Посередництво як форма співучасті у вчиненні злочину (питання криміналізації) / В. Клименко // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 129–132.

Клименко Н. Ю. Уголовно-правовые и криминологические признаки форм соучастия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Клименко Наталия Юрьевна. – Саратов, 2002. – 196 с.

Ковитиди О. Ф. Институт соучастия в уголовном праве Украины : дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 / Ковитиди Ольга Фёдоровна. – Х., 1999. – 159 с.

Ковитиди О. Ф. Институт соучастия в уголовном праве Украины : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / О. Ф. Ковитиди. – Х., 1999. – 18 с.

Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершенных организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 412 с.

Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів : [навч. посіб.] / М. Й. Коржанський. – [вид. 3-тє, доповн. та переробл.]. – К. : Атіка, 2007. – 592 с.

Коржанський М. Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України / М. Й. Коржанський. – К. : Атіка, Академія, Ельга-Н, 2001. – 656 с.

Коржанський М. Й. Уголовний Закон України (наукова модель) : монографія / М. Й. Коржанський. – Д. : Юрид. акад. М-ва внутр. справ, 2004. – 200 с.

Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії / М. В. Корнієнко. – К. : Фонд Юрнауки, 2004. – 300 с.

Короленко М. П. Кваліфікація і класифікація умисних вбивств при обтяжуючих обставинах : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Короленко Микола Павлович. – К., 2002. – 189 с.

Корчагина А. Ю. Экссесс исполнителя преступления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Корчагина Анна Юрьевна. – М., 2004. – 196 с.

Коташевський О. Окремі недоліки нового Кримінального кодексу України / О. Коташевський // Право України. – 2002. – № 11. – С. 97–100.

Кошевой И. О. Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с содействием террористической деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кошевой Иван Олегович. – Москва, 2011. – 182 с.

Кривошеїн П. К. Кваліфікація групових і повторних злочинів : навч. посібник / П. К. Кривошеїн, В. М. Слесаренко МВС України. УАВС. – К., 1993. – 96 с.

Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива : курс лек. / за ред. М. Й. Коржанського. – К. : Атіка, 2001. – 412 с.

Кримінальне право України : Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

Кримінальне право України : Загальна частина : підруч. / [М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.]; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [2-ге вид., переробл. і допов.]. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

Кримінальне право України. Загальна частина : підруч. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2008. – 376 с.

Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Александров, В. І. Антипов, М. В. Володько, О. О. Дудоров та ін.; За ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – 5-те вид., переробл. та допов. – К. : Атіка, 2009. – 408 с.

Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / [Александров Ю. В., Дудоров О. О., Клименко В. А. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 2-ге, переробл. та допов.]. – К. : Атіка, 2008. – 712 с.

Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. – 2013. – 376 с.

Кубов Р. Х. Трансформація інститута соучастия в современном уголовном праве / Р. Х. Кубов // Российский следователь. – 2007. – № 16. – С. 19–22.

Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко; За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна. – 4-те вид., перероб. – К. : Алерта, 2012. – 316 с.

Курс уголовного права : в 5 т. / под ред. Г. Н. Борзенкова и В. С. Комиссарова. – М. : Зерцало-М, 2002. – Т. 1 : Особенная часть – 465 с.

Лизогуб Б. В. Про деякі проблеми застосування норм Кримінального кодексу України, спрямованих на посилення протидії організований злочинності / Б. В. Лизогуб // Новий Кримінальний кодекс України: Питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 жовт. 2001 р. – К. ; Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 67–70.

Лідер. Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki>.

Малахов О. В. Институт соучастия в уголовном праве России 1917-1926 гг. : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Малахов Олег Валерьевич. – Йошкар-Ола, 2006. – 194 с.

Марін О. К. Конкуренція кримінально-правових норм : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. К. Марін. – К., 2002. – 20 с.

Марчук Є. К. Кримінологічна та кримінально-правова характеристика злочинних організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Є. К. Марчук. – Х., 1998. – 22 с.

Матишевський П. С. Кримінальне право України. Загальна частина : [підруч.] / П. С. Матишевський. – К. : А.С.К., 2001. – 352 с.

Мельников А. М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / А. М. Мельников. – К., 2004. – 18 с.

Мельников А. М. Кримінальна відповідальність за вчинення злочину групою осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Мельников Анатолій Миколайович. – Х., 2004. – 184 с.

Мельничук Т. В. Організовані злочинні угруповання з міжнародними зв'язками в Україні: на шляху до транснаціоналізації / Т. В. Мельничук // Південноукраїнський правничий часопис. – 2011. – № 1. – С. 219–222.

Модельный Уголовный кодекс (с изменениями на 16 ноября 2006 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://docs.kodeks.ru/document/901781490#>.

Мондохонов А. Структурное подразделение преступного сообщества (преступной организации) / А. Мондохонов // Уголовное право. – 2009. – № 1. – С. 39–41.

Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : [навч. посібник] / В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Андрушко П. П., Арсенюк Т. М., Бантишев О. Ф. та ін.]; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. – [2-е вид., перероб. та доп.]. – К. : Дакор, 2008. – 1428 с.

Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [Александров Ю. В., Андрушко П. П., Антипов В. І. та ін.]; відп. ред. С. С. Яценко. – [4-те вид., переробл. та допов.]. – К. : А.С.К., 2006. – 848 с.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – К. : Юридична думка, 2008. – 1216 с.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Гришук В. К. та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., переробл. та допов. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

Новицький Г. В. Злочинна організація як форма співучасті // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : матер. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол. : Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – Х. : Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 139–143.

Новицький Г. В. Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України / Г. В. Новицький. – К. : Вища школа, 2001. – 95 с.

О судебной практике рассмотрения уголовных дел об организации преступного сообщества (преступной организации) или участия в нем (ней) : Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 10 июня 2010 г. № 12 [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://www.vsrf.ru/Show_pdf.php?Id=6476.

Ожегов С. И. Словарь русского языка / Ожегов С. И. ; под. ред. Н. Ю. Шведовой. – [10-е изд.]. – М. : «Советская Энциклопедия», 1973. – 846 с.

Орловский Р. Формы соучастия в уголовном праве / Р. Орловский // *Legea și viața*. – 2014. – martie. – С. 175–179.

Осин В. В. Организованная преступность и правовые взаимоотношения борьбы с ней / Осин В. В., Константинов В. И. // *Проблемы борьбы с организованной преступностью*. – М., Экспресс – К, 1990. – 342 с.

Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, учинених організованими групами та злочинними організаціями [Текст] : метод. рек. / [Вознюк А. А., Чернявський С. С., Татаров О. Ю. та ін.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 56 с.

Пасенюк О. М. Деякі проблемні питання нового Кримінального кодексу України / О. М. Пасенюк // *Новий Кримінальний кодекс України : питання застосування і вивчення* : міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт. 2001 р. : матер. конф. – К. – Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 17–24.

Попович Н. Є. Стьйкість та попередня зорганізованість як ознаки організованої групи / Н. Є. Попович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 3. – С. 228–239.

Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 р. № 638-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності : Закон України від 15 квітня 2008 р. № 270-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 24. – С. 236.

Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15 травня 2009 р. № 1334-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1334-17>.

Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.

Про судову практику в справах про бандитизм : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лип. 1995 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0009700-95>.

Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 груд. 1992 р. за станом на 3 груд. 1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0012700-92>.

Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Робак Володимир Анатолійович. – К., 2008. – 259 с.

Робак В. А. Кримінальна відповідальність за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. А. Робак. – К., 2008. – 20 с.

Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Савченко Андрій Володимирович. – К., 2007. – 616 с.

Савченко Д. О. Основи правових норм, що регулюють відповідальність за співучасть у скоєнні злочину : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; виправно-трудове право» / Д. О. Савченко. – К., 1994. – 23 с.

Семикін М. В. Кримінальна відповідальність за створення терористичної групи чи терористичної організації : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М. В. Семикін. – Х., 2004. – 19 с.

Семикін М. В. Створення терористичної групи чи терористичної організації: кримінально-правове дослідження : [монографія] / М. В. Семикін ; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2003. – 145 с.

Сермавбрин К. Н. Уголовная ответственность за создание, руководство и участие в преступной организации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Сермавбрин Константин Николаевич. – М., 2002. – 228 с.

Словник іншомовних слів: 23000 слів і термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с.

Советское уголовное право. Общая часть: Учебник / Под. ред. Г. А. Кригера, Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 368 с.

Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності : монографія / Соловій Я. І. – Івано-Франківськ : ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2009. – 297 с.

Соловій Я. І. Межі кримінальної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Я. І. Соловій. – К., 2004. – 17 с.

Столбовий В. П. Кримінально-правове розмежування організованої злочинної групи та злочинної організації / В. П. Столбовий, А. А. Вознюк // Науковий вісник Львівського юридичного інституту. Серія юридична. – 2005. – Вип. 1. – С. 35–43.

Столбовий В. П. Правова характеристика організатора, керівника, лідера організованих злочинних угруповань / В. П. Столбовий, С. А. Капітанчук // Науковий вісник Львівського юридичного інституту МВС України. – № 2 (2). – Додаток 2. Проблеми коментування Кримінального закону. Матеріали міжнародної наукової конференції 2–3 квітня 2004 р. – Львів : Львівський юридичний інститут МВС України, 2004. – С. 135–146.

Тельнов П. Ф. Кто отвечает за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1981. – 96 с.

Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении / П. Ф. Тельнов. – М. : Юрид. лит., 1974. – 208 с.

Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и процесс» / П. Ф. Тельнов. – Х., 1973. – 31 с.

Ткаченко В. В. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб за кримінальним кодексом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ткаченко Валентина Василівна. – К., 2013. – 234 с.

Толстопятова Н. В. Экссесс соучастников в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Толстопятова Наталья Валерьевна. – Ростов-на-Дону, 2004. – 195 с.

Тростюк З. А. До проблеми єдності термінології у Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ України. – № 2 (1). – Додаток. Кримінальний кодекс України 2001 р. (проблеми, перспективи та шляхи вдосконалення кримінального законодавства). Матеріали науково-практичної конференції 4–5 квітня 2003 р. – Львів : ЛІВС при НАВС України, 2003. – С. 131–134.

Тростюк З. А. Про деякі логічні дефекти регламентації інституту співучасті у злочині в Кримінальному кодексі України / З. А. Тростюк // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 260–263.

Туркевич І. К. Актуальні проблеми законодавчого забезпечення протидії організованій злочинності / І. К. Туркевич // Протидія організованій злочинності: теорія і практика, досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф., 24 черв. 2004 р. – К. : Вид-во НАСБ України, 2004. – С. 29–30.

Туркевич І. К. Оцінка окремих положень Кримінального кодексу України з позиції кримінолога / І. К. Туркевич // Новий Кримінальний кодекс України : Питання застосування і вивчення : міжнар. наук.-практ. конф. 25–26 жовт. 2001 р. : матер. конф. – К. – Х. : «Юрінком Інтер», 2002. – С. 228–231.

Туркевич І. К. Проблемні питання кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст. 255 КК України / І. К. Туркевич, С. В. Дьоменко // Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України : мат. міжнар. наук.-практ. семінару [Харків] 1–2 жовт. 2002 р. / Редкол.: Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2003. – С. 144–147.

Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 30 декабря 1999 г. по состоянию на 1 января 2007 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1242908&subID>.

Уголовный кодекс Грузии / Науч. ред. З. К. Бигвава. Вступ. статья В. И. Михайлова. Обзorn. статья О. Гамкрелидзе. Перевод с грузинского И. Мериджанашвили. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 409 с.

Уголовный кодекс Кыргызской Республики от 1 октября 1997 г. № 68 по состоянию на 25 января 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID1243545&subID=100107331,100107333,1...>

Уголовный кодекс Латвийской Республики / Науч. ред. и вступ. статья А. И. Лукашова и Э. А. Саркисовой. Перевод с латышского

А. И. Лукашова. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 313 с.

Уголовный кодекс Литовской республики / Науч ред. докт юрид наук, проф В. Павилониса; предисл. канд. юрид наук, доц Н. И. Мацнева; вступ. статья докт. юрид. наук, проф. В. Павилониса, докт. юрид. наук, доц А. Абрамовичюса, докт. юрид. наук, доц. А. Дракшене, пер. с лит. канд. филол. наук, доц. В. П. Казанскене. – СПб. Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 470 с.

Уголовный кодекс Республики Армения от 29 апреля 2003 года № ЗР-528 по состоянию на 30 декабря 2008 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=7472.

Уголовный кодекс Республики Беларусь от 9 июля 1999 г. № 275-3 по состоянию на 30 июля 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.tamby.info/kodeks/yk.htm>.

Уголовный кодекс Республики Казахстан от 16 июля 1997 г. № 167-1., с изменениями и дополнениями по состоянию на 4 июля 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1008032.

Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 г. № 985-XV по состоянию на 12 окт. 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3835.

Уголовный кодекс Республики Таджикистан от 21 мая 1998 г. № 575 по состоянию от 28 дек. 2013 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/codecs>.

Уголовный кодекс Республики Узбекистан от 22 сентября 1994 г. № 2012-XII по состоянию на 20 января 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://fmc.uz/legisl.php?id=k_ug.

Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 г. № 63-ФЗ по состоянию на 16 окт. 2012 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?searchres>.

Уголовный кодекс Туркменистана от 12 июня 1997 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://www.infoabad.com/zakonodatelstvo-turkmenistana/ugolovnyi-kodeks-turkmenistana.html>.

Уголовный кодекс Швейцарии / Научное редактирование, предисловие и перевод с немецкого канд. юрид. наук А. В. Серебренниковой. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2002. – 350 с.

Уголовный кодекс Эстонской республики / Науч. ред. и перевод с эстонского В. В. Запелова; вступ. статья канд. юрид. наук. доц. СПбГУ

Н. И. Мацнева. – СПб. : Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. – 262 с.

Українець В. В. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Українець Віталій Васильович. – К., 2009. – 221 с.

Українське кримінальне право. Загальна частина : підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.

Фесенко Є. В. Форми вчинення злочину за співучасті: проблемні питання / Є. В. Фесенко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2009. – № 3. – С. 95–99.

Фріс П. Питання кримінально-правової політики у сфері боротьби з організованою злочинністю / П. Фріс // Право України. – 2004. – № 12. – С. 101–104.

Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник для студентів вищих навчальних закладів / П. Л. Фріс [2-ге вид., доп. і переробл.]. – К. : Атіка, 2009. – 512 с.

Фріс П. Л. Кримінально-правова політика України: дис. ... док. юрид. наук : 12.00.08 / Фріс Павло Львович. – К., 2005. – 440 с.

Хавронюк М. І. Ознаки і поняття організованої групи та злочинної організації (кримінально-правовий аспект) / М. І. Хавронюк, М. І. Мельник // Право України. – 2000. – № 4. – С. 59–64.

Хакимов Игамберды. Правовые вопросы соучастия в хищении социалистического имущества : автореф. дис. на соискание ученой степени док. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и процесс; исправительно-трудовое право» / Игамберды Хакимов. – Свердловск, 1975. – 34 с.

Хасиев У. А. Организованная преступность в Российской Федерации: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Хасиев Умар Ахмадиевич. – Саратов, 2006. – 260 с.

Хомич В. М. Группа и организованная группа как формы соучастия по Уголовному кодексу Республики Беларусь / В. М. Хомич // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 квітня 2005 р. Частина 1. – Львів, 2005. – С. 65–70.

Цветков Ю. А. Преступное сообщество (преступная организация): уголовно-правовой и криминологический анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Цветков Юрий Анатольевич. – М., 2004. – 226 с.

Чернишова Н. В. Кримінальне право України. Загальна частина : [навч. посіб.] / Чернишова Н. В. – К. : Атіка, 2003. – 288 с.

Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Р. Л. Чорний. – К., 2005. – 27 с.

Чорний Р. Л. Бандитизм за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Чорний Руслан Леонтійович. – К., 2005. – 236 с.

Шапченко С. Д. Співучасть у злочині: постатейний коментар до розділу VI Загальної частини Кримінального кодексу України / С. Д. Шапченко // Законодавство України : Науково-практичні коментарі. – 2003. – № 9. – С. 68–111.

Шеслер А. В. Уголовно-правовые средства борьбы с групповой преступностью / А. В. Шеслер. – Красноярск, 1999. – 45 с.

Шнейдер М. А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву / М. А. Шнейдер. – М. : ВЮЗИ, 1958. – 98 с.

Щедров І. В. Терористична організація як різновид злочинної організації / І. В. Щедров // Держава і право. – 2011. – Випуск 53. – С. 546–551.

Янович Р. М. Деякі питання кримінальної відповідальності за створення злочинної організації та бандитизм / Р. М. Янович // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспектива. Матеріали Першої звітної наукової конференції. – Львів, 2007. – С. 203–204.

Ярмиш Н. М. Проблеми кваліфікації злочинів, учинених групою осіб за попередньою змовою / Н. М. Ярмиш // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 4 (20). – С. 53–58.

Наукове видання
(українською мовою)

ВОЗНЮК АНДРІЙ АНДРІЙОВИЧ

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ
ОРГАНІЗОВАНИХ ГРУП І ЗЛОЧИННИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ**

Монографія

Коректор *У. Р. Гнідик*
Комп'ютерна верстка *С. Й. Вознюк*

Друкується в авторській редакції

Підписано до друку 27.01.2015. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 10,03. Ум. друк. арк. 10,99.
Тираж 300 прим. Зам. № 2601/15

Друк: ФО-П Поліщук О.В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2142 від 31.03.2005
07400, м. Бровари, вул. Незалежності, 2, кв. 148
тел. (044) 592-13-49